

MASTEROPPGAVE

Emnekode: SO330S

Navn på kandidat: Ann-Torill Tørrisplass (13)

Doing and Undoing Feminism

En empirisk studie av unge kvinners
forhold til feminisme

Dato: 18.05.2016

Totalt antall sider: 111

Førord

Jeg vil aller først takke min tålmodige mann og mine forståelsesfulle barn for all hjelp og støtte.

En stor takk rettes til min veileder Yan Zhao for utmerket veiledning og mange gode råd underveis i prosessen. Jeg vil også takke Yan for at jeg fikk delta i forskningsgruppen for Kjønn, Etnisitet og Likestilling (KEL) ved Nord Universitet. Dette har jeg satt umåtelig stor pris på. En stor takk for all tålmodighet, og ikke minst inspirasjon, rettes til samtlige medlemmer i KEL.

Jeg vil også takke mine gode venner. Ragnhild Sørungård for inspirasjon, hjelp, korrekturlesning og gode råd gjennom hele studiet. Kathrine Andersen, min studiepartner og partner ”in crime”, samt øvrige venner for at dere fortsatt ber meg med på sosiale sammenkomster.

Til slutt vil jeg takke min far, feministen, for inspirasjon og for å ha kalt meg ”rødstrømpe” så lenge jeg kan huske. Min mor vil jeg takke for at hun alltid har tid til å høre på meg, og for hennes urokkelige tro på at jeg kan.

Men viktigst av alt vil jeg takke informantene som gav av sin tid og sine tanker. Dere gjorde dette prosjektet mulig.

Bodø, 18. mai 2016, Ann-Torill Tørrisplass

Sammendrag

Gjennom denne empiriske studien søker forfatteren å skape kunnskap om hva feminisme er for unge kvinner i Norge i dag. Ved analyse av dybdeintervju med ni unge kvinner i alderen atten til tjuefem år, søker forfatteren å besvare hvordan informantene forholder seg til feminisme som identitet og innhold. I tillegg undersøkes det hvordan informantene opplever feministisk aktivitet, samt behovet for dette i dagens samfunn. Disse spørsmålene analyseres ut fra et poststrukturalistisk identitetsperspektiv, samt interaksjonistiske og konstruktivistiske perspektiver om hvordan kjønns kategorier gjøres og ”ugjøres”, forsterkes og løses opp gjennom sosial interaksjon. Disse perspektivene utvides i studien gjennom å benyttes på identitetskategorien feminist, og hvordan denne gjøres og ”ugjøres”, forsterkes og løses opp gjennom postfeministiske holdninger og handlinger.

I studien analyseres de unge kvinnenes forhold til feminisme med utgangspunkt i det feministiske slagordet ”Det personlige er politisk”. Gjennom ”det personlige” analyseres informantenes forståelse av feminisme som begrep, innhold og identitet i forhold til egen subjektposisjon. ”Det politiske” omhandler informantenes forståelser og holdninger til spørsmål som er sentrale i feminismen, som likestilling, forskjellsbehandling, kjønnsdiskriminering og mannens rolle i likestillingsprosjektet. ”Det personlige er politisk” fokuserer på hvordan det personlige gjøres politisk gjennom de unge kvinnenes opplevelse av hvordan stjerner og bloggere forsøker å omstrukturere selvkritikk til selvrespekt gjennom kropp og utseende. Informantene i studien uttrykker et behov for en friere feminisme hvor rammene for hva som utgjør en ”korrekt” feminist, og korrekte feministiske handlinger, løses opp.

Nøkkelord: Feminisme, postfeminisme, poststrukturalisme, feministisk standpunktteori, interaksjonisme, fenomenologi, identitet, subjektposisjon, doing and undoing gender, empowerment, objektivisering, individualisering, makt, stigma.

Innholdsfortegnelse

Forord	i
Sammendrag	ii
Innholdsfortegnelse	iii
Figurliste	v
1 Introduksjon.....	1
1.1 Valg av felt og forskningsspørsmål.....	3
1.2 Studiens formål og relevans	4
1.3 Forskning på feltet	5
1.3.1 Forskning på holdninger til likestilling og feminisme.....	6
1.3.2 Forskning på unge kvinner og feminisme i Norge	8
1.3.3 Forskning på unge kvinner og feminisme internasjonalt	9
1.4 Begrepsredegjørelse	11
1.4.1 Sex – Gender	11
1.4.2 Doing Gender – Undoing Gender	11
1.4.3 Empowerment.....	12
1.4.4 Feminisme som begrep, innhold og identitet.....	12
1.5 Kort om teoretisk og metodisk tilnærming.....	12
1.6 Disposisjon	13
2 Feminismens historie.....	13
2.1 Feminismens første bølge.....	14
2.2 Feminismens andre bølge.....	15
2.3 Feminismens tredje bølge - Postfeminisme	17
3 Teoretiske perspektiv.....	18
3.1 Introduksjon	18
3.2 Sosiologiske teorier om identitet.....	19
3.2.1 Den samfunnsskapt virkelighet, selvet og refleksivitet.....	21
3.2.2 Subjekt og identitet.....	22
3.2.3 Individualisering og makt.....	25
3.2.4 Stigma	26
3.3 Feministisk teori.....	26
3.3.1 Doing Gender	27
3.3.2 Undoing Gender	29
4 Forskningsdesign og metodologi	30
4.1 Introduksjon	30
4.2 Forskersubjektivitet og feministisk metode.....	31
4.2.1 Feministisk metode, metodologi og epistemologi.....	32
4.2.2 Forskersubjektivitet – en redegjørelse for egen situering	33
4.3 Forskningsstrategi	35
4.4 Forskningsdesign – overordnet presentasjon av studiens prosess	36
4.5 Utvalgsmetoder	38
4.5.1 Utvalgsstrategien.....	38
4.5.2 Rekruttering av informanter	39
4.5.3 Presentasjon av informantene.....	39
4.5.4 Refleksjoner rundt utvalget	41

4.6 Datainnsamlingsmetode	41
4.6.1 Semi-strukturert dybdeintervju.....	41
4.6.2 Gjennomføring av intervjuene	42
4.6.3 Transkribering fra tale til tekst	44
4.6.4 Vurdering av datas reliabilitet og validitet.....	44
4.7 Dataanalyse	46
4.8 Ethiske utfordringer	47
4.9 Sammendrag	48
5 Analyse og diskusjon	48
5.1 Introduksjon	48
5.2 Det personlige.....	50
5.2.1 Holdninger til feminisme som begrep.....	50
5.2.2 Holdninger til feminisme som innhold	52
5.2.3 Holdninger til den feministiske identitet.....	53
5.2.4 Holdninger til feminist som egen subjektposisjon.....	56
5.2.4.1 Jeg er en feminist.....	56
5.2.4.2 Jeg er litt feminist.....	58
5.2.4.3 Jeg er ikke en feminist.....	58
5.2.5 Jeg er ikke feminist, men er glad noen er det	59
5.2.6 Oppsummering – Det personlige	60
5.3 Det politiske	61
5.3.1 Opplevelse av likestilling mellom kjønn.....	62
5.3.2 Opplevelse av kjønnsdiskriminering og forskjellsbehandling.....	65
5.3.3 Mannen – motstander eller partner?	67
5.3.4 Oppsummering – Det politiske	69
5.4 Det personlige er politisk	69
5.4.1 "Stjernefeminisme" – objektivisering eller "empowerment"?	70
5.4.2 Doing and Undoing Feminisme – Sophie Elise og "stjernefeministene"	74
5.4.3 Feminister eller postfeminister? - Hva sier informantene?	77
5.4.3.1 En tredje bølge? – men ingen vintersaker!.....	78
5.4.3.2 Internettaktivisme.....	79
5.4.3.3 Ingen hovedfiende	81
5.4.3.4 Motstand mot styring av individualisering.....	82
5.4.4 Oppsummering – Det personlige er politisk.....	83
6 Sammenfatning og konklusjon.....	84
6.1 Det personlige – Hvilken plass har feminisme i forhold til unge kvinners selvoppfatning eller identitetskonstruksjon?	84
6.2 Det politiske – Hvordan posisjonerer unge kvinner seg som subjekter i forhold til spørsmål som er sentrale i feminismen?.....	85
6.3 Det personlige er politisk – Hvordan forholder unge kvinner seg til dagens feminisme og behovet for feminisme i fremtiden?	86
6.4 Konklusjon, relevans og videre forskning på feltet.....	87
Litteraturliste	90
Vedlegg A: Intervjuguide.....	98
Vedlegg B: Samtykkeskjema.....	101
Vedlegg C: Godkjenning NSD	103

Figurliste

Figur 1 - Forskningsprosessen: side 37

Figur 2 - Analytisk modell: side 49

”Bølgen fødes, vokser opp, kaster seg frådende framover, og dør samtidig som den går opp i den neste bølge. Når den nye bølgen vokser fram, bærer den i seg krusninger som inneholder noe av den gamle.”
(Blom, 1995 s. 140)

1 Introduksjon

Denne studien er orientert mot å skape kunnskap om hva feminisme er for unge kvinner i Norge i dag, hvordan denne feminismen oppleves av unge kvinner, samt hvordan de posisjonerer seg som subjekter i forhold til en feministisk identitet.

Feminisme som bevegelse har aldri hatt en universelt akseptert felles agenda og ideologi (Genz og Brabon, 2009). Den er heller ikke konstituert rundt et felles politisk parti, en sentral ledelse eller basert på et enhetlig manifest. Feminisme eksisterer både på det konkrete og abstrakte nivå, og arbeider for en rekke forskjellige saker som kan være spesifikke, kontekstavhengige, personlige og politiske, med den overordnede målsetting å promotere universell likestilling for kvinner. Feminister er samlet gjennom sin felles investering i det generelle konseptet *rettferdighet* samtidig som de splittes av de forskjellige definisjonene de har av det samme konseptet. Den feministiske grunnmuren er følgelig fundamentert på relativt løs grunn.

Postfeminisme har av mange kritikere, både utenfor og innen feminismen, blitt ansett som en ulydig bastard som stjeler næring fra sin vert (Genz og Brabon, 2009, s. 5). Det har i tillegg blitt tilført en generasjonslogikk for å avfeie postfeminisme som en feilet reproduksjon av feministisk samvittighet. Videre har kritikere uttrykt bekymring for at populære postfeministiske uttrykk som ”Girl Power” og ”Chick Lit”, som vektlegger det feminine og kvinnelig vennskap, skal resultere i ”markedsfeminisme” som styres av kapitalisme. Dette kan igjen benyttes for å styre kvinner. Kritikken er legitim og viktig, men en slik vinkling på postfeminisme er problematisk da den forutsetter at det finnes en original og autentisk feminisme samt at postfeminisme er en type anti-feminisme. Videre glatter det over og underminerer de faktiske konflikter og kritikker mot feminisme som postfeminisme er et resultat av.

I følge Butler (1990) er kvinnen ansett som feminismens subjekt og feministisk teori har tatt utgangspunkt i at dette er en eksisterende identitet, forstått gjennom kategorien kvinne. Influert av Foucault, hevder Butler at feminismen må å ta inn over seg at kvinnen, feminismens subjekt, er produsert og disiplinert gjennom de samme maktstrukturer hvor feminismen søker frigjørelse. Butler hevder videre at feminismens antatt universelle enighet undergraves av fraksjoneringen av feminismen og den paradoksale opposisjonen mot feminisme fra de samme kvinnene feminismen skal representere. Dette er en av de mange kritikkene postfeminismen har tatt inn over seg og reagerer ut fra. Sarah Projansky (2007, s. 68) hevder at postfeminismen per definisjon er selvmotsigende og simultant feministisk og antifeministisk, frigjørende og undertrykkende, produktiv og hemmende, for progressiv sosial forandring. Det som er samlende for postfeminister er i følge Jennifer Drake (1997, s. 104) deres forhandlinger av selvmotsigelser, deres avvisning av dogmer og deres behov for å kunne si ”både/ og”. For eksempel kan postfeminister hevde sin rett til å kle seg sexy for moro skyld, samtidig som de kritiserer patriarkatet for å objektivere kvinner (ibid.).

Er feminist, som subjektposisjon, en posisjon unge kvinner kan identifisere seg med? Hva baserer de unge kvinnene sin stillingstaken på, og appellerer feminisme som organisert aktivitet til dagens unge kvinner? Dette er spørsmål som undersøkes nærmere. Denne studien forsøker gjennom kvalitativ analyse av dybdeintervju med ni unge kvinner å forstå og forklare hvordan de forholder seg til feminisme. Studien er tuftet på et eksplorativt design og søker ikke generalisering, men å identifisere funn og mulige kategorier for videre teoriutvikling og forskning på temaet. Undersøkelsen undersøker temaet gjennom et fenomenologisk metodisk perspektiv, som vektlegger forståelse og viktigheten av å lytte til informantene. Teoretisk vektlegges et interaksjonistisk, poststrukturalistisk og konstruktivistisk perspektiv på hvordan identitet og kjønn gjøres og ugjøres gjennom sosial interaksjon og diskurs, og hvordan dette konstruerer, (re)produserer og opprettholder identiteter og kjønns kategorier.

Studien har en tradisjonell tredelt oppbygning med teori, metode og analyse. Disse presenteres hver for seg, men er gjensidig avhengige. I teoridelen gir jeg en inngående beskrivelse av den sosialkonstruktivistiske retningen som preger studien.

Sosialkonstruktivismen anser den sosiale verden som sosialt produsert (Allan, 2013). Teori som presenteres med hensyn til identitet, kjønn og stigma faller alle inn under den store overordnede paraplyen, sosialkonstruktivisme. Dette teorisynet har fellestrekk med alle teoretikere som presenteres i denne studien. Her kan nevnes Michel Foucault, Stuart Hall og

Judith Butlers teorier rundt subjektposisjon og identitetskonstruksjon, Erving Goffmans stigma, og feministisk teori rundt konstruksjon av kjønnskategorier.

1.1 Valg av felt og forskningsspørsmål

Ideen til studien fikk jeg da jeg kom over en artikkel i Adresseavisen med overskriften ”*Feminismens triste døtre*” (Aglén, 2015). Artikkelen stilte spørsmål ved hvorfor verdens mest likestilte kvinner har fått så triste og misfornøyde døtre. Psykiske problemer, selvskading og skjønnhetshysteri er økende blant unge kvinner. Døtre av 70-tallets feminister er ikke blitt trygge, frie og likestilte, skal vi tro artikkelen. Dette fikk meg til å undre over hva feminisme er for unge kvinner. Hvordan forholder de seg til feminisme, og er feminisme viktig for dem?

Harriet Holter hevdet at de tidlige feministene hadde det ”lett”, og at det i fremtiden vil bli vanskeligere å være feminist da diskrimineringen vil være mer skjult, strukturell og vanskelig å påvise (Ås, 2009). Foucault (1982) fokuserte ikke på maktens subtile og nesten umerkelige konstruktivistiske former fordi han mente at brutale former for maktbruk hadde opphørt å eksistere. Snarere mente han at den konstruktivistiske makt, som utøves mellom subjekter i en lang rekke mikro-relasjoner, var vanskeligere å identifisere og at denne type makt har vært sterkt undervurdert. Foucault (1982) fastslo: ”I dag blir kampen mot former for subjektivering – mot underkastelsen av subjektivitet - stadig viktigere, selv om kampen mot former for dominans og utnyttning ikke er forsvunnet” (s. 782; egen oversettelse). Hvordan arter feminisme seg for unge kvinner, og hvordan velger de å delta eller ikke delta i en feministisk kamp mot en skjult og strukturell ”fiende”?

Ut fra dette utsprang ideen om å undersøke unge kvinners forhold til feminisme hvor hovedspørsmålet er:

Hva er feminisme for dagens unge kvinner?

Dette generelle spørsmålet konkretiseres i tre delspørsmål:

1. Hvilken plass har feminisme i forhold til unge kvinners selvoppfatning eller identitetskonstruksjon?
2. Hvordan posisjonerer unge kvinner seg som subjekter i forhold til spørsmål som er sentrale i feminismen?
3. Hvordan forholder unge kvinner seg til dagens feminisme og behovet for feminisme i fremtiden?

1.2 Studiens formål og relevans

En studie av unge kvinners forhold til feminisme, hvilken plass den har i forhold til deres egen identitet og hvilket behov de anser at det er for feminisme, er også en studie av hvilken rolle feminisme har i dagens samfunn. Hvordan arter feminisme seg som ideologi og handling? Er et postfeministisk rammeverk et dekkende rammeverk for feminisme slik de unge kvinnene opplever den? Studiens relevans ligger i hvordan den avdekker kunnskap om feminisme gjennom de unge kvinnes opplevelse av feminisme.

Norge er i verdenstoppen når det kommer til likestilling. I følge World Economic Forum tildeles Norge en 3. plass i deres Global Gender Gap Index 2014 (Weforum, 2014). Vi påminnes likevel daglig om at det er en rekke områder hvor kjønnslikestillingen i Norge fortsatt har en lang vei å gå. I juni 2015 kunne man lese i Aftenposten at Norge er på 27. plass i Europa på likestilling i akademia (Bovim, 2015). Institutt for Samfunnsforskning opplyser i 2014 at Norge er forbigått av USA på kjønnsbalanse i lederposisjoner (Christiansen, 2014). Studien viser at mens 25% av de 100 største selskapene på den norske DN500-lista har konsernledelser som består kun av menn, gjelder dette bare 13 av de 100 største selskapene i USA. Vi ligger følgelig bak USA når det gjelder kvinner i lederposisjoner i de største selskapene. Om man ser på Statistisk Sentralbyrås nøkkeltall for likestilling, finner man at kjønnsfordelingen blant ledere i Norge er 64,3% menn mot 35,7% kvinner (Statistisk sentralbyrå, 2016). Også i kommunestyre ser man tilnærmet lik kjønnsfordeling. Menn tjener gjennomsnittlig 487 800 kr i året mens kvinner tjener i gjennomsnitt 326 400 kr.

Innen temaer som kjønnsidentitet og kjønnskategorier foregår det pr i dag en politisk debatt om å innføre en tredje kjønnskategori i Norge, et ”Hen”-kjønn (Suvatne, 2016). Videre har Den Norske Kirken nylig vedtatt liturgi for kirkelig vigsel av likekjønnede par (Den norske kirke, 2016). Viktigheten av likestilling mellom mennesker kan ikke undervurderes, og feminismens tradisjon for fokus på makt, frigjøring, identitet og struktur gjør den svært relevant, både teoretisk og praktisk, for å sette fokus på og kjempe for menneskelige rettigheter og likestilling. Kunnskap om unge kvinners forhold til en slik viktig kraft i samfunnet er derfor av stor relevans. Mye av feministisk forskning i Norge i dag er orientert mot flerkulturelle problemstillinger, religiøsitet, vold, sosiale problemer, kvinner i næringsliv

og ledelse og menns rolle innen likestilling¹. Det finnes få studier i Norge som undersøker hvordan unge kvinner forholder seg til feminisme, noe som er med på å styrke denne studiens relevans.

1.3 Forskning på feltet

I følge Harriet Holter (1980) kan kjønnsstudiene deles inn i tre faser. En sosialfilosofisk fase, ”Kvinner er også mennesker”, etterfulgt av en positivistisk empirisk fase, ”Kvinner er også mennesker definert av menn” og til slutt en kritisk feministisk – Marxistisk fase, ”Kvinner er bra. Kvinnens erfaringer er viktige og de er våre”. Det har gått over 30 år siden dette ble hevdet av Holter, og flere faser kan legges til, blant andre spørsmål om seksualitet, interseksjonalitet og maskuliniteter.

Tidlige sosiologer vektla sosiale forskjeller og hvordan disse ble opprettholdt gjennom sosiale institusjoner som familien, arbeidsmarkedet og politikken (Essevold og Eldén, 2012).

Friedrich Engels var blant dem som stilte spørsmål ved ideen om at kvinner hadde vært underordnet menn i alle tider og foreslo at kvinner i tidlige samfunn, før den industrialiserte og kapitalistiske æra, hadde hatt makt over menn. Alva Myrdal (1902-86) var enig med den amerikanske sosiologen Talcott Parsons (1902-79) i at industrialiseringen og moderniseringen hadde skapt problemer og utfordringer for kjernefamilien (ibid.). De var imidlertid uenige om hva som var løsningen på problemet. Parsons ønsket å opprettholde kjernefamilien og den tradisjonelle arbeidsdelingen i hjemmet. Begrunnelsen hans var at for å kunne opprettholde og bevare det sosiale systemet er det nødvendig med spesialisering i tråd med hans mønstervariabler² og AGIL³. Myrdal mente at offentlige tjenester måtte bidra med barnepass og hjelp til familien slik at også kvinner kunne ta arbeid utenfor hjemmet. Frem til 1960-tallet dominerte forskning på kjønnsroller. Sosiologer studerte hvordan menn og kvinner er forventet å oppføre seg i samfunnet og som foreldre, arbeidstakere eller som barn.

---

¹ Dette er basert på en gjennomgang av pågående forskningsprosjekter og publiserte artikler, avhandlinger og bøker ved UiO – Senter for tverrfaglig kjønnsforskning, samt en gjennomgang av publiserte mastergradsprosjekter og Phd-avhandlinger ved de øvrige universitetene i Norge.

² Parsons mønstervariabler er basert på Ferdinand Toennies *gemeinschaft – gesellschaft* typologi (Wallace og Wolf, 2005). Mønstervariablene er en diktomi hvor en side må velges før en aktør kan finne mening i situasjonen foran han. Mønstervariablene er delt inn i ekspressive og instrumentelle variabler, for eksempel det kollektive versus en selv.

³ AGIL står for Adaption, Goal attainment, Integration, Latent pattern maintenance-tension management (Wallace og Wolf, 2005). Parson så for seg samfunnet som en stor firkant delt inn i fire deler hvor hver firkant representerer funksjonelle systemproblemer.

Fra 90-tallet og frem til i dag har nye temaer inntatt en mer sentral plass i kjønns sosiologien (Essevold og Eldén, 2012). To teoriretninger har gjort seg spesielt gjeldene. Disse er Doing Gender (å gjøre kjønn) perspektivet og teori om interseksjonalitet.

Doing Gender er inspirert av sosialkonstruktivisme og har røtter i både den hermeneutiske og fenomenologiske tradisjon, i tillegg til feministiske antagelser om ulikhet i maktrelasjoner. Innen dette perspektivet er kjønn sett på som noe sosiale aktører konstruerer og fremfører i interaksjon med andre. Konseptet Doing Gender ble skapt av Candice West og Don Zimmerman (1987) for å konseptualisere kjønnede praksiser. Gjennom begrepet forsøkte de å tydeliggjøre at kjønn er noe dynamisk, noe som er konstruert men også reproduisert og forandret gjennom en interaktiv prosess. Dette perspektivet åpner opp for muligheten til å se maskulinitet og femininitet som kategorier som er åpne for forhandling og forskjellige praksiser.

En annen viktig samtidsteori innen feministisk forskning er interseksjonalitet (Crenshaw, 1994; Lykke, 2003). Interseksjonalitet tar utgangspunkt i ideen om ulikhet, ujevne maktrelasjoner og former for diskriminering. Interseksjonalitet viser til hvordan sosiale kategorier som kjønn, rase, etnisitet, religion, sosial klasse og seksualitet kan samvirke og påvirke individers leve- og livsvilkår.

I de følgende underkapitlene vil jeg redegjøre for et utvalg relevant forskning som omhandler holdninger til likestilling og feminisme, samt feltet ”unge kvinner og feminisme” i Norge og internasjonalt. I teorikapittelet vil jeg gå nærmere inn på teori som omhandler Doing Gender og Undoing Gender.

1.3.1 Forskning på holdninger til likestilling og feminisme

Skandinaviske land har kommet langt i likestillingsprosessen og det er forholdsvis stor oppslutning om likestillingsmodellen (Essevold og Eldén, 2012; Teigen, 2006b). Statistikk viser at kjønnskillene er mindre i de skandinaviske landene på noen områder, mens de på andre områder faktisk er større enn i andre land. På den ene siden er det en stor andel kvinner i regjering og Storting, og menn og kvinners sysselsetting i arbeidslivet er relativt lik. Ansvar for husarbeid fordeles også likere mellom menn og kvinner i Skandinavia enn i andre land. På den andre siden viser statistikk at arbeidsmarkedet i de skandinaviske landene er preget av stor kjønnssegregering, både horisontalt og vertikalt. Det vil si at det er langt flere menn enn kvinner i det øvre sjikt i bedrifter, i tillegg til at arbeidsmarkedet er segregert etter bransje eller næring.

Teigen (2006b) beskriver i artikkelen ”*Holdning til likestilling – nye polariseringstendenser*”, hvordan likestillingskampen har endret karakter. 70- og 80-tallet var i hovedsak karakterisert av en mer entydig likestillingsdebatt preget av et sterkt kvinne- og likestillingspolitisk engasjement. På 90-tallet dreide fokuset mot arbeidsdeling i familien, mens 2000-tallet var preget av kryssede tendenser. Fra offisielt hold tegnes det et bilde av likestilling som noe som eksisterer i et motstandsløst felt der utviklingen vil gå gradvis mot full likestilling mellom menn og kvinner. Teigen (2006b) tar utgangspunkt i en empirisk analyse av endrede holdninger til likestilling i representative befolkningsutvalg gjennom perioden 1985-2001, hvor det undersøkes variasjon etter kjønn, alder og utdanning. Hun hevder at likestillingsdebatten på den ene siden handler om tradisjonell kjønnsmessig skjevfordeling, representert blant annet gjennom debatten om lovregulering av kjønnsrepresentasjon i bedriftsstyrer, samtidig som det er kommet til nye tematiseringer som rokker ved den entydige tendensen i den norske likestillingsdiskursen. Spørsmål om forskjeller mellom kvinner er her mer fremme, for eksempel flerkulturelle problemstillinger, men også debatter som problematiserer menn, og da særlig unge menn som kjønnsystemets nye tapere. Teigen stiller spørsmålsteget ved hvilken betydning slike endringer i den offentlige likestillingsdebatten kan ha for oppslutningen om likestilling. Teigen (2006b) konkluderer med at likestillingstilslutningen i perioden 1985 – 2001, har hatt størst økning blant de eldste og de yngste kvinnene. Videre ser det ut til at det er økende avstand mellom unge menn og kvinner i syn på likestilling. Blant unge menn mener de fleste at likestillingen er ført langt nok, mens dette ikke er et syn de unge kvinnene kjenner seg igjen i.

Spørsmålet om unge menn som skjønnsystemets nye tapere tas opp av Raewyn Connell (2011). Hun reflekterer i boken ”*Confronting Equality: Gender, Knowledge and Global Change*” over menns likestillingsorientering. Hun hevder at patriarkatets⁴ legitimitet slår sprekker og at det er en økende tendens mot at det er likestillingsmotstandere som må forsvare sin begrunnelse. Hun hevder videre at det er en økende tendens til at menns klassetilhørighet har betydning for deres likestillingstilslutning (ibid., s.10). Den hegemoniske maskuliniteten mot menn fører til at menn er mer utsatt for stoffmisbruk, tidlig død som følge av ulykker, mord og selvmord (Connell, 2011). Menn eksisterer ikke i et vakuum, men i et samspill med kvinner, barn, familie og venner. Dette er tanken bak de Forente Nasjoner (FN) prosjekt ”HeForShe” (Forente Nasjoner, 2016). Prosjektet hevder at verden står ved et

---

⁴ Patriarkat defineres som en undertrykkende struktur av mannlig dominans (Gunew, 2013, s. 273).

veiskille. Mennesker over alt forstår og støtter ideen om kjønnslikestilling, og dette ikke er en sak som handler om bare kvinner, det handler om menneskerettigheter. Gjennom å inkludere menn som likeverdige partnere i den feministiske bevegelsen, kan grunnlaget for en ny og felles forståelse skapes, og kampen og avstanden mellom kjønnene avsluttes (Hooks, 2000).

1.3.2 Forskning på unge kvinner og feminisme i Norge

Unge kvinners forhold til feminisme fremstår som et mindre utforsket felt enn jeg antok på forhånd. Det finnes likevel spennende forskning og litteratur innen emnet, og i det følgende vil jeg redegjøre for noen forskningsprosjekter og artikler som jeg finner relevant for denne studien.

Kristin Buviks mastergrad *"Feminisme gjennom to generasjoner: en sosial bevegelse i endring"* (2001), er en komparativ studie av feministene på 70-tallet og unge feministene på slutten av 90-tallet. Gjennom kvalitative dybdeintervju ble et utvalg fra to feministiske generasjoner studert. Empirien i denne studien viste brudd mellom de to generasjonene, lite kontakt og dårlig flyt av kunnskap og informasjon mellom generasjonene. Studien viste også at de eldre feministene hadde liten kunnskap om nyfeministene, mens de unge feministenes kunnskap om 70-talls feministene i stor grad var basert på myter. Det fremgikk også en tydelig skillelinje mellom hva som var feminismens kjernesporsmål. Feministene fra 70-tallet vektla de strukturelle problemstillingene, mens de unge feministene var mer opptatt av holdningsendringer i samfunnet. Likeledes gikk det en skillelinje mellom hvilken strategi de vektla. Feministene fra 70-tallet hadde tradisjonelt opptrådt mer kollektivt, mens de yngre feministene var mer opptatt av individuell tilknytning til feminismen og anså ikke at den feministiske kampen trenger å være en kollektiv kamp. Buviks (2001) mastergrad er direkte relevant for min studie og jeg ser klare likhetstrekk i empirien som omhandler de unge feministene, samt deres syn på feministene fra 70-tallet.

Synnøve Fluges masteroppgave (2011), *"Litt likestilling – litt frihet"*, omhandler holdninger til likestilling blant unge menn og kvinner, og hvordan barn av de første likestilte generasjonene opplevde å bli født inn i en "likestillingstid". Denne studien vektlegger hvordan unge mennesker mener at forholdet mellom kjønnene bør være, og hvordan det er å være menn og kvinner i begynnelsen av det 21. århundre. Både menn og kvinner er informanter til studien og representerer utdanningsretningene ingeniør og sykepleier. Analysen viser liten forskjell mellom både mennene og kvinnene, samt mellom utdanningsretningene når det gjelder graden av likestillingsorientering. At kjønn ikke hadde

stor betydning for graden av likestillingsorientering tilskriver Fluge (2011) som et uttrykk for høy grad av likestilling og en fleksibel og moderne kjønnsforståelse i det 21. århundre.

1.3.3 Forskning på unge kvinner og feminisme internasjonalt

Hvordan påvirkes unge feminister av å vokse opp i kjølvannet av både en sterk feministisk bølge og en sterk antifeministisk bølge? I artikkelen *"Feminismens tredje bølge"* undersøker Rubin og Nemeroff (2001) gjennom fokusgrupper, hvordan unge kvinnelige feminister forholder seg til kropp og skjønnhet. De hevder at tredjebølgefeminister er oppdratt i kjølvannet av både en etablert feministisk bevegelse, men også et sterkt anti-feministisk tilbakeslag, og at de begynner å finne sin egen agenda. Videre hevdes det at unge feminister har blitt karakterisert, av både feminister og antifeminister, som selvopptatte. Rubin og Nemeroff (2001) stiller spørsmål ved om feminismen i den tredje bølgen har utviklet seg til noe latterlig, eller om de unge feministene faktisk oppnår å ta det neste steget i kampen? Til slutt mener de at de unge feministens kamp for å gjøre det "personlige politisk", er basert på et personlig forsøk på å omstrukturere selvkritikken om til selvrespekt, og at dette gjøres i stor grad gjennom kroppen. Seksualisering av kvinnekroppen, eller unge jenters kropp er temaet som tas opp i artikkelen *"Pole-arized" discourse; An analysis of responses to Miley Cyrus's Teen Choice Awards pole dance*" (Lamb, Graling og Wheeler, 2013). Artikkelen er tuftet på en analyse av kommentarer i kommentarfeltene til artikler som omhandler Miley Cyrus seksuelle strippedans på en ungdomsprisutdeling. Et av hovedfunnene i analysen er at veldig få hevdet at strippedansen kunne bli sett på som en seksualisert dans for menn. Dette tolkes av Lamb, Graling og Wheeler dit at selv om objektivisering av kvinner har startet som handlinger utført for å tilfredsstille menn, har kvinner begynt å anse selv-objektivisering som en måte å tilfredsstille dem selv.

I artikkelen *"Adolescent Girls' Sexual Empowerment: Two Feminists Explore the Concept"* (2011), undersøker Sharon Lamb og Zoë D. Peterson, hvordan feminister tenderer mot å sette pris på "empowering"⁵ (styrking) av kvinners seksualitet. Likevel råder det uenighet mellom feminister om hvordan unge kvinners seksualitet skal styrkes. Gjennom artikkelen argumenterer de to feministene for hver sin side av saken hvor et av hovedspørsmålene er om unge kvinner er seksuelt "empowered" om de føler at de er "empowered"? Svaret de kommer frem til på dette spørsmålet er at seksuell "empowerment" varierer ut fra individets alder, livssituasjon og de forskjellige sosiale og kulturelle kontekstene individet befinner seg i. Et

---

⁵ Bruk av begrepet redegjøres for i kapittel 1.4.3.

annet hovedpoeng i artikkelen er å identifisere områder hvor de som feminister er enige når det gjelder unge kvinners seksualitet. De finner at de er enige om at de ønsker at unge jenter skal oppnå nytelse gjennom sin seksualitet, samt at media ofte bidrar med et forvirrende og ødeleggende bilde av deres kropp og seksualitet. Videre er de enige om at unge kvinner ofte føler på ambivalens når det gjelder sine seksuelle ønsker, og at det å nekte eller sykeliggjøre denne ambivalensen er skadelig. Rosalind Gill (2008) tar også opp temaet ”empowerment” i artikkelen *”Empowerment/Sexism: Figuring Female Sexual Agency in Contemporary Advertising. Feminism and Psychology”*, men hennes fokus er på hvordan det de siste årene har vært et skifte innen hvordan kvinner representeres i reklamer. Fra å være passive objekter for det ”mannlige blikk”, fremstilles unge kvinner i reklamer nå som aktive, uavhengige og seksuelt mektige. Gill (2008) konkluderer med at dette skiftet har vært positivt, og at det bidrar med en modernisert fremstilling av femininitet som tillater kvinner å være mektige utøvere, hvor deres seksuelle handlinger fremheves og feires. Hun hevder likevel at det kan være grunn til å være på vakt, og at makten her ikke opererer gjennom å stilne eller undertrykke kvinnelige seksuelle handlinger, men gjennom å rekonstruere disse. Det kreves ikke lenger at de kvinnelige heltene skal være uskyldige, jomfruelige gudinner, men at de skal ha ferdigheter innen en variasjon av seksuelle oppførsler og praksiser. Videre kommer hun med et svært interessant poeng, når hun hevder at kvinnene i reklamen applauderes for kvinnelig vold og at dette fremstår som ”empowering” av kvinner. Kvinner som håner og angriper menn følger en tanke om at løsningen på problemet med dårlig mannlig oppførsel, er å ”snu bordet” og at kvinner styrkes gjennom oppføre seg dårlig mot menn. En ny versjon av kvinnelig seksuell handling bryter på mange måter med den tidligere seksuelle objektiviseringen av kvinner, men nye utfordringer og problemer følger i kjølvannet. Gill (2008) spør ”hvis dette er ”empowerment”, hvordan ser da seksisme ut?”

Pamela Aronsons artikkel *”Feminists or ”Postfeminists”?” – Young Women’s Attitudes toward Feminism and Gender Relations”* (2003), tar som tittelen indikerer for seg hvordan unge kvinner forholder seg til feminisme og til relasjoner mellom sosiale kjønn. Hun finner at flere av informantene forholder seg enda mer ambivalent til feminisme enn det tidligere forskning antyder. Mange av informantene avstår fra å relatere seg til en feministisk identitet, selv om de omfavner flere sider av innholdet i feminismen. Hun finner også at blant de som anser seg som feminister har de fleste universitetsutdanning eller de var arbeiderklassekvinner eller fargede kvinner som søkte feminisme som følge av forskjellsbehandling i oppveksten. Videre finner hun at de fleste som anser seg som feminister har tatt kvinnestudier, noe som indikerer

at institusjonalisering av feminisme er et viktig aspekt. Et viktig funn i denne studien er at uavhengig om de unge kvinnene identifiserer seg som feminist eller ikke, så støtter de feministiske mål i større grad en tidligere forskning indikerer, og ingen av dem indikerer antifeministiske holdninger.

1.4 Begrepsredegjørelse

I det følgende vil jeg diskutere bruken av engelske begreper som ”Sex/Gender”, ”Doing Gender”, ”Undoing Gender” og ”Empowerment”. Med bakgrunn i at jeg skriver på norsk ønsker jeg i utgangspunktet å benytte norske begrep der det er mulig. Til slutt redegjør jeg for hvordan det i denne studien skilles mellom feminisme som begrep, innhold og identitet.

1.4.1 Sex – Gender

I det engelske språket deles ordet kjønn inn i ”Sex” og ”Gender” (Esseveld og Eldén, 2012). På norsk skilles det ikke mellom ”Sex” og ”Gender” på samme måte, og begrepet kjønn benyttes i all hovedsak i dagligtale. Når differensiering er nødvendig i denne studien, benyttes begrepene sosialt og biologisk kjønn. Bakgrunnen for differensieringen av kjønn er at det var analytisk fruktbart å skille mellom biologisk kjønn basert på kjønnsorganer, kromosomer og lignende, og sosialt kjønn som sosio-kulturelle konstruksjoner av femininitet og maskulinitet (Friedman, 1991). Skillet mellom biologisk og sosialt kjønn har møtt mye motstand fra feminister som hevder at biologiske konsepter som omhandler kjønnsidentitet og seksualitet forstås som variable sosiale konstruksjoner som utfordrer kjønnsdualismen. Jeg finner at dette er et svært relevant argument og støtter meg til det, men likevel velger jeg å benytte differensieringen mellom sosialt og biologisk kjønn når jeg redegjør for teorier hvor denne differensieringen benyttes, og i analysen hvor jeg forholder meg til teori som avhenger av denne differensieringen. Der hvor jeg ikke finner det analytisk nødvendig, benytter jeg kun begrepet kjønn.

1.4.2 Doing Gender – Undoing Gender

Begrepene Doing Gender og Undoing Gender har ingen god norsk oversettelse, men jeg finner at å benytte de engelske begrepene i teksten heller ikke er en god løsning. Jeg har derfor valgt en å gjøre en kombinasjon. Jeg benytter begrepet Doing Gender og Undoing Gender der hvor jeg omtaler teoriene som en benevnelse. Dette har jeg valgt for å ikke skape forvirring rundt at det faktisk er disse konkrete teoriene det er snakk om. Når jeg derimot benytter teoriene i analysen, har jeg valgt å oversette begrepene til å gjøre kjønn og å ”ugjøre”

kjønn. ”Ugjøre” setter jeg i hermetegn for å understreke at dette ikke er et faktisk ord i det norske språket.

1.4.3 Empowerment

”Empowerment” kan oversettes til styrking, men jeg opplever at det ikke er en god oversettelse da det ligger mer i begrepet ”empowerment” enn bare styrking. ”Empowerment” handler både om å inneha makt, kraft og styrke og å tilegne seg kunnskap og ferdighet for å nå et mål (Løken, 2007). Jeg har derfor valgt å benytte det engelske begrepet ”empowerment” i teksten, uten oversettelse. Begrepet ”empowerment” benyttes og forstås i denne oppgaven som å gi noe eller noen styrke og makt.

1.4.4 Feminisme som begrep, innhold og identitet

I denne studien skilles det mellom informantenes forståelse av feminisme som begrep, innhold og identitet. Feminisme som begrep omhandler hvilke tanker informantene gjør seg om begrepet feminisme, og hva som ligger i dette begrepet for dem. Feminisme som innhold omhandler hva som er feminismens ideologi, budskap og kampsaker. Feminisme som identitet omhandler derimot om hvordan informantene oppfatter en feministisk identitet, og hva det vil si å være en feminist. Teori om identitet redegjør jeg for i kapittel 3.2.

1.5 Kort om teoretisk og metodisk tilnærming

Feministisk forskning har gjort det til et poeng at det er en tett kobling mellom forsker og forskning (Tjora, 2012). ”Forskerens forforståelse, blant annet formet av personlig bakgrunn, erfaring og politiske syn, vil kunne påvirke hvordan man former prosjekter med hensyn til valg av tema, metode, valg av empiri og analyse” (ibid., s. 20). Spørsmålsformuleringer sier noe om hva man er opptatt av, hvem man er og hvor man kommer fra. Mitt ståsted er et feministisk ståsted. Som følge av dette er oppgavens metodiske og teoretiske oppbygning konstruert rundt et feministisk forskningsspørsmål samt feministisk metode og teori.

Det teoretiske perspektivet i denne oppgaven tar utgangspunkt i et interaksjonistisk og konstruktivistisk perspektiv. Disse perspektivene vektlegger hvordan sosiale situasjoner danner utgangspunkt for sosialisering og utvikling av kulturer og samfunn, samt anser virkeligheten som samfunnsskapt. Jeg støtter meg til en forståelse av (sosialt) kjønn som kulturelt skapt og likeledes forskjellene mellom kjønn som sosialt konstruert (Connell, 2011; Butler, 1999).

Jeg har valgt en kvalitativ innfallsvinkel, og metoden jeg benytter er semistrukturerte dybdeintervju med ni informanter. For å oppnå en god forståelse for informantenes opplevelse av feminisme er det nødvendig å komme tett på og få tak i informantenes egne fortellinger. Dybdeintervjuet egner seg godt til dette formålet.

1.6 Disposisjon

I det *første kapittelet* har jeg gitt en introduksjon av oppgavens tema og forskningsspørsmål, samt studiens relevans. Videre har jeg presentert feltet gjennom en gjennomgang av relevant litteratur og forskning både nasjonalt og internasjonalt.

Kapittel to er dedikert til den feministiske bevegelsen og feminismens historie, fremstilt gjennom den klassiske tredelte bølgeinndelingen.

I *kapittel tre* gir jeg en grundigere presentasjon av den teorien jeg anvender i oppgaven. Jeg redegjør for teori om selvet, identitet og subjektposisjoner, samt feministisk teori om hvordan kjønn gjøres og "ugjøres".

I *kapittel fire* redegjør jeg for valg av metode og utvalg. I tillegg drøfter jeg i dette kapittelet egen forskersubjektivitet i lys av feministisk standpunktteori.

Kapittel fem er viet til analyse og diskusjon. Dette kapittelet har en tredelt struktur som bygger på det feministiske slagordet fra 70-tallet; "Det personlige er politisk". Første del tar for seg det personlige, hvordan informantene forholder seg til feminisme. Andre del tar for seg hvordan informantene opplever likestilling og kjønnsdiskriminering, mens tredje del omhandler hvordan de ser på "nye" feministiske handlinger og hvordan de tolker disse handlingene.

I *kapittel seks* oppsummerer og konkluderer jeg oppgaven som helhet, og drøfter de mest fremtredende funnene i datamaterialet.

2 Feminismens historie

Feminismens historie er relativt lang og kompleks, og deles gjerne inn i bølger eller bølgebevegelser (Holst, 2009). For å gi et klart bilde av dens utvikling har jeg valgt å følge bølgeinndelingen. Denne bidrar med en tydelig måte å skille de ideologiske inngangene til feminismen på, samt et bilde av den feministiske bevegelsen langs en tidsakse. Under følger

en kort redegjørelse av feminismens historie. Redegjørelsen av den første feministiske bølgen er ikke teoretisk grunnlag for analysen, men danner bakteppe for den andre og den tredje, og foreløpig siste, feministiske bølgen som vektlegges i analysen. Måten den tredje feministiske bølgen, eller postfeminismen bryter med den andre feministiske bølgen er analytisk viktig i denne studien for å forstå de unge kvinnelige informantens opplevelse av feminisme og deres stillingstaken som feminister og ikke-feminister.

2.1 Feminismens første bølge

Den første feministiske bølgen er av enkelte hevdet å starte på slutten av 1700-tallet, da kvinnesak ble et tema i forbindelse med den franske revolusjon (Holst, 2009). Det er likevel vanligere å operere med perioden 1830-1920 som den første feministiske bølgen (Kemp og Squires, 1997). I 1848 samlet amerikanske kvinnesakskvinner seg for første gang i Seneca falls, New York (Holst, 2009). John Stuart Mills utgav i 1869 verket ”Kvinneundertrykkelsen”, og Karl Marx publiserte sine skrifter fra 1840 og fremover. August Babels ”Kvinnen og sosialismen” fra 1879, la grunnlaget for arbeiderkvinnebevegelsen. Den første feministiske bølgen var preget av to kvinnesaksbevegelser, henholdsvis den borgerlige kvinnesaksbevegelsen og arbeiderkvinnebevegelsen. Disse to var i strid med hverandre, og hadde forskjellige saker de kjempet for. Den borgerlige kvinnesaksbevegelsen, som var liberal, kjempet for at kvinner skulle få rettigheter som statsborgere. Det vil si at de skulle få stemmerett, eiendomsrett, ytringsfrihet, arverett, bevegelsesrett samt adgang til utdanning og yrkesliv. Med andre ord de samme rettighetene som menn allerede hadde.

Arbeiderkvinnebevegelsen på sin side var sosialistisk. Arbeiderkvinnebevegelsen hevdet at arbeiderklassekvinner lider under kapitalismen, da de i likhet med arbeiderklassemenn, er tvunget til å selge sin arbeidskraft. I motsetning til menn, må kvinner selge arbeidskraften for lavere lønn og med dårligere betingelser. Både blant de borgerlige feministene og arbeiderklassefeministene var det interne stridigheter. De borgerlige kvinnesakskvinnene delte seg i to fraksjoner: Likestillingsfeminister og forskjellsfeminister.

Likestillingsfeministene, ønsket likestilling mellom menn og kvinner, mens forskjellsfeministene som hevdet at det var, og fortsatt burde være, forskjeller mellom kjønnene, men at feministene burde kjempe for at samfunnet i større grad skulle verdsette og anerkjenne kvinnelige erfaringer og bidrag. I arbeiderkvinnebevegelsen sto stridighetene mellom sosialdemokratene, som ønsket å reformere det kapitalistiske systemet i en mer human retning, og de revolusjonære, som mente det var umulig å oppnå frihet fra undertrykking innen det kapitalistiske systemet. Det var også innen arbeiderkvinnebevegelsen

uenighet om likhet og forskjell, i tråd med stridigheten i den borgerlige kvinnesaksbevegelsen.

Den første bølgen som la grunnlaget for en rekke rettigheter, og det var her kvinner for første gang organiserte og samlet seg (Holst, 2009). Blant rettighetene som ble oppnådd i Norge, var blant annet at kvinner fikk arverett på lik linje med menn i 1854. I 1863 fikk kvinner over 25 år rett til å drive næringsvirksomhet, samt myndighet på lik linje med menn, en myndighet de mistet om de giftet seg. Full myndighet uavhengig av ekteskap fikk de først gjennom ekteskapsloven i 1888. I 1884 fikk kvinner studie- og eksamensrett ved universitetene, mens de i 1895 fikk de stemmerett ved kommunevalg og i 1913 ved stortingsvalg.

Mellom den første og den andre feministiske bølgen, utspant det seg to verdenskriger (Holst, 2009). Under begge disse krigene ble menn sendt i krig, mens kvinner overtok deres arbeid. Etter andre verdenskrig kom feminismens tilbakeslag. Menn hadde vendt hjem fra krigen og kvinner returnerte følgelig tilbake til hus og hjem. Perioden fra 1920, etter at stemmerett for kvinner var oppnådd, og frem til 1960, er regnet som en periode med inaktivitet i den feministiske bevegelsen (Kemp og Squires, 1997). Femtitallet var husmorens storhetstid. En periode hvor kvinner i arbeidslivet ble motarbeidet om det ikke var helt nødvendig for familien (Holst 2009). Kvinnens rolle var å være hustru, mor og husmor. Talcot Parson, en av 1950-tallets store sosiologer, beskrev dette familiemønstret som funksjonelt i hans velkjente mønstervariabler og AGIL (Wallace og Wolf, 2005)

Likevel var det i denne perioden en stor økning i utdanningsmuligheter for kvinner og kvinner gikk inn i tidligere mannsdominerte yrker (Kemp og Squires, 1997). Dette, sammen med kampen for kvinners rett til abort, rett til lik lønn for likt arbeid og tilgang til prevensjonsmidler gav grobunn for feminismens andre bølge.

2.2 Feminismens andre bølge

Den andre feministiske bølgen startet kort tid etter 2. verdenskrig. I 1949 ble den franske eksistensialisten og filosofen Simone de Beauvior, bok *"The Second Sex"* publisert i Frankrike (Schneir, 1994). I boken hevder de Beauvior at kvinnelighet, slik vi kjenner det, er sosialt konstruert og at kvinnens underordning av menn ikke er naturlig, men et resultat av forskjellige sosiale krefter. Hun skrev; "One is not born, but rather becomes, a woman" (Beauvior, 2011, s. 330). Den tidligere feministiske kampen hadde handlet om like rettigheter, men de Beauvior stilte spørsmålsteget ved hele det patriarkalske verdenssystem. Hun hevdet at hele sivilisasjonen med kultur, kunnskap, kunst og verdier, var alt skapt av menn. Menn er

normen, ”the One”, kvinner er ”the Other”. Videre hevdet de Beauvoir at mannen er subjektet (aktøren) i sitt eget liv, mens kvinnen er objektet, som aktøren handler mot.

1960- og 1970-tallet regnes som den andre feministiske bølgens storhetstid (Holst, 2009). Den nye bølgen feminisme var, i likhet med den første, ikke en enhetlig organisasjon. Norsk kvinnesaksforening fikk konkurranse fra blant andre Nyfeministene, Kvinnefronten, Brød og Roser, Claragruppen med flere. Striden om liberale rettigheter ble i stor grad vunnet i løpet av den første feministiske bølgen. Den sosialistiske feminismen fikk derimot fornyet interesse i den andre bølgen, og teorier om kvinners undertrykking og frigjøring ble videreutviklet basert på marxistisk kultur og samfunnskritikk. Viktige saker var reformer som muliggjorde å kombinere morsrollen med utdanning og arbeid. Ut fra den nye feminismen utsprang en ny feministisk retning, radikalfeminismen. I følge radikalfeminismen var kapitalismekritikk og kamp mot patriarkatet en forutsetning for kvinners frigjøring. Patriarkatet ble definert som et gjennomgripende kulturelt univers hvor det som var kvinnelig, eller assosieres med kvinnelighet, rangeres under det som assosieres med mannlighet. Kvinner ble betraktet som ofre for biologien gjennom fysisk underlegenhet og den sårbarheten de opplevde som gravide og fødende. Det patriarkalske systemet ble beskrevet som et universelt system som hadde innvirkning både i den offentlige og private sfære. Dette gav grunnlag for slagordet ”det personlige er politisk”. Radikalfeministene mente at de sosialistiske feministene var for opptatt av kvinners situasjon som lønnsarbeidere, mens de mente at de liberale feministene var for opptatt av å foreslå lover for å bøte på kvinneundertrykning i den offentlige sfære uten å forsøke å forklare bakgrunnen for denne. Radikalfeministenes misjon ble dermed i hovedsak å kjempe mot patriarkalsk vold mot kvinner samt å skjerpe strafferammene for denne type vold. De kjempet mot prostitusjon og pornografi, som de anså som mannens kontroll over kvinnen i det patriarkalske systemets logikk. Harriet Holters bok ”*Sex Roles and Social Structure*” fra 1970 var den første boken om kjønn i samfunnsvitenskapen i Skandinavia (Essevold og Eldén, 2012). Boken var banebrytende ved at den definerte kjønnsforskjeller som et fenomen som ble opprettholdt på alle nivå i samfunnet, hvor strukturelle prosesser hadde differensiering og stratifisering som kjerne. Holter (1970) hevdet at kjønn er en sosial konstruksjon og fremhevet viktigheten av at både den mannlige og den kvinnelige kjønnsrollen burde studeres.

Både abortkampen og kampen mot seksualisert vold fikk bred støtte på tvers av de feministiske retningene (Holst, 2009). I likhet med den første feministiske bølgen, fikk den andre feministiske bølgen resultater å vise til. Det ble gjennomført reformer og

velferdsordninger som skulle gjøre det lettere for kvinner å kombinere morsrollen med utdanning og arbeidsliv. Barnehager ble utbygd og kvinner fikk utvidete permisjonsrettigheter i forbindelse med svangerskap og fødsel. Kvinnemishandling i den private sfæren ble et alvorlig tema og det første krisesenteret for kvinner ble opprettet i 1978. P-pillen ble legalisert i Norge i 1967 og fra 1972 ble det lov å bo sammen som samboere. I 1978 ble loven om selvbestemt abort vedtatt, og i 1979 ble det forbud mot kjønnsdiskriminerende reklame.

2.3 Feminismens tredje bølge - Postfeminisme

Postfeminisme sidestilles innen akademien med andre "post"-diskurser som postmodernisme, poststrukturalisme og postkolonialisme, og refererer således til et skifte i forståelsen av konstruksjonen av identitets- og kjønns kategorier som "Kvinne", "Mann" og "Feminist" (Genz og Brabon, 2009, s. 1). Prefikset "Post" refererer til noe som kommer etter feminismen. "Post" kan bety et totalt brudd med det som kommer før, eller at det som *var* nå er over og ferdig. Betydningen Genz og Brabon (2009) legger i "post" i postfeminisme, er at det viser til slutten på en bestemt del av feminismen (den andre bølgen), og et skifte i forståelsen av forholdet mellom menn og kvinner, og kanskje enda viktigere, et skifte i forståelsen kvinner i mellom. Postfeminisme impliserer således ikke at man avviser eller forkaster feminismen, men heller at feminismen består innen et postfeministisk rammeverk. Det er denne forståelsen for postfeminisme jeg støtter med på i denne studien. Postfeminisme karakteriseres likevel av en rekke motsigelser og inngår i sosiale, kulturelle, politiske, akademiske og diskursive felt.

Lotz (2003) hevder at feminismen i den tredje bølgen kan deles inn i tre leirer. Den første leiren fikk mye oppmerksomhet i media på midten av 90-tallet for sin kritikk av andrebølgefeminismen, mens de fortsatt anså seg selv som feminister. Den andre leiren fokuserer på interseksjonalitet gjennom inkludering av forskjellige undertrykte grupper i feministisk tanke og aktivisme. Interseksjonalitet er relatert til rase, klasse eller kvinner i andre deler av verden enn vesten. Den tredje leiren beskriver Lotz (2003) som postfeminisme, og hevder at postfeminisme bidrar med et rammeverk for tredjebølgefeminismens perspektiver. Hun hevder at postfeminisme ikke handler om en avpolitisering av feminismen, men heller et politisk skifte innen feminismens konseptuelle og teoretiske agenda. Brooks (1997) argumenter for at postfeminismen er et resultat av uenighet i andrebølgefeminismen på områder innen blant annet interseksjonalitet og seksuell forskjellighet. Postfeminisme handler i så måte om et kritisk engasjement mot tidligere feministiske bevegelser, og er en krysning av feminisme og postmodernisme, samt poststrukturalisme og postkolonialisme. Som følge av

dette blir postfeminisme en dynamisk bevegelse som er kapabel til å utfordre modernistiske, patriarkalske og imperialistiske rammeverk.

Tredjebølgefeminisme skiller seg i følge Lotz (2003), fra de tidligere feministiske bølgene gjennom måten den er organisert som sosial bevegelse og aktivisme. Mens det i den første og andre bølgen var viktig å samle kvinner i et universelt søsterskap er tredjebølgefeminisme et mer individualisert prosjekt. Young (1994) mener at det er fruktbart å se sosialt kjønn som en ”serie”, og at dette kan bidra til forståelse for både likheter og ulikheter mellom kvinner. Et slikt perspektiv på sosialt kjønn kan være et nyttig verktøy for etablering av teori rundt hvordan kvinner kan ha liknende handlinger og mål, men forskjellige historier, erfaringer og identiteter.

I følge Sandoval (1991) er et av kjennetegnene ved tredjebølgefeminisme en rekonfigurasjon av aktivismestrategien hun kaller *differensiell samvittighet*. Differensiell samvittighet foreslår at feminister stadig endrer konstruksjonen av den sosiale bevegelsen og aktivismetaktikken i henhold til situasjonen. Om man innfører dette på det personlige nivå, vil det si at man varierer sin posisjon i forhold til saker, taktikker og identiteter. Lugones (1990) foreslår en lignende strategi som hun kaller ”verdensreise”. Dette er en øvelse for å forstå hvordan et mangfold av identitetsdeler bygger sammen kvinner som forskjellige. Hun utfordrer lesere til å vurdere hvordan de er konstruert forskjellig i ”verdenene” hjemme, på jobb og på andre arenaer, og hvordan vi gjennom å identifisere de kreftene som konstruerer oss bedre kan forstå subjektiviteter som posisjonerer andre forskjellig.

Neste kapittel tar for seg relevant litteratur, herunder litteratur om unge kvinner og feminisme i Norge og internasjonalt.

3 Teoretiske perspektiv

3.1 Introduksjon

Jeg vil innlede dette kapittelet med å redegjøre for min forståelse av begrepet *teori*. Gilbert (2008, s. 25) definerer teori som noe som fremhever og forklarer noe man ellers ikke ville sett, eller som ville fremstått som gåtefullt. Teoretiske perspektiver bidrar med en måte å se på den sosiale verden gjennom å fremheve enkelte aspekter fremfor andre (Blaikie, 2010). Ved å bytte teoretisk perspektiv vil den sosiale verden se helt forskjellig ut. Teoretiske

perspektiver bidrar med et spesifikt språk og et konseptuelt rammeverk som samfunnet og det sosiale livet kan beskrives gjennom (Blaikie, 2010, s. 126).

Forskningsspørsmålene i denne studien favner bredt gjennom å undersøke hva feminisme er for unge kvinner. Jeg posisjonerer denne studien i kjønnsforskning og den feministiske forskningen som inspirerer meg, men for å besvare forskningsspørsmålene grundig har jeg også henvendt meg til et bredt sosiologisk teoretisk rammeverk. Teoriene jeg tar utgangspunkt i og bygger analysen på, fokuserer på makt, identitet, individ og struktur.

Kapittelet er delt inn i to hoveddeler. Den første delen tar for seg teori som omhandler selv, subjekt og identitet og bygger på teori fra den fenomenologiske, interaksjonistiske og poststrukturalistiske tradisjon. Dette er viktig for å forstå hvordan analysen vektlegger de unge kvinnenenes stillingstaken og identitetskonstruksjon i forhold til feminisme. Den andre delen tar for seg feministisk teori. Det feministiske perspektivet som legges til grunn er en forståelse av at sosialt kjønn produseres gjennom interaksjon, hvorpå denne interaksjonen reproducerer og legitimerer institusjonelle arrangementer som er basert på kjønnskategorier. Kjønnskategorier anses ikke for å være statiske, og faste kategorier, men i stadig endring. Relatert til det feministiske perspektivet, benyttes derfor konsepter som *Doing Gender*, i henhold til West og Zimmerman (1987), men også Butler (2004) og Rismans (2009) perspektiv på *Undoing Gender* anerkjennes og benyttes i studien.

3.2 Sosiologiske teorier om identitet

Tradisjonelt har identitet blitt sett på som det som gjør oss til den vi er, noe unikt som skiller det ene individet fra det andre. René Descartes oppsummerte dette med sitt berømte utsagn ”*cogito, ergo sum*” – jeg tenker, altså er jeg (Descartes, 1968). For David Hume er *jeget* et problematisk tema (Hume, 1978). Han spør seg hvordan vi kan være sikker på at det eksisterer og konkluderer med at *jeget* er noe vi innbiller oss at finnes gjennom det han kaller refleksjonsinntrykk. Refleksjonsinntrykk er bevissthetstilstander som består av en strøm av tanker, følelser, fantasibilder og inntrykk. Hume hevder at han aldri klarer å fange seg selv uten bevissthetstilstander.

Karl Marx og Sigmund Freud er kritiske til den tidligere oppfattelsen av identitet og plasserer en større del av ansvaret for individets identitetsdannelse utenfor individet (Dybvig og Dybvig, 2003). De argumenterer for at strukturer utenfor individet, som blant annet de økonomiske og politiske strukturene, påvirker identitetsskapelsen.

Georg Herbert Mead (1934) delte selvet inn i to deler; ”me” og ”I”. ”Me” er den delen av selvet som har samlet inn individets opplevelser i løpet av livet, altså hukommelsen. ”Me” styrer og begrenser ”I”, som på sin side er mer spontant. Det ”I” sier og gjør lagres i ”Me”. I et symbolsk interaksjonistisk perspektiv er det vanlig å snakke om identitetsteori (Levin og Trost, 2005). I følge identitetsteorien dreier identitet seg ikke bare om kategorisering eller gruppetilhørighet, men mer om rolle og relasjoner. Man *er* for eksempel ikke en feminist, men *utfører* feministiske handlinger. Altså er fokuset på hva man gjør, ikke hva man er. For Goffman (1963) er sosial identitet derimot en tilskrevet identitet eller egenskap. Med personlig identitet viser Goffman til en tilskrevet identitet, men denne er basert på bedre kunnskap om personen enn det den overfladiske sosiale identiteten innebærer. Selvet omtaler Goffman som opplevd identitet (”felt identity”).

Den lingvistiske vending innebar en tilnærming til å forstå mennesket gjennom deres vektlegging av språket som overordnet alt annet (Allan, 2013). Denne vendingen hadde stor effekt på de sosiale disiplinene og gjorde det mulig å tenke strukturelt på kultur. Fokuset ble dreid mot språkets rolle som medskaper av menneskers identitet. Identiteter anses ikke lengre for å være stabile, men derimot i stadig forandring hvor de skapes og forhandles gjennom diskursiv praksis og kontekst. Subjektivitet kan beskrives som prosessen med å bli eller være en person eller et selv (Allan, 2013). I Foucaults perspektiv konstitueres subjektposisjoner gjennom diskurs. Diskurs er den tale og skrift som er knyttet til produksjonen av en bestemt viten. Identitet refererer i midlertidig til stabilisering av mening og kan sies og være en relativt stabil enhet.

Et viktig aspekt ved min analyse er å si noe om hvordan de unge kvinnene posisjonerer seg som subjekter i forhold til feminisme, spørsmål som er sentrale i feminismen og hvilken betydning feminisme har for deres selvoppfatning eller identitetskonstruksjon. Subjekt, subjektposisjoner og identitet danner grunnlaget for forståelse av de unge kvinnenes forhold til feminisme. Det er derfor relevant med et teoretisk rammeverk for å forklare min forståelse av identitet og subjekt. I analysen anser jeg ”feminist” som en konkret subjektposisjon som er skapt og sosialt konstruert. Den forståelsen jeg legger i identitet bygger på Foucaults poststrukturalistiske tenkning rundt subjekt og subjektposisjon og jeg innleder med en diskusjon rundt subjekt i Foucaults perspektiv og identitet i Halls perspektiv. Videre innlemmer jeg Butlers forståelse av subjekt i diskusjonen, samt hennes fokus på hvordan identitet bygger på eksklusjon av forskjell.

3.2.1 Den samfunnsskapede virkelighet, selvet og refleksivitet

Fenomenologi kom inn i sosiologien gjennom arbeidene til Alfred Schütz. For Schütz er livsverden en meningsfull verden som er unik for mennesker. Han hevder at mennesker ikke kan eksistere uten mening. Fenomenet livsverden er en kulturell meningsfull verden, hvor selve *fenomenet* er sunn fornuft i en verden av hverdagsvirkelighet (Allan 2013). I følge Schütz er den reneste form for menneskelig erfaring å finne i den naturlige holdningen mennesker har i sin livsverden. Denne naturlige holdningen består av å være årvåken, tvilende, engasjert samt i å anta intersubjektivitet mellom mennesker (ibid.). Det var denne ideen Berger og Luckmann (1966) tok tak i da de stilte spørsmålsteget med hvordan det er mulig at subjektive meninger blir til objektive faktum. De beskriver i boken "*Den samfunnsskapede virkelighet*" (1966) hvordan menneskers virkelighet konstrueres gjennom internalisering. De påpeker at mennesker ikke passer naturlig inn i miljø og er underutviklet. Som et resultat av dette må mennesker skape en verden å leve i. Dette gjøres gjennom eksternalisering, hvor vi skaper en sosial verden, og videre gjennom objektivering, hvor vi får denne skapte sosiale verden til å fremstå som virkelig. Objektiveringen oppnås blant annet gjennom institusjonalisering og legitimering, hvor sosial kunnskap plasseres i et institusjonelt og historisk rammeverk. Den siste fasen i virkelighetskonstruksjonen er internalisering, hvor selvet som er produsert gjennom sosialiseringen fremstår som om det alltid har vært der. Menneskelig erfaring er refleksiv. Det vil si at vi skaper en virkelighet som vi oppfatter som objektiv og følgelig re-internaliserer vi den virkeligheten vi har vært med på å skape.

For Anthony Giddens er selvet et refleksivt prosjekt (Allan, 2013). Der hvor Berger og Luckmann snakker om institusjon i sammenheng med objektivering, snakker Giddens om institusjon i sammenheng med strukturer for regler og handling. For Giddens eksisterer strukturer kun gjennom menneskelig handling. Han hevder at før moderniteten var selvet sterkt knyttet til det sosiale, og mennesker så seg selv kun gjennom gruppen (Giddens, 1991). I moderniteten står derimot individet alene, og er med andre ord fritt til å uttrykke seg selv slik det måtte ønske. Dette medfører at individet ikke lenger har noen institusjonelle retningslinjer til å lede det, og heller ikke har noen måte å måle egen fremgang på. Ingen institusjoner er direkte ansvarlig for individet. I "selvets refleksive prosjekt", må mennesket selv definere sine valgmuligheter og alternativer når det gjelder sosial og personlig forandring. For Giddens (1991) er det institusjonaliseringens manglende påvirkning på individet som representerer individet i den radikale moderniteten. I følge Giddens (1991) blir også kroppen dratt inn i det refleksive prosjektet. Før moderniteten ble kroppen i hovedsak

ansett som et middel for å gjennomføre arbeid, eller et fartøy for sjelen. I det postmoderne samfunnet blir derimot kroppen noe vi selv er ansvarlig for. Vi kan designe vår egen kropp og blir hele tiden minnet om at kroppen vår kan endres ut fra våre handlinger som for eksempel dietter, trening, operasjoner eller skjønnhetspleie av forskjellig art. Vi kan også organisere vår egen sensualitet og seksualitet. Gjennom utdanning, prevensjonsmidler, mindre barneflokker og kvinners deltagelse i arbeidsliv og politikk, krever kvinner for første gang i historien, likestilling med menn (Giddens, 1992, s. 1). Selvets refleksive prosjekt innebærer konstant evaluering og reevaluering basert på mulig ny informasjon og selvrefleksjon. Dette refleksive prosjektet innebærer at individet til en hver tid refleksivt må arbeide seg gjennom nye presentasjoner av sosial eksistens.

Berger og Luckmanns (1966) teori om hvordan virkeligheten er samfunnsskapt, og Giddens (1991) teori om selvets refleksive prosjekt, er relevant for å analysere hvordan de unge kvinnenes internaliserte holdninger til feminismen og egen selvdisiplinering konstrueres og opprettholdes. Videre presenteres teori som mer inngående tar for seg hvordan individers subjektposisjon og identitet formes.

3.2.2 Subjekt og identitet

Foucault benytter begrepet subjekt bevisst, både som verbet ”subjekt” – som noen å kontrollere, og ”subjekt” som kunnskapen om en selv (Allan, 2013). Dette er en bevisst handling som understreker hans intensjon om å vise at kanskje den mest lumske formen for makt er den vi utøver over oss selv, over hvordan vi tenker og føler. Denne makten utøver vi over oss selv på vegne av andre. Foucault forkaster ideen om at det finnes en uforanderlig identitet og fokuserer i stedet på hvordan subjektet produseres. For Foucault ligger ikke makten hovedsakelig i kvaliteten på sosiale strukturer. Makten befinner seg heller i de praksiser og teknikker som blir til makt ved at individene gjøres til subjekter gjennom diskurs. Foucault fokuserer på hvordan maktutøvelse skaper mennesket som subjekt. Makt eksisterer ikke som essens, det er ikke mulig å ha makt, den eksisterer kun gjennom sin utøvelse. Som resultat av dette, er utøvelse av makt å produsere subjekter. Prosessen hvor maktutøvelse produserer subjekter kalles interpellasjon og kan beskrives som prosessen hvor subjektet ”kalles til sin plass” (Hall, 1996). Hirst (1979) erkjenner at interpellasjon er en mekanisme som stadfester subjektet, men stiller seg kritisk til om det kan være med på den prosessen hvor individet subjektiveres i utgangspunktet. Interpellasjon forutsetter gjenkjennelse. Det vil si at subjektet allerede har en forkunnskap om det subjektet gjenkjenner, som igjen betyr at

subjektet allerede innehar den kunnskapen som er nødvendig for å handle innen diskursen som subjekt uten og være et subjekt.

I tillegg til interpellasjon, produseres subjekter gjennom differensiering (Hall, 1996). Det vil si at individet inntar en subjektposisjon, ikke gjennom å identifisere seg ved den konkrete posisjonen, men heller gjennom å ta avstand fra en annen. For eksempel eksisterer subjektposisjonen kvinne fordi det finnes en subjektposisjon mann. Subjektposisjonen *normal* eksisterer kun i kraft av å være differensiert fra subjektposisjonen *unormal*. Individuer produseres dermed som normal, ved å være en motsetning til den som produseres som unormal. Oppsummert eksisterer subjektet gjennom de posisjoner subjektet interPELLERES i, samt gjennom en differensiering fra en annen subjektposisjon. Det er her ikke snakk om en spesifikk subjektposisjon, man mange og forskjellige subjektposisjoner.

Der Foucault snakker om subjektivering, benytter Stuart Hall (1996) begrepet identifisering. For Hall signaliserer ikke begrepet identitet selvets stabile kjerne. Hall forstår identitet som en vedvarende prosess som dannes og endres på bakgrunn av forskjellige situasjoner og dette er en konstant prosess. I alle sosiale situasjoner hvor individet befinner seg konstrueres identiteten. Identitet konstrueres ikke utenfor diskursen, men innen den, og følgelig er det essensielt at identitetsproduksjonen forstås i lys av de spesifikke historiske, institusjonelle og diskursive sammenhengene som er gjeldende. I tråd med Foucault, hevder også Hall at identitet er konstruert gjennom forskjell eller differensiering:

Dette innebærer den radikalt forstyrrende anerkjennelse at det er bare gjennom relasjonen til den Andre, relasjonen til hva det ikke er, til hva det mangler, til det som har blitt kalt den konstituerende utsiden, at den positive meningen av et begrep, og følgende identitet, kan konstrueres. (Derrida 1981, Laclau 1990, Butler 1993 i Hall 1996, s. 5. egen oversettelse)

Med andre ord er identitetskonstruksjon alltid basert på hva som utelates og ekskluderes, og etablering av hierarki mellom polene.

Der Foucault primært fokuserer på maktrelasjonen og skapelsen av posisjonene, er Hall (1996) mer interessert i det innbyrdes maktforholdet mellom interpellasjon og differensiering. Identitet skapes mellom det som individet identifiserer seg med og det som det tar avstand fra. Disse to elementene kan ikke skilles fra hverandre, da det kun er mulig å identifisere seg med noe, hvis man gjør det opp mot noe man ikke tilhører.

Også Judith Butler (1993) finner inspirasjon i Foucaults teorier. I likhet med Foucault og Hall hevder Butler at identitet forutsetter identifikasjon, men hennes hovedfokus ligger på at identitet bygger på eksklusjon av forskjell. Dette innebærer at ingen identitet kan betraktes som selvidentisk noe som videre impliserer at det ikke kan etableres faste grenser mellom identiteter i og med at identiteter ikke er homogene (Butler, 1993, s. 316). Identiteten kvinne kan dermed ikke ses på som internt koherente, da det er forskjell mellom kvinner (Butler, 1993). Grensene mellom feminitet og maskulinitet kan heller ikke anses som faste, ettersom en feminin identitet er tuftet på eksklusjonen av maskulin identifikasjon. Konsekvensen av dette er at kjønnsidentitetskategoriene også utfordres. Dette er et viktig poeng for Butler. Årsaken til at identitetskategorier må utfordres er at disse kategoriene er effekter av diskurser, og diskurser impliserer alltid et maktforhold, et hierarki og en marginaliseringsprosess. Diskursene strukturerer innholdet i kategoriene, fastsetter hvordan de skal se ut og hvordan de skal fortolkes. Kategoriene virker med andre ord regulerende, og dette medfører bestemte normativt fastlagte definisjoner av for eksempel en kvinnelig identitet. På bakgrunn av dette hevder Butler (1993) at identitetskategoriene alltid innebærer politiske disiplinerings- og normaliseringsprosesser. Med bakgrunn i kritikken av identitetsbegrepet, kritiserer Butler (1990) klassiske feministiske teori for å bygge på kvinnen som en helhetlig kategori. Problemet med kategorien ”kvinne” er at den forutsetter likhet mellom de som inkluderes i den. Feministisk teori skaper selv diskurser om kvinner, og deltar følgelig selv i maktens disiplinering av definisjonen ”kvinne”.

Kjønnteoretikeren Henrietta Moore (1994) er opptatt av forholdet mellom kjønnsidentitet og kjønnsdiskurs og bruker begrepet subjektposisjon for å bygge bro mellom kjønn som identitet og kjønn som strukturelt betinget. Moore støtter seg på Bourdieus teori gjennom å vektlegge at individer inngår i felt med ulike habitus og former for kapital, samtidig som hvert felt genererer et spesifikt habitus. Følgelig vil dette prege individenes evne til å ta opp eller forkaste subjektposisjoner. Begrepet subjektposisjon benyttes her for å forstå hvordan kjønn reproduseres og endres gjennom intersubjektivitet og videre hvordan individer posisjonerer seg i forhold til ulike diskurser om kjønn. Moore (1994) understreker at en kjønn subjektivitet er en identitet basert på mange subjektposisjoner. Moores perspektiver kan i så måte overføres til hvordan de unge kvinnene stiller seg som kjønnete subjekter overfor feminisme som subjektposisjon.

3.2.3 Individualisering og makt

Individualisering er et omfattende forskningsfelt som ofte diskuteres i et institusjonelt perspektiv (Aakvaag, 2006). Foucault knytter primært begrepet individualisering til fremveksten av en form for makt og disiplinering med staten som institusjonelt grunnlag (ibid., s. 334). Foucault tar utgangspunkt i hvordan tradisjonelle sosiale ordener i Europa på 1700-tallet brøt sammen, og behov for nye former for integrasjon og kontroll oppstod. Dette behovet ble i følge Foucault dekket av to typer makt; panoptisk makt og biomakt. Han bruker bildet av et panoptikon for å forklare hvordan fangene i et fengsel blir observert til en hver tid og hvordan deres viten om denne observasjonen fører til at fangen påtar seg jobben med å disiplinere seg selv (Bartky, 1988). Institusjonens disiplinering internaliseres av fangen. Biomakt er den makten staten utøver over befolkningen gjennom sosial kontroll over reproduksjon, fysisk helse, korrigerende avferdsmessige avvik, barns oppdragelse og utdanning av befolkningen (Aakvaag, 2006). Slik gjenoppretter staten sosial orden gjennom ulike teknikker for å oppnå underkastelse av kroppene og kontroll over befolkningen (Ibid., s. 335). For Foucault oppstår ikke individet som følge av moderniseringens frigjøringsprosess, men tvert i mot som følge av den moderne stats overvåking og klassifiseringspraksis: ”Selvsagt er individet en fiksjon, et resultat av en ideologisk samfunnsoppfatning. Men individet er også en realitet, fabrikkert av denne særskilte teknologien som kalles ‘disiplin’” (Foucault, 1994 s. 174). Bekjennelsespraksis kan spores tilbake til middelalderens katolske bekjennelsespraksiser og bunner i Foucaults perspektiv i opptatthet av å være i kontakt med sin indre kjerne (Aakvaag, 2006). Bekjennelsespraksisen trappes opp i moderniteten, men i stedet for å bekjenne til presten, bekjenner man til lege, psykiater, psykolog, pedagog, sosionom eller lærer. Bekjennelsene har en panoptisk form og fører individet på sporet av sitt egentlige jeg. Modernitetens bekjennelsespraksis er gjennomsyret av makt da det er en grunnleggende asymmetri i formell kunnskap og posisjon mellom den bekjennende og eksperten det bekjennes til. For kvinner er deres oppførsel på mange måter mindre regulert enn den har vært tidligere. Lønnsarbeid, seksuell frigjøring, tilgang til skilsmisse og en økende sekularisering har løst opp i makten den tradisjonelle familien utøvde over kvinnen (Bartky, 1988). Denne makten ble utøvd av ektemenn og fedre. Selv om denne typen makt over kvinnen har avtatt har en annen type disiplinierende makt overtatt, den normative feminiteten. Å underkaste seg den nye disiplinierende formen for makt, er å være oppdatert på skjønnhets- og motefronten og disiplineringsteknikkene utøves i form av regulering av kroppens størrelse og utseende, gester og synlige uttrykk. Bartky (1988) hevder at denne typen selv-overvåking er en form for lydighet til patriarkatet. Det er også et uttrykk for

kvinnens viten om at hun er under overvåking på måter som han ikke er, og at uansett hva hun er og blir, så er hun en kropp som er designet for å tilfredsstille.

For Beck (1997) og Giddens (1991) omhandler individualisering i stor grad hvordan samfunnsprosesser antas å ha løst opp i tradisjonelle institusjoner som familie og klasse og gjort individet til den viktigste grunnsteinen i samfunnet. Følgelig mister gruppetilhørigheten noe av sin relevans. Beck (1997) hevder at individualisering er en unngåelig konsekvens av moderniteten hvor individet overlates til å selv konstruere sin egen selvbiografi. Beck støtter Foucault når han hevder at individualisering ikke er basert på individers frie valgmuligheter, men heller at individer er dømt til individualisering.

3.2.4 Stigma

Teori rundt stigma benyttes i denne studien for å kunne forstå og forklare informantenes opplevelse av feminisme og feminist som subjektposisjon. Når man skal inn på begrepet Stigma kommer man ikke utenom Erving Goffman. I 1960 gav han ut boken "Stigma" og begreper som stigma og stigmatisering ble uløselig knyttet til han. I følge Goffman (1963) er stigma en attributt som skjemma et individ eller en gruppe, reduserer dem og etterlater dem merket, mindreverdige, resignerte og underlegne. Stigma assosieres med det Goffman omtaler som avskyeligheten til kroppen, sjelen og gruppen, og kan være kroppslig, mental/atferdsmessig, eller basert på etiske, rasemessige eller nasjonale karakteristikkene. Disse karakteristikkene kan være synlige, usynlige, kontrollerbare eller ukontrollerbare. Stigma anses ofte for å være en karakteristikk som ligger i individet eller individer, men Goffman argumenterer for at det er mer nødvendig å adressere det interaksjonistiske språket enn attributter når vi snakker om stigma. Karakteristikken for hva sosiale grupper anser som stigmatiserende endres med tiden, og dette indikerer at stigma er sosialt definert. Stigma kan derfor bli enten mer eller mindre synlig avhengig av hva som anses som normalt eller akseptabelt innen den gitte sosiale konteksten. Stigmas funksjon i samfunnet er å fungere som en vokter av sosiale normer, og å styrke homogene grupper gjennom å avvise uønskede karakteristikkene som kan tenkes å true gruppen eller dens individuelle medlemmer gjennom å skape en grense mellom "oss" og "dem". Stigmatisering av andre er følgelig en identitetsskapende praksis.

3.3 Feministisk teori

I dette kapitlet har jeg valgt å vektlegge feministisk teori gjennom en diskusjon rundt å gjøre eller "ugjøre" kjønn. Jeg bygger i analysen på teoriene Doing Gender og Undoing Gender,

både slik de er beskrevet her, men også gjennom å utvikle konsepter som bygger på disse teoriene. Inspirert av disse begrepene har jeg brukt konseptene ”gjøre feminisme” og ”ugjøre feminisme” for å beskrive hvordan den feministiske kategori i likhet med kjønnskategorier kan gjøres og ”ugjøres”.

3.3.1 Doing Gender

Candace West og Don H. Zimmerman (1987) gir i artikkelen ”*Doing Gender*” en innførende beskrivelse av hvordan vi mennesker som individer *gjør* kjønn (i motsetning til å *være* kjønn) gjennom sosial interaksjon, og hvordan dette produserer og reproducerer de hierarkiske statusene til kjønnskategorier i samfunnet. Å gjøre kjønn innebærer å skape forskjeller mellom kvinner og menn. Dette er forskjeller som ikke er naturlige, essensielle eller biologiske. Når forskjellen er skapt benyttes den for å forsterke kjønnenes essens.

Men hvordan konstrueres denne forskjellen mellom menn og kvinner? Prosessen med å bli gutter og jenter er tradisjonelt forklart gjennom rolleteori om kjønnsrollesosialisering. Harriet Bjerrum Nielsen (1988, s. 14) beskriver hvordan barnets kjønnsosialiseringsprosess og identitetsdannelse starter lenge før barnet kan skape mening i verden eller oppfatte rolleforventninger. Hun tar utgangspunkt i objektrelasjonsteorien som mener at barnet er grunnleggende sosialt orientert, og følgelig har et selvstendig behov for tilknytning til andre. Barnets selv utvikles og dannes gjennom relasjon til andre, og i de første årenes interaksjon med andre bygger barnet gradvis opp en indre verden (Bjerrum Nielsen, 1988). West og Zimmerman (1987) hevder at rolleteoriens sosiale aspekt forutsetter at mennesker velger å forbli ”kunder”, og mener heller at det er barns ønske om å bli ansett som sosialt kompetente som fører til at de gjør krav på kjønnskategorier. Barn får ofte høre at det er to kategorier tilgjengelige for dem. Den ene er ”baby” og den andre er enten ”stor gutt” eller ”stor jente”. Følgelig må de velge mellom ”baby” eller deres anatomiske tildelte kjønnskategori. Å være gutt eller jente betyr ikke bare at du er mer kompetent enn en baby, du er i tillegg en kompetent jente eller gutt. Når et barn så har tatt hevd på en kjønnskategori og videre har utviklet oppførsel som forplikter, ønsker ikke barnet å fremvise oppførsel som kan stille spørsmåltegn med dets hevd.

Om kjønn gjøres korrekt av individer i henhold til tradisjonelle binære kjønnskategorier opprettholder, reproducerer og legitimerer vi institusjonelle arrangementer som er basert på kategoriene. Om vi ikke gjør kjønn korrekt, som individer, er det vi som individer som må stå til rette for det og ikke de institusjonelle arrangementene (West og Zimmermann, 1987, s.

146). Vi produserer og reproduserer også de dominante og underlegne statusene til kjønnskategorier. Dette understrekes av Butler og hennes fokus på identitetskategorier som alltid hierarkiske og disiplinerende (Butler, 1993). Men hvordan har det seg at kvinner er det underlegne kjønn? I følge Goffman (1977) er størrelse, styrke og alder normalt distribuert mellom menn og kvinner og overlappende. Selektiv paring sørger i midlertid for par hvor mannen er større, sterkere og eldre enn kvinnen. Dette medfører at om en situasjon skulle oppstå hvor det er behov for styrke, størrelse eller kløkt, er mannen klar for å fremvise det og kvinnen klar for å sette pris på det. Videre er det grunnleggende for effektiv underordning at strukturen fremstår som naturlig, og ikke opprettholdt av menneskelige avgjørelser. I følge Frye (1983) er det avgjørende at underordningen fremstår som naturlige forskjeller i en så stor grad at vi *blir* hva vi utøver, og at den hierarkiske ordningen mellom kjønnene står utenfor menneskers evne til å endre.

Et av spørsmålene i artikkelen "*Doing Gender*" er om vi noen gang kan unngå å gjøre kjønn (West og Zimmerman, 1987)? Svaret, i følge West og Zimmerman, er at det kan vi ikke. Å gjøre kjønn er unngåelig fordi kjønnskategorier er relevant i enhver situasjon, og ens opptreden som deltager av kategorien kan bli vurdert. Bevegelser, som for eksempel Feminisme, kan bidra med ideologi, drivkraft og sosial støtte for å stille spørsmålsteget med de eksisterende ordningene, samt å motarbeide dem. Forholdet mellom sosialt kjønn og kjønnskategorier knytter sammen institusjonelle og interaksjonelle nivåer i samfunnet gjennom å legitimere sosiale ordninger og å reproducere deres asymmetriske forhold gjennom interaksjon. Det er med andre ord slik at ordningen av sosialt kjønn og kjønnskategorier legitimeres av sosiale og institusjonelle ordninger, og videre produseres og reproduseres den gjennom ansikt til ansikt interaksjon. Sosial forandring må følgelig søkes både på det institusjonelle og kulturelle nivået til kjønnskategorier, og på det interaksjonelle nivået for sosialt kjønn (West og Zimmerman, 1987, s. 147).

I artikkelen "*Accounting for Doing Gender*" (2009), utdyper West og Zimmerman viktigheten av den interaksjonistiske orden, gjennom å beskrive hvordan det tidligere ble ansett som "naturlig" at jenter ikke var god i matte. Dette førte videre til at jenter ble frarådet å søke seg inn på avanserte matteklasser av sine rådgivere, noe som igjen resulterte i at det ikke var mange jenter i matteklassene ved Harvard Universitet. Dette forklarte universitetets rektor at var en følge av medfødt forskjell mellom kjønnene. Når de normative konseptene på passende oppførsel for jenter endret seg, fulgte jenters muligheter etter. Jenter ble like gode i matte som gutter. Connell (1995) benytter det samme perspektivet, men ikke bare på

individnivå. I følge henne kan kjønn sees på som en sosial relasjon både på individ-, institusjonelt- og sosialt nivå. Kjønnede relasjoner skapes gjennom sosial interaksjon, men også gjennom organisasjoner som familie, skole, internett og TV. Connell hevder at organisasjoner, institusjoner og sosiale felt alle er kjønnede, men på forskjellig måte. For eksempel har politiske og store organisasjoner et maskulint preg, mens institusjoner som tar seg av barn og eldre har et feminint preg. I følge Connell er ulikhet og undertrykking viktige aspekter ved samfunnets og institusjoners kjønnsordning og regimer. Disse kjønnsordningene og regimene opprettholdes av hegemonisk maskulinitet. Den hegemoniske maskuliniteten er forskjellig fra samfunn til samfunn (Essevold og Eldén, 2012). For eksempel kan det hevdes at den hegemoniske maskuliniteten i Norge og Skandinavia for øvrig innehar en toleranse for kjønnslikestilling på samme tid som den inkorporerer tøffhet, konkurranse og dominans i sport og næringsliv. I følge Connell (1995) produserer, reproducerer og opprettholder mennesker selv kjønnede praksiser. Med andre ord er det snakk om en kompleks relasjon mellom aktører og strukturer som ligger til grunn. Hvordan individer gjør kjønn er relevant i analysen for å forklare hvordan kjønn gjøres av informantene i forhold til kjønnsosialiseringsprosess og identitet.

3.3.2 *Undoing Gender*

Risman (2009) kritiserer hvordan teorien *Doing Gender* brukes eller misbrukes. Hun hevder at konseptet har blitt så integrert i det sosiologiske leksikon at den implisitte feministiske kritikken i begrepet noen ganger forsvinner helt (Risman, 2009, s. 81). Videre hevder hun at den feministiske bruken av konseptet har blitt så diffust at alt kvinner, menn, gutter og jenter, foretar seg kan regnes som å gjøre kjønn. For å understreke dette viser hun til et utdrag fra en artikkel av Wicox and Nock (2006) hvor *Doing Gender* benyttes i en setting hvor feministisk fokus på ulikhet er helt fraværende, og det konkluderes med at kvinner er mer lykkelig i tradisjonelle ekteskap. Dette impliserer at teorien har endret form til å bli en funksjonell og tradisjonell kjønnskategori-teori. Hun mener vi må være forsiktige med bruken av *Doing Gender*, og heller flytte fokuset mot å dokumentere måter som menn og kvinner er *Undoing Gender* (– ”ugjør” kjønn).

Begrepet *Undoing Gender* ble først introdusert av Judith Butler (2004). I boken ”*Undoing Gender*” skifter Butler (2004) fokus fra tidligere verk, som ”*Gender Trouble*” hvor hovedfokuset er på hvordan fremførelse av kjønn virker forstekende, til å fokusere på hvordan kjønn bevisst ”ugjøres”. For Butler er ikke mennesket *fanget* en gang for alle. Kategoriene endres og konstrueres med tiden gjennom å ekskludere en rekke minoriteter. Butlers

refleksjoner er ledet av spørsmålet om hva som maksimerer mulighetene for et levelig liv og hva som minimerer mulighetene for et uutholdelig liv. For å illustrere oppløsningen av binære kjønnskategorier bruker Butler eksempler som omhandler sosiopolitiske implikasjoner for transseksuelle og transkjønnede identiteter, homofilt ekteskap, feministisk/queer psykoanalyse og deres status innen det filosofiske rammeverket. For Butler handler dette om å ”ugjøre” kjønn.

Rismans (2009) har en litt annen tilnærming til konseptet Undoing Gender enn Butler (2004). Risman spør seg om man gjør kjønn når for eksempel unge menn eller kvinner adopterer maskuline eller feminine trekk for å tilpasse seg en gitt situasjon, eller om det de faktisk gjør er å destabilisere tatt-for-gitt trekk som i tidligere tider ble antatt å passe en bestemt kjønnskategori (Risman, 2009, s. 82). Hun hevder at vi for eksempel har behov for å kunne skille mellom når ektemenn og koner gjør kjønn på en tradisjonell måte, og når de forsøker å ”ugjøre” kjønn. Risman er interessert i om forskning kan dokumentere forskjellige typer kjønn, hvordan Doing Gender kan være i endring og ikke minst om kjønn blir ”ugjort”. Hun foreslår at et kriterium for å identifisere om kjønn ”ugjøres” kan være at essensen i den binære distinksjonen mellom mennesker basert på kjønnskategori utfordres.

Som tidligere nevnt er teori om hvordan individer gjør og ”ugjør” kjønn analytisk relevant i analysen da teorien videreutvikles i denne studien til ikke bare å omhandle identitetskategorien kjønn, men også identitetskategorien feminist.

4 Forskningsdesign og metodologi

I løpet av en forskningsprosess tas det hele tiden valg som er avgjørende for resultatet og kvaliteten på forskningen. I dette kapitlet vil jeg redegjøre for forskningsstrategi og metodiske valg som fulgte med arbeidet. Oppgaven er basert på kvalitativ metode.

Datamaterialet som danner grunnlaget for oppgaven er samlet inn gjennom en periode på fem måneder fra november 2015 til mars 2016, og jeg har gjennomført 9 semistrukturerte dybdeintervju.

4.1 Introduksjon

Positivismens forsøk på å etablere en verdinøytral samfunnsforskning har røtter tilbake til 1800-tallet (Gilje & Grimen, 1993). Hermeneutikkens inntog på 1950-tallet førte til et gjennombrudd i den tradisjonelle, positivistiske forståelsen av verdinøytralitet som den eneste

sanne vitenskapelige metode. Med hermeneutikken ble mennesket som subjektiv fortolker i egen kontekst problematisert i forhold til idealet om verdinøytralitet som objektiv forskning. I følge den hermeneutiske fortolkingslæren påvirkes mennesket i sin samfunnskontekst og sine kulturelle verdier, og følgelig kan ikke vitenskapen utelukke mennesket og dets kontekst. Dette gjelder både forsker eller forskningssubjekt.

Forskningsspørsmålene i denne studien egner seg godt for en kvalitativ metodisk tilnærming siden fokuset er på hvordan informantene posisjonerer seg som subjekter når de snakker om feminisme som begrep og praksis. Ved bruk av kvalitativ metode vektlegges forståelse, nærhet til informantene og en åpen interaksjon mellom forsker og informant (Tjora, 2012). Data genereres i form av tekst og en abduktiv, eksplorerende og empiridrevet fremgangsmåte benyttes, hvor man forholder seg til informantenes opplevelse og meningsdanning. Kvalitativ metode ble valgt for å kunne fange opp den forståelsen informantene legger til grunn for sine refleksjoner og holdninger. I sosiologien har fokuset på forståelse og meningsprosess tradisjoner tilbake til symbolsk interaksjonisme, som vektlegger interaksjonen mellom mennesker som en sentral samfunnsdannende enhet, og fenomenologi som er opptatt av hvordan samfunnsmedlemmer forstår sin verden gjennom interaksjon med andre (Tjora, 2012). Denne studien støtter seg på disse tradisjonene, kombinert med feministisk standpunktteori.

For å forklare valgene jeg har tatt med hensyn til strategi, metode og utvalg har jeg valgt å ta utgangspunkt i forskningsspørsmålene. Jeg har valgt å innlede med en refleksjon rundt feministisk metode og metodologi knyttet opp mot forskersubjektivitet. Videre gir jeg en overordnet presentasjon av forskningsstrategi, før jeg redegjør for forskningsdesignet slik det er lagt opp i denne studien. Dette vil gi leseren et overblikk over forskningsprosessen slik den er gjennomført og bidra til en overordnet forståelse for gangen i studien. Deretter vil jeg mer inngående beskrive og forsvare valg av metode for datainnsamling og rekruttering av utvalg. Jeg redegjør til slutt for dataanalyse og etiske utfordringer.

4.2 Forskersubjektivitet og feministisk metode

I dette avsnittet utdyper jeg mine metodiske refleksjoner i lys av feministisk metode, med spesielt fokus på egen forskersubjektivitet. Refleksjonen er viktig fordi den gir meg en overordnet veiledning for å forstå forskningsprosessen, samt hvordan min egen posisjon og subjektivitet kan påvirke prosessen og det endelige forskningsresultatet. Dette diskuterer jeg i lys av feministisk standpunktteori samt Donna Haraways begrep om situert kunnskap.

4.2.1 Feministisk metode, metodologi og epistemologi

I følge Harding (1987) er det vanskelig å finne et tilfredsstillende svar på hvorvidt det finnes en feministisk metode. En av årsakene til dette er at diskusjoner rundt metode, metodologi og epistemologi ofte blandes sammen. Begrepet metode benyttes mange ganger som en samlebetegnelse for alle tre aspektene ved forskning og konsekvensen er at det er uklart hva man skal se etter når man forsøker å identifisere en feministisk metode. I filosofien skilles det tradisjonelt mellom ontologi, læren om det værende, og epistemologi, læren om kunnskapen om det som er (Lotherington og Markussen, 1999). Mens ontologien ikke er opptatt av hvordan vi kan vite noe om verden er det nettopp dette som er hovedfokus i epistemologien. Epistemologien skiller mellom mennesket som erkjennende og som erkjennelsens gjenstand, eller objekt, som noe værende som er uavhengig av det vitende subjekt. Slik skapes det innen den tradisjonelle filosofien en subjektposisjon som står utenfor det værende. Innen feministisk epistemologi kritiseres dette skillet mellom subjekt og objekt ved at det insisteres på at det vitende subjekt er en del av det værende. Kunnskapen om det værende må sees i sammenheng med subjektposisjonen det er etablert ut fra, og for vitenskapsteorien vil det si at forskeren må gi opp en troen på å kunne innta en posisjon utenfor og uavhengig av den virkeligheten som studeres. Som følge av denne utviskingen av skillet mellom epistemologi og ontologi, og mellom subjekt og objekt, taper også forskeren muligheten til å påberope seg verdinøytralitet. Søken etter ansvarlige ståsteder for kunnskapsproduksjon har følgelig vært en sentral utfordring for mange feministiske vitenskapsteoretikere.

Når det gjelder metode som en teknikk for å samle inn bevis, kan denne overordnet deles inn i tre innsamlingsmetoder; å lytte til eller spørre ut informanter, å observere eller å undersøke historiske spor og nedskrivninger (Harding, 1987). Feministiske forskere benytter alle disse innsamlingsmetodene, men måten de benyttes på er ofte veldig forskjellig fra hvordan tradisjonelle forskere har benyttet dem. For eksempel lytter de nøye til hva kvinner tenker om sine liv og om menns liv, og de lytter kritisk til hvordan den tradisjonelle samfunnsvitenskapelige forskningen har konseptualisert kvinners og menns liv. Men det at feministiske forskere benytter kjente forskningsmetoder med en ”feministisk vri”, er i følge Harding ikke nok til å kalle disse for nye feministiske metoder. Det som derimot er nytt, er metodologien og epistemologien som ligger bak og krever en feministisk vinkling på innsamlingsmetodene som benyttes.

Metodologi er teori og analyse av hvordan forsknings skal og bør utføres, og inkluderer hvordan den generelle teoretiske strukturer kan benyttes i spesifikke forskningsdisipliner

(Harding, 1987). Feministiske forskere har hevdet at tradisjonelle teorier har blitt benyttet på måter som gjør det vanskelig å forstå kvinners deltagelse i det sosiale livet, eller å forstå menns aktiviteter som kjønnede i stedet for å se dem som representanter for det menneskelige. Det finnes mange eksempler på feministiske versjoner av tradisjonelle teorier. Fenomenologi kan for eksempel benyttes for å forstå kvinners verden, mens marxistisk politisk økonomi kan være med på å forklare årsaker til at kvinner fortsatt utnyttes i husholdning- og lønnsarbeid. Denne studien tar utgangspunkt i et fenomenologisk perspektiv og en forståelse av at sosiale aktører konstruerer og opprettholder en objektiv verden som oppleves som reell og subjektiv meningsfull. Dette vil utdypes nærmere i det teoretiske kapittelet, samt i analysen.

Epistemologi er teori om kunnskap og besvarer spørsmål rundt hvem som kan være en kunnskapsperson, hvilke tester oppfatninger må bestå for å bli legitimert som kunnskap og hva som regnes som sannheter (Harding, 1987). Kan kvinner være kunnskapspersoner? Er det kun menns oppfatninger og observasjoner som blir testet? Kan subjektive sannheter regner som kunnskap? Feminister har hevdet at tradisjonelle epistemologier systematisk har ekskludert kvinner som agenter for kunnskap, at vitenskapens stemme er en maskulin stemme samt at historien er skrevet ut fra menns ståsted.

Et karakteristisk trekk ved feministisk forskning er at det genererer sine problemstillinger ut fra perspektivet til kvinner og deres erfaringer (Harding, 1987). Feministisk forskning benytter kvinners perspektiv som en signifikant indikator for virkeligheten og tester hypoteser opp mot dette. Å anerkjenne kvinners erfaringer som viktige, og som en ressurs for sosiale analyser har implikasjoner for sosiale strukturer, og det er viktig å understreke at det er kvinner selv som forventes å synliggjøre hva kvinners erfaringer er.

4.2.2 Forskersubjektivitet – en redegjørelse for egen situering

Dybdeintervjuets design er forskersubjektivt og teoretisk (Tjora, 2012). Selve datagenereringen (intervjuet) er intersubjektivt ved at det er basert på en god dialog mellom forskeren og forskningssubjektet. Den konkrete intervjusituasjonen har betydning for hva som sies. Videre er dataanalysen og tolkningen forskersubjektiv. Det vil si at bruk av dybdeintervju innebærer en stor grad av forskersubjektivitet. Valg av forskningsspørsmål er et subjektivt valg og gjerne basert på at det er noe man ønsker å finne ut mer om.

Forskningsspørsmålene i denne studien er stilt på bakgrunn av at dette er et tema jeg finner interessant. Ut fra en kvinnes perspektiv anser jeg det som viktig å synliggjøre feministiske utfordringer i samfunnet.

Det finnes en rekke forskjellige forskerstandpunkt (Blaikie, 2010). Det tradisjonelle forskerstandpunktet er ”uavhengig observatør”, hvor forskeren regnes som en uavhengig tilskuer, spesielt under datainnsamlingen. Forskerstandpunktet jeg tar utgangspunkt i er en avart av ”reflektert partner”, kalt ”bevisst partiskhet”. Dette forskerstandpunktet er forbundet med feministisk forskning og regnes som et postmodernistisk forskerstandpunkt, hvor forskeren er en aktør i den sosiale konteksten som undersøkes. I stedet for at forskeren regnes som en ekspert eller uavhengig reporter, reduserer forskeren sin autoritet i situasjonen. Forskeren skal fortsatt vektlegge sin forståelse av situasjonen.

I følge Sandra Harding (1987), må vi prøve å unngå det objektive standpunkt som forsøker å tildekke forskerens kulturelle tro og praktiser. Forskerens tro og oppførsel er en del av forskningens resultat og bør synliggjøres. Dorothy Smiths (Smith 1989) feministiske standpunktteori anser i tråd med Berger og Luckmanns konstruktivistiske tilnærming (1966) kjønnsrelasjoner som sosialt konstruerte. Hun vektlegger viktigheten av en ”innsider-sosiologi”, og av å se på den faktiske lokaliseringen til subjektet. Feministisk standpunktmetodologi avviser legitimiteten til tradisjonelle vitenskapelige normer og praktiser, og anerkjenner at forskerens bakgrunn og ståsted har kritiske implikasjoner på forskningsresultatet. Smith (1987) argumenterer for at kvinners perspektiv på sosiologi avviser sosiologiens krav om å presentere en objektiv kunnskap som er uavhengig av sosiologens situasjon. Hun hevder at ”The inquirer must be located in the same critical plane as the subject of the research” (Smith 1987, s. 84). Med andre ord hevder Smith at for å kunne forstå informantens erfaring må forskeren være på innsiden. I mitt tilfelle er jeg situert som kvinne og feminist. Dette er jeg bevisst, og jeg er klar over at min subjektive erfaring og holdning til forskningsfeltet påvirker alt fra valg av tema, spørsmål under intervjuene, teoretiske valg og selve analysen.

I følge Donna Haraway (1988) handler ikke feministisk objektivitet om en falsk visjon som lover transcendentment av alle begrensninger og alt ansvar. Bare et partisk perspektiv kan love et objektivt syn. Feministisk rasjonell og objektiv kunnskap kan bli funnet i tolkning og nytolkning av partiske perspektiver. Når det er sagt har ikke Haraway monopol på å hevde at fullstendig objektivitet i vitenskapen er usannsynlig. Blant annet konkluderer Habermas (1984) i ”*Theory and Communicative Action*” med at det ikke finnes noe transcendent subjekt, eller en ”Guds” synspunkt å tuftes vitenskap på. I stedet må vitenskap tuftes på interaksjon av perspektiver gjennom kommunikative handlinger med konsensus som mål.

Feministisk standpunktmetodologi har blitt kritisert for at det vil være vanskelig å finne et kriterium som kan forsvare kunnskapen som utspringer fra en slik tilnærming (Blaikie, 2010). Det finnes en rekke standpunkt, her kan nevnes; rase, klasse, geografisk lokalisering med flere. For å imøtekomme denne kritikken, har blant andre Harding (1993) gjennomgått ideen om objektivitet, og har foreslått ”sterk objektivitet” som løsning. Idealet om ”sterk objektivitet” omhandler refleksivitet ved at forskerne må medreflektere over de verdimeslige forutsetningene og implikasjonene ved egen forskning. Gjennom å ta utgangspunkt i de marginaliserte menneskenes liv, og ikke i majoritetens interesser, kan man nærme seg et ideal om ”sterk objektivitet”.

Jeg har gjennom forskningsprosessen valgt å støtte meg på feministisk standpunktmetodologi og å vektlegge viktigheten av en insidersosiologi. Som kvinne er det min oppfatning at jeg kan relatere meg til forskningssubjektene erfaringer. Her er det viktig å understreke at jeg ikke avskriver et forsøk på objektivitet, tvert i mot. Det er min overbevisning at en tydelig og bevist situering er det beste grunnlaget for å komme så nær en objektiv virkelighet som mulig. Gjennom å være egen subjektivitet bevisst, samt å eksplisitt uttrykke den for lesere, dannes et redelig utgangspunkt. Utfordringen er at jeg legger for mye av egen forståelse i min analyse av informantenes beskrivelser. Dette har jeg gjennom å benytte grundige analytiske metoder forsøkt å unngå, og vil utdypes videre i kapittel 4.7.

4.3 Forskningsstrategi

Blaikie (2010) hevder at samfunnsvitenskapelig forskning kan avansere ved bruk av fire forskjellige typer forskningsstrategier; induktiv, deduktiv, retroduktiv og abduktiv forskningsstrategi. Blaikies vinkling på forskningsdesign går ut av den klassiske ”kvalitativ versus kvantitativ” metode, og lar forskningsspørsmålene avgjøre hvilken overordnet forskningsstrategi som bør velges.

Med utgangspunkt i forskningsspørsmålet ”Hva er feminisme for dagens unge kvinner?”, vil denne studien ta utgangspunkt i den abduktive forskningsstrategien. Målet med abduktiv forskningsstrategi er å beskrive og forstå det sosiale livet ut fra sosiale aktørers meninger og motiver (Blaikie, 2010). Den abduktive forskningsstrategien vektlegger meningen, fortolkningen, motivene og intensjonene til mennesker i deres hverdagsliv, som igjen styrer deres handlinger. Ved bruk av denne strategien plasserer man informanten i sentrum, og den sosiale verden som beskrives er verden slik den oppleves av dens medlemmer fra innsiden (Blaikie, 2010, s. 89). Den abduktive forskningsstrategien tar utgangspunkt i et

fenomenologisk perspektiv og den enkeltes opplevelse av situasjonen, hva han føler og tenker samt hva som er betydningsfullt (Kvale og Brinkmann, 2009). Fenomenologiens utgangspunkt er at virkeligheten er slik forskningssubjektet forstår og oppfatter den. I følge Alfred Schütz teori om livsverden, er det metodisk viktig å forstå at enhver vitenskapelig beskrivelse av et fenomen er en abstraksjon av vår tidligere forståelse av fenomenet (Harste & Mortensen, 2013).

4.4 Forskningsdesign – overordnet presentasjon av studiens prosess

Forskningsdesign danner grunnlaget for forskningen gjennom blant annet teori, konsepter, forskningsspørsmål, casedefinisjon, utvalg, datalagring og valg av programvare (Miles, Huberman og Saldaña, 2014). Forskningsdesignet er i realiteten første del av analysen. Valg som gjøres her påvirker analysen gjennom valg av fokusområde, som kan beskrives som forventet datareduksjon. Nedenfor er en overordnet oversikt over forskningsprosessen.

Når valget av tema for studien var tatt, startet jeg med en gjennomgang av relevant litteratur. Jeg søkte etter artikler og forskning som omhandler kvinner og feminisme samt etter relevant teoretisk litteratur. Jeg valgte i tillegg å lese gjennom bøker som "Fittstim" (Skugge, Olsen og Zilg, 1999)⁶ og "A little F'D UP – Why feminism is not a dirty word"⁷ (Zeilinger, 2012). Valget falt på disse bøkene for å forsøke å få et innblikk i hva som rører seg av feministiske tanker blant unge kvinner. "Fittstim" er ikke en ny bok, men likevel en del av det som kan kalles feminismens tredje bølge. "A little F'D UP" er relativt nylig kommet ut og er rettet mot et ungt publikum, noe jeg fant relevant for å bedre kunne forstå unge kvinners forhold til feminisme. Boken er skrevet med den hensikt å forklare feminisme, feminismens historie, feminismens viktighet og ikke minst for å avkrefte myter rundt feminisme. Boken tar utgangspunkt i at unge kvinner tar avstand til feminisme og at de innehar en del forutinntatte og stereotypiske holdninger til subjektposisjonen feminist. Etter at prosjektskissen til mastergradsoppgaven var ferdig utarbeidet og godkjent av veileder, søkte jeg Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) (vedlegg C) om godkjennelse til å fortsette prosjektet. Søknadsprosessen ble gjennomført via deres internettside⁸ og i tillegg til å informere detaljert om prosjektet, lastet jeg opp intervjuguide (vedlegg A) og informasjonsskriv for informert samtykke (vedlegg B).

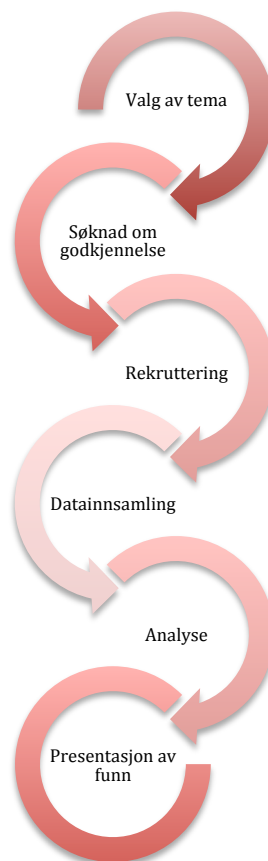
⁶ Boken er en feministisk antologi med bidrag fra 18 jenter.

⁷ En av de første bøkene om feminisme for unge kvinner i tenårene og tjueårene som er skrevet av en jevn gammel kvinne.

⁸ <http://www.nsd.uib.no/>

Rekruttering av potensielle informanter ble gjennomført via Messenger, en chatte-tjeneste på Facebook. De jeg kontaktet fikk tilsendt informasjonsskrivet som vedlegg, slik at de kunne ta stilling til eventuell deltagelse. Neste skritt i prosessen var selve datainnsamlingen. Jeg gjennomførte semistrukturerte dybdeintervju med samtlige informanter. Intervjuene ble deretter transkribert ved bruk av dataprogrammet Transcribe⁹ og deretter analysert. Siste skritt i prosessen er presentasjon av funn.

Her er det viktig å understreke at en kvalitativ forskningsprosess ikke er lineær og det gjelder også i dette tilfellet. Prosessen er mer som en spiral, hvor man går frem og tilbake mellom datainnsamling, teori og analyse. Det er likevel slik at en forskningsprosess, som denne, har en viss retning og enkelte deler av prosessen må på plass før man kan gå videre. Prosessen slik den er beskrevet i figur 1 er en stilisering.

Figur 1: Forskningsprosessen

---

⁹ <https://transcribe.wreally.com/>

Jeg vil under redegjøre grundig for rekruttering av informanter, samt presentere disse. Videre vil jeg beskrive innsamlingsprosessen og valg rundt denne, samt gi en vurdering av datas reliabilitet og validitet. Jeg gir deretter en kortfattet redegjørelse for den analytiske prosessen. Til slutt diskuterer jeg etiske utfordringer.

4.5 Utvalgsmetoder

Under vil jeg redegjøre for utvalgsstrategi, hvordan informantene ble rekruttert samt gi en kortfattet presentasjon av samtlige informanter. Avslutningsvis presenterer jeg en kort refleksjon rundt utvalget.

4.5.1 Utvalgsstrategien

Ved eksplorative kvalitative studier er hovedregelen at man velger informanter som kan uttale seg på en reflektert måte om det aktuelle temaet (Tjora, 2012). Jeg har valgt et strategisk utvalg basert på forskningsspørsmålene og hva jeg ønsker å undersøke. Informantene er ikke tilfeldig plukket ut for å representere en populasjon eller for at studien skal kunne føre til generaliserende konklusjoner for denne populasjonen. Utvalget er strategisk basert ved å velge informanter som kan bidra med mye og relevant informasjon i forhold til forskningsspørsmålene. I lys av dette satte jeg visse kriterier som informantene måtte innfri. Kriteriene innebar at de måtte være kvinne, bosatt i Norge, og i aldersgruppen 18-25 år. Det var ikke et kriterium at de måtte være enten feminist eller ikke, men jeg satte et skille mellom dem som anså seg selv som feminist eller som feministisk aktiv og dem som ikke var det. Grunnen for dette skillet var at jeg ønsket å starte datainnsamlingen med å først intervju de som ikke er feministisk aktiv, for deretter å intervju de som er det. Bakgrunnen for dette valget var en antagelse om at jeg kunne følge opp eventuelle trekk jeg måtte finne blant de som ikke er feministisk aktiv, ved å spørre dem som er feministisk aktiv om deres opplevelser i møte med unge kvinner som ikke er aktive feminister. Dette viste seg å være en fruktbar strategi. Videre valgte jeg strategisk informanter som befant i forskjellige livssituasjoner. Jeg gikk aktivt ut for å finne informanter som var studenter, i arbeidssituasjon, hjemmевærende mødre og politisk aktive. Dette valget baserte jeg på at jeg ikke ville ha et homogent utvalg, men heller et utvalg av unge kvinner i varierte livssituasjoner som så langt det var mulig representerer mangfoldet i samfunnet.

4.5.2 Rekruttering av informanter

Jeg benyttet flere teknikker for rekruttering av informantene. Noen av informantene rekrutterte jeg gjennom bekjentskap med lærere og elever på videregående skoler. Andre rekrutterte jeg basert på informantens livssituasjon ved å spørre venner og bekjente om de viste om noen som passet kriteriene (for eksempel ung mor eller lignende). Da jeg skulle rekruttere unge aktive feminister, benyttet jeg søkemotorer på internett for å finne medieoppslag. Gjennom avisartikler med navn søkte jeg opp de potensielle informantene ved hjelp av Messenger på Facebook, og fikk slik kontakt. For å finne flere unge feminister benyttet jeg også snøballmetoden (Miles, Huberman og Saldaña, 2014). Jeg valgte å benytte denne metoden på en liten del av utvalget da det viste seg å være en utfordring å finne unge feminister. Jeg opprettet kontakt med samtlige informanter gjennom Messenger på Facebook, da dette er en uformell og enkel måte å kontakte individer på. Det er ikke nødvendig med mer enn personens navn for å sende en meldingsforespørsel. Man kan også legge ved vedlegg, noe som var praktisk da det tillot meg å legge ved informasjonsskrivet slik at de kunne motta fullverdig informasjon. Dette medførte at de potensielle informantene kunne ta en informert avgjørelse på hvor vidt de ønsket å delta i studien eller ikke. Jeg opplevde denne måten å kontakte potensielle informanter som vellykket, og de fleste jeg kontaktet takket ja til å delta.

4.5.3 Presentasjon av informantene

Som tidligere nevnt har jeg skilt mellom feminister og ikke-feminister i utvalget. Jeg presenterer først ikke-feministen, da det var de jeg intervjuet først. Deretter presenterer jeg de som er feminister. For å anonymisere informantene, er alle navn fiktive. Jeg presenterer informantene med falskt navn og betegnelsen *(IF)* – ikke feminist, *(LF)* – litt feminist og *(F)* – feminist. Dette er gjort av praktiske årsaker så jeg enkelt kan skille mellom de som ikke er feminister og de som er det. Det er viktig for meg å tydeliggjøre at de som er kategorisert som IF- ikke feminist, er kategorisert slik ut fra at de ikke er aktive feminister og heller ikke anser seg selv for å være feminister. Det er ikke min plass å avgjøre hva eller hvem som utgjør en feminist, men de anser ikke seg selv for å være uttalte feminister eller aktive feminister, noe de som er i kategorien F – feminist gjør. Det er på dette grunnlaget jeg har kategorisert de unge kvinnene.

Ikke feminist

Emilie (IF) - Emilie er 18 år og bor på hybel for seg selv. Det har hun gjort i nesten tre år. Hun spiller instrument i band, går siste året på videregående skole og ønsker å studere videre. Intervjuet ble gjennomført hjemme hos meg.

Inger (IF) - Inger er 18 år og bor hjemme sammen med sin familie. Hun går siste året på videregående skole og er aktiv kristen. Intervjuet ble gjennomført etter skoletid i skolens kantine. Vi var relativt uforstyrret da det var få andre der.

Randi (IF) - Randi er 21 år og hjemmeværende mor med et lite barn. Hun har samboer, men er mye alene med datteren, da samboeren jobber mye. Intervjuet ble gjennomført hjemme hos henne, og i løpet av intervjuet våknet barnet. Dette førte til at siste halvdel av intervjuet ble avbrutt og forstyrret i stor grad noe som forringet kvaliteten på intervjuet.

Elise (IF) - Elise er 25 år og jobber i barnehage. Hun har samboer og ett barn.

”Litt” feminist

Lise (LF) - Lise, den første unge kvinnen jeg intervjuet er 18 år og går siste år på videregående skole. Hun bor hjemme sammen med sine foreldre. For fremtiden drømmer hun om å komme inn på videre musikkutdanning i utlandet og om muligheten for å jobbe med musikk. Intervjuet ble gjennomført hjemme hos meg.

Feminist

Kine (F) - Kine er 21 år, feminist og politisk aktiv. Hun har samboer og har studert sosialantropologi. Fremtidsplanen er å ta videre utdanning innen undervisning. Det meste av tiden hennes går med til jobb, så hun har lite tid til noe annet. Intervjuet ble gjennomført via Skype, da det på grunn av bosted ikke var mulig å møtes ansikt til ansikt.

Mona (F) - Mona er 22 år, bor i egen leilighet sammen med samboeren sin og venter sitt første barn. Mona jobber i barnehage, har en jobb i tillegg men ønsker å ta mer utdanning. Intervjuet ble gjennomført hjemme hos meg.

Frida (F) - Frida er 20 år og bor hjemme med sine foreldre. Hun har tatt seg ett friår fra skole for å arbeide. Hun er politisk aktiv og feminist.

Fatima (F) - Fatima er 23 år og student. Hun har minoritetsbakgrunn og kom til Norge sammen med sine foreldre og søsken da hun var barn. Hun bor hjemme med sine foreldre. Intervjuet ble gjennomført i en skjermet sofakrok på Universitetet.

4.5.4 Refleksjoner rundt utvalget

Min overordnede målsetting i rekrutteringsprosessen var å forsøke å sette sammen et utvalg som speiler samfunnet slik det er, i den grad det er mulig, samt å inkludere flere perspektiver i datainnsamlingen. Jeg har derfor strategisk forsøkt, innenfor rammen til kriteriene alder og kjønn, å rekruttere kvinner i et mangfold av livssituasjoner. Utvalget endte opp med tre elever fra videregående skole, en politisk ansatt, tre i jobb, en student, en med minoritetsbakgrunn, en gravid og to med små barn. Et utvalg som gjenspeiler mangfoldet av livssituasjoner unge kvinner befinner seg i vil styrke datas- og analysens reliabilitet.

Det er ofte vanskelig å avgjøre på forhånd hvor mange intervjuer som er tilstrekkelig. I følge Kvale og Brinkmann (2009) kan vi snakke om en grenseverdi, eller et metningspunkt, der det ikke lenger har noen hensikt å intervju flere. I teorien er det ingen øvre eller nedre grense for hvor mange vi kan intervju, men i praksis har det utviklet seg en del uskrevne regler. For studentprosjekter anbefaler Kvale og Brinkmann (2009) å holde seg til i underkant av 10 intervjuer. Dette valgte jeg å forholde meg til, men fastsatte likevel ingenting på forhånd. Intervjuprosessen forløp slik at jeg kontaktet en og en informant og intervjuet så denne før jeg kontaktet neste. Slik kunne jeg hele tiden vurdere om det var ønskelig å intervju flere. Jeg endte med 9 informanter da jeg fant at jeg hadde fått mye og god informasjon, og jeg merket at informasjonen begynte å ”mette” seg ved at jeg fikk lite nytt.

4.6 Datainnsamlingsmetode

I det følgende vil jeg redegjøre for valg av datainnsamlingsmetode, refleksjoner rundt valget, samt selve gjennomførelsen av datainnsamlingen.

4.6.1 Semi-strukturert dybdeintervju

Kvalitativ forskning kan utføres ved hjelp av en rekke forskjellige datainnsamlingsmetoder. I følge Blaikie (2010) kan data samles inn gjennom deltagende observasjon, semistrukturert eller ustrukturert observasjon, fokusert intervju, dybdeintervju, livshistorier eller dokumentanalyse.

Semistrukturert dybdeintervju som metode for datainnsamling er valgt på bakgrunn av at det er konkrete forskningsspørsmål som skal besvares. Bruk av ustrukturert dybdeintervju vil ikke

sikre at disse blir besvart. På samme måte vil heller ikke en svært strukturert intervjuguide bidra med ønsket informasjon, da det ikke åpnes for å studere informantens meninger, holdninger og erfaringer (Tjora, 2012). De mest vanlige datainnsamlingsmetodene innen samfunnsvitenskapen er det selvadministrerte spørreskjemaet og strukturert intervju, som begge er designet for å holde forskeren på avstand fra den faktiske sosiale prosessen (Blaikie, 2010). På samme måte som spørreskjema og strukturert intervju, holder det kvalitative dybdeintervjuet også forskeren borte fra den naturlige settingen, men det åpner for at forskeren kan komme tett innpå den sosiale aktørens meninger og fortolkninger gjennom den sosiale interaksjonen som finner sted.

Dybdeintervjuet som metode er basert på et fenomenologisk perspektiv hvor man som forsker forsøker å forstå informantenes perspektiv og refleksjoner (Spradley, 1979). I følge Kvale og Brinkmann (2009) forsøker man i det kvalitative forskningsintervjuet å forstå verden fra informantens synspunkt, utfolde meningen i deres opplevelser og avdekke deres livsverden. Basert på dette gis vitenskapelige forklaringer. Dybdeintervjuet egner seg best når relativt få individer skal undersøkes, samt når vi er interessert i hvordan den enkelte fortolker og legger mening i et spesielt fenomen, og er i seg selv er en symbolsk interaksjon (Jacobsen, 2005). Det betyr ikke at det ikke er mulig å oppnå kunnskap om den sosiale verden utenfor denne interaksjonen (Miller & Glassner, 2011). Tvert i mot er det slik at bruk av ikke-positivistiske intervju, som legger intersubjektive komponenter til grunn, kan skape en dyp og gjensidig forståelse. Gjennom denne forståelsen kan man tilegne seg kunnskap om den sosiale verden. Det er likevel viktig å være klar over at det er mange faktorer som påvirker informasjonen i intervjuet. Eksempler på dette er forskerens og forskningssubjektene forforståelse, noe jeg har diskutert tidligere. Disse omfatter de meninger og oppfatninger vi har, bruk av språk, valg av formuleringer samt den sosiale situasjonen men befinner seg i under intervjuet (Dalen, 2011).

4.6.2 Gjennomføring av intervjuene

Utformingen av intervjuguiden (vedlegg A) var svært viktig, da den dannet grunnlaget for datainnsamlingen. Spørsmålene i intervjuguiden ble utviklet ut fra forskningsspørsmålene som er utgangspunktet for denne studien. Intervjuguiden er derfor tredelt, og spørsmålene er kategorisert under de tre forskningsspørsmålene. Intervjuguiden er lagt opp slik at jeg startet intervjuene med oppvarmingsspørsmål før jeg gikk videre til refleksjonsspørsmålene som danner kjernen i intervjuet. Spørsmålene stilte jeg på en slik måte at jeg unngikk ja- og nei spørsmål. Jeg vekslet litt på rekkefølgen av spørsmålene i intervjuguiden alt etter hva som

føltes mest naturlig. Om informanten kom inn på et tema som omhandlet for eksempel familie, forsøkte jeg å følge opp med spørsmål innen dette teamet. Videre tillot jeg meg også å gå helt ut av intervjuguiden hvis vi i løpet av intervjuet kom inn på tema som var interessante og som jeg ønsket å vite mer om.

Jeg valgte å legge opp til at intervjuene skulle oppleves mer som en samtale enn et intervju. Det er likevel viktig å være oppmerksom på at intervjuet ikke er en vanlig hverdagsamtale. I interaksjonen mellom intervjuer og informant produseres det kunnskap som videre avleder kunnskap til en sosiologisk analyse av materialet (Kvale og Brinkmann, 2009). Min posisjon som en på ”innsiden”, som kvinne, opplevde jeg som positiv. Informanter som ikke var feminister var likevel svært opptatt av likestilling, og jeg opplevde at de følte at de snakket med noen som kjenner på de samme problemstillingen. De av informantene som var feminister oppfattet meg som feminist og ”medsammensvoren”, og jeg opplevde at de ikke var redd for å ytre seg på noen måte men heller pratet åpent og trygt. For å referere til Dorothy Smiths (1987) standpunktfeminisme, så opplevdes det som en fordel å være ”lokalisert på det samme kritiske flyet” som informantene.

Samtlige informanter mottok informasjonsskrivet før de møtte til intervju slik at jeg var sikker på at de hadde mulighet til å lese gjennom det og ta en informert avgjørelse uten meg tilstede. De mottok også informasjonsskrivet når de kom til intervju, og kunne da avgjøre om de ønsket at intervjuet kunne tas opp på lydbånd eller ikke. Samtlige aksepterte dette. Jeg gav i tillegg en muntlig kortfattet gjennomgang av innholdet i informasjonsskrivet før intervjuet startet og er av den oppfatning at informantene var godt informert.

Intervjuene varte mellom 45 minutter og halvannen time, alt etter hvor mye informantene ønsket å dele og hvor aktive de var. Jeg forsøkte så langt det var mulig å gjennomføre intervjuene hjemme hos meg slik at jeg kunne skape en avslappet atmosfære uten forstyrrende elementer. Etter at jeg hadde stilt oppvarmingsspørsmålene (alder, hverdagsliv, interesser etc.) stilte jeg alltid spørsmålet ”Hva tenker du på når du hører ordet feminisme?”. Dette var en bevisst strategi for å forsøke å få deres umiddelbare tanker uten at vi hadde streift innom temaet på forhånd. Jeg fant at det virket på en god måte, og jeg følte at jeg på denne måten fikk tak på deres ”ryggmarg-refleks”. Intervjuene forløp som lange samtaler hvor jeg forsøkte å veksle mellom spørsmål der jeg ba dem reflektere over begreper, som for eksempel feminisme og likestilling, og sekvenser hvor jeg ba dem fortelle mer biografisk om eget liv eller opplevelser de har hatt. Denne vekslingen førte ofte til at de kom på ting som omhandlet

tidligere spørsmål. Et av problemene man aldri kommer utenom er at informanter forsøker å svare ”riktig” på spørsmålene og fremstå i et godt lys (Tjora, 2012). Intervjuet kan betraktes som en situasjon hvor informanten fremstiller seg selv i lys av den konkrete sammenhengen som utspiller seg, inspirert av interaksjonistiske perspektiver som Goffmans inntrykks-styring (1959). Det vil si at vi forsøker å styre det inntrykket andre får av oss. Jeg opplevde at noen av informantene beklaget at de ikke hadde lest seg opp på temaet, eller følte at de måtte unnskyldte mangel på kunnskap. Jeg forsøkte da å betrygge dem med at jeg ikke var ute etter å teste deres kunnskap, men at jeg var ute etter deres tanker, opplevelser og refleksjoner.

Avslutningsvis i intervjuene stilte jeg et helt åpent spørsmål hvor jeg ba dem fortelle om det var noe de følte at vi hadde glemt, eller ikke snakket om som de syntes var viktig.

4.6.3 Transkribering fra tale til tekst

Etter at intervjuene var gjennomført startet arbeidet med å organisere og bearbeide det innsamlede materialet. I følge Kvale og Brinkmann (2009) er transkriberingen en form for datareduksjon, og de anbefaler derfor at forskeren selv transkriberer råmaterialet. Jeg valgte å transkribere lydfilene etter hvert intervju var gjennomført for best å huske informanten og konteksten intervjuet ble gjennomført i. Kontekst er alltid med på å bestemme mening, og det er derfor vanskelig å velge hva som skal med og ikke skal med når en samtale skal gjøres om fra lyd til tekst. Jeg valgte å transkribere alt fra lydfilene ordrett, også mine spørsmålsformuleringer. Videre valgte jeg å oversette fra dialekt til bokmål, men å beholde setningsoppbygningen slik at det bare er de enkelte ordene som er oversatt. Dette gjorde jeg for å forsøke å unngå at meningen forsvinner eller endrer form. Sitater som fremkommer i teksten har jeg valgt å presentere i kursiv, slik at det ikke er tvil om at det er et sitat, samt med informantens fiktive navn og betegnelsen (F) – feminist, (LF)-litt feminist og (IF)-ikke feminist. Dette er gjort for at det skal være lett for leseren å se hvilken posisjonering informanten som uttaler seg har inntatt i forhold til feminisme.

4.6.4 Vurdering av datas reliabilitet og validitet

Reliabilitet omhandler datas pålitelighet. Det underliggende spørsmålet er hvorvidt studien er konsistent og forholdsvis stabil over tid, og på tvers av forskeres metoder (Miles, Huberman og Saldaña, 2014, s. 312). Det vil i en kvantitativ studie si at forskjellige forskere skal kunne gjennomføre den samme undersøkelsen og oppnå tilnærmet samme resultater. I en kvalitativ studie som denne, er tilnærmingen til kravet om reliabilitet annerledes. En kvalitativ studie vil være knyttet til forskerens forkunnskap og interesse, samt til erfaringer og opplevelser hos

informantene. Ingen andre innehar samme erfaringsbakgrunn som forskeren, og følgelig kan ingen andre fortolke datamaterialet på samme måte (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010). For å forsøke å sikre at dataene er reliable i en kvalitativ studie, er det viktig at forskningsspørsmålene er tydelige og at de forskjellige elementene i studiens design henger sammen med forskningsspørsmålene (Miles, Huberman og Saldaña, 2014). Dette har jeg prøvd å oppnå blant annet gjennom å organisere spørsmålene i intervjuguiden i kategorier under forskningsspørsmålene slik at jeg i størst mulig grad sikrer at jeg får besvart forskningsspørsmålene. Videre er det viktig at forskerens rolle og status er tydelig redegjort for. Dette utdypes i kapittel 4.2.2. En annen faktor det bør tas høyde for, er at det teoretiske grunnlaget er spesifisert. Reliabilitet avhenger i kvalitative studier i stor grad av at funnene knyttes opp mot relevant teori, samt at det i funnene fremgår meningsfulle paralleller mellom informantene. For eksempel ble bloggeren Sophie Elise¹⁰ nevnt av nesten samtlige informanter, noe som resulterte i en analyse i lys av dette. Reliabilitet kan i så måte sies å være en måte å gjennomføre studien på en tydelig og eksplisitt måte slik at den er gjennomskuelig og andre kan vurdere om det er utført et grundig og ordentlig arbeid. For å styrke reliabiliteten bør forskeren gi en inngående beskrivelse av gangen i prosessen, valg som et tatt og være åpen og tydelig om egen situering. Videre kan reliabiliteten styrkes gjennom vektlegging av hensiktsmessige kriterier for evaluering (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010).

Når det gjelder validitet skilles det mellom intern validitet og ekstern validitet (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010). Intern validitet handler om hvor vidt det er sammenheng mellom fenomenet som undersøkes og de dataene som er samlet inn. Ekstern validitet omhandler hvor vidt resultater fra et forskningsprosjekt kan overføres til lignende fenomener. For eksempel om funnene som presenteres i denne studien kan overføres til ”unge jenter i Italias forhold til feminisme”. Jeg vil først drøfte studien i lys av intern validitet for deretter å drøfte den i forhold til ekstern validitet.

Intern validitet er omdiskutert blant kvalitative forskere (Miles, Huberman og Saldaña, 2014). Enkelte kvalitative forskere tar avstand fra validitet og hevder at det er en kvantitativ konstruksjon som ikke kan overføres til kvalitative studier. Alternative begreper, som for eksempel ”dyp forståelse”, er foreslått, og dette har jeg valgt å vektlegge i denne studien. Beskrivelsene bør være rike, meningsfulle og tykke. Data som presenteres må være knyttet opp til kategorier fra tidligere teorier, samt at motstridene eller konkurrerende forklaringer er

---

¹⁰ <http://sophieelise.blogg.no/>

vurdert og tatt høyde for. Om forklaringene eller funnene fremstår som fornuftige og overbevisende er det et tegn på at dataene er valide og at en dyp forståelse er oppnådd. Disse kriteriene har jeg forsøkt å følge i studien ved å benytte tykke beskrivelser og sitater fra informantene i en teoretisk kontekst. I følge Silverman (2000) er det av største viktighet for datas validitet at det gjennomføres kontinuerlige sammenligninger, uttømmende databehandlinger og opptellinger av forekomsten av forskjellige fenomener. Denne prosessen beskrives mer inngående i kapittel 4.7 - Dataanalyse.

Ekstern validitet refererer til overførbarhet. Det ikke et mål i denne studien å kunne overføre funn til andre lignende tilfeller. Det er likevel slik at stort sett all forskning har som mål å kunne trekke slutninger utover de umiddelbare opplysningene som samles inn (Johannessen, Tuft & Christoffersen, 2010). Jeg valgt å gjøre det helt klart at dette er en eksplorativ undersøkelse, og at det som undersøkes er et utvalg som ikke har til hensikt å generalisere eller kunne overføres til andre kontekster. Målet er å skape økt forståelse fra informantens perspektiv, og videre studier er nødvendig for å kunne snakke om ekstern validitet.

4.7 Dataanalyse

Etter at intervjuene var gjennomført og transkripsjonene forelå startet prosessen med å analysere datamaterialet. Her vil jeg påpeke at den første og innledende analysen finner sted allerede i intervjusituasjonen og gjennom transkriberingen av intervjuene. Som følge av dette anser jeg det som viktig at forskeren selv transkriberer eget intervjumateriale.

Koding kan i følge Saldaña (2013) deles inn i to hovedstadier; førstesyklus koding og andresyklus koding. I følge Miles, Huberman og Saldaña (2014), inkluderer førstesyklus koding opp til 25 forskjellige tilnærminger hvor hver enkelt har en egen funksjon eller hensikt. De tre elementære metodene som fungerer som et grunnlag for de forskjellige tilnærmingene til koding er beskrivende koding, In Vivo koding og prosesskoding. Noen eksempler på forskjellig førstesyklus koding er holistisk, dramaturgisk, verdi, evolusjon og attributt. Man kan velge en type koding, eller man kan benytte seg av flere og mikse disse etter behov.

I denne studien har jeg i førstesyklus kodingen benyttet meg av en kombinasjon av In Vivo og verdikoding. In Vivo koding er en av de mest kjente kodemetodene og benytter seg av ord og fraser fra informantens lekbeskrivelser (Miles, Huberman og Saldaña, 2014). Forskeren benytter seg av terminologi som er typisk for forskningssubjektens kultur, subkultur eller mikrokultur. I denne studien er det informantenes egen opplevelse som er viktig å fange opp,

og på dette grunnlaget fungerer In Vivo koding utmerket ved å kode transkriberte intervju med deres egne ord og uttrykk. Verdikoding er også et viktig bidrag i studien, da det vil være essensielt å få tak på informantenes verdier og holdninger. Verdikoding benyttes ofte i studier som skal undersøke kulturelle verdier, identitet og interne personlige opplevelser. Ved bruk av verdikoding koder forskeren informantenes verdier (V)², holdninger (A). Her kodes informantens emosjoner eller følelser, og er godt egnet for å skape innsikt i informantenes perspektiver på den sosiale verdenen.

Førstesyklus koding benyttes for å oppsummere segmenter av data (Miles, Huberman og Saldaña, 2014). Andresyklus koding benyttes for å gruppere kodene fra førstesykluskodingen i et mindre antall kategorier eller tema. Mønsterkoder er forklarende eller slutningsbaserte koder som samler store deler av kodene fra førstesykluskodingen i mer meningsfulle enheter. Mønsterkoder har fire viktige funksjoner; å kondensere store mengder data, føre forskeren nærmere analysen i løpet av datainnsamling og på den måte fokusere videre datainnsamling, hjelpe forskeren til å skape kognitive kart for forståelse samt å legge grunnlaget for analyse på tvers av caser. Mønsterkoder består ofte av kategorier, forklaringer, forhold mellom mennesker eller teoretiske konstruksjoner. Når man kondenserer data til mønsterkoder kan man se etter hva data har til felles, mønster eller prosesser. Mønsterkodene i denne studien er kategorisert i en tredeling under de tre underordnede forskningsspørsmålene for å systematisere data ut fra hva de besvarer. De er også kategorisert ut fra kategorier som er teoretisk relevante, som for eksempel subjektposisjon, feminisme, likestilling med flere.

4.8 Etiske utfordringer

I følge Miles, Huberman og Saldaña (2014) bør alle forskere følge det klassiske prinsippet om human oppførsel: "First, do no harm" (ibid., s. 56). Nærhet til informantene kjennetegner kvalitativ metode og er nyttig for forskningsresultatene, men kan også være en utfordring. Relasjonen mellom forsker og informant er en asymmetrisk relasjon, hvor forsker dikterer både intervjuets tema og innhold, men også innehar makt til å definere kategorier og informanternes utsagn i ettertid (Kvale og Brinkmann, 2009). I all forskning skiller det mellom formelle etiske retningslinjer og mer uformelle etiske retningslinjer. Forskning som har med mennesker å gjøre må ta hensyn til dette, og en stor grad av varsomhet og respekt må utvises. Formelle etiske retningslinjer har jeg redegjort for tidligere i form av godkjenning fra NSD, samt gjennom grundig informasjon til informantene. I møtet med informantene anså jeg det som svært viktig at de var godt informert om studien, og at de hadde god innsikt i hva dataene

skulle benyttes til. En etisk utfordring i studien er muligheten for at informantene kan gjenkjennes. Jeg har forsøkt å imøtekomme dette gjennom streng anonymisering av navn samt gjennom å gjengi så lite som mulig av identifiserende opplysninger om deres person. Jeg har også valgt å endre noen av opplysningene om informantene for å unngå bakveisidentifikasjon. Etisk varsomhet av mer uformell karakter mener jeg å ha utvist ved å behandle informantene med respekt og forståelse, samt gjennom å forsøke å gjengi funn med utgangspunkt i data fra dem på en pålitelig og korrekt måte.

4.9 Sammendrag

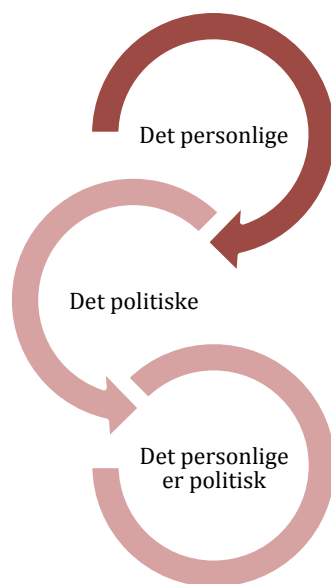
Jeg har i dette kapitlet redegjort inngående for forskningsprosessen som ligger til grunn i denne studien. Gjennom en presentasjon av feministisk metode har jeg gjort klart at jeg inntar et forskerstandpunkt kalt ”bevist partiskhet”, som utspringer fra feministisk standpunktteori samt at jeg vektlegger viktigheten av en insidersosiologi. Jeg tar utgangspunkt i at den abduktive forskningsstrategien er den beste strategien for å forstå og beskrive det sosiale livet ut fra aktørens meninger og motiver. Videre har jeg gitt en overordnet presentasjon av studiens prosess og mer inngående redegjort for utvalgsmetode, semistrukturert dybdeintervju som datainnsamlingsmetode samt en vurdering av datas reliabilitet og validitet. Avslutningsvis har jeg beskrevet analyseprosessen og etiske utfordringer.

5 Analyse og diskusjon

5.1 Introduksjon

Analysen er tredelt og tar utgangspunkt i det feministiske slagordet ”Det personlige er politisk”. Slagordet har sitt utgangspunkt i 70-tallsfeminismen, eller den andre feministiske bølgen. Dette var en politisk forankret bølge, hvor patriarkatet ble definert som en gjennomgripende kultur som den feministiske motstanden ble rettet mot (Holst, 2009). Den tredje feministiske bølgen skiller seg fra den andre bølgen på mange områder, og karakteriseres som spennende nettopp fordi den *ikke* har klare grenser mellom politikk, populærkultur og akademia (Genz, 2006). Jeg har derfor valgt å benytte dette som utgangspunkt for analysen, som i stor grad omhandler hva feminismen *var* før og hva den *er* i dag. Gjennom analysen vil jeg beskrive hvordan mye av det informantene legger i feminisme er stereotyper som henger igjen fra andrebølgefeminismen. Deres reaksjoner og ønsker for feminisme og likestilling er i stor grad basert på differensiering fra det de opplever at feminisme *har vært* (Hall, 1996).

Analysen starter med å ta utgangspunkt i ”Det personlige”. ”Det personlige” viser til hvordan de unge kvinnene i undersøkelsen forholder seg til feminisme, og hvilken plass feminisme har i forhold til deres identitetskonstruksjon og selvoppfatning ut fra teoriene til Hall, Foucault, Butler og Risman. Videre analyseres ”Det politiske” med utgangspunkt i feminisme og likestilling. ”Det politiske” omhandler informantenes opplevelse av likestilling mellom kjønnene og opplevelse av kjønnsdiskriminering. Det tas også opp hvordan de unge kvinnene forholder seg til sin egen hverdagsverden, i tillegg til hvilken rolle feminisme spiller for dem med hensyn til likestilling. Det siste kapittelet handler om hvordan ”Det politiske er personlig”, gjennom en analyse av hvordan de unge kvinnene ser på nye feministiske debatter og rollemodeller, representert her gjennom ”stjernefeminister” som Nicki Minaj, Beyonce, Emma Watson og bloggeren Sophie Elise, samt hvordan de ser på behovet for feminisme i fremtiden og hvordan de opplever at den arter seg. Ved å benytte slagordet ”Det politiske er personlig” viser jeg til hvordan disse ”stjernefeministene” og bloggeren Sophie Elise gjør et personlig forsøk på å omstrukturere selvkritikk til selvrespekt og at dette i stor grad gjøres gjennom kroppen (Rubin og Nemeroff, 2001).

Figur 2: Analytisk modell

5.2 Det personlige

Feminisme og identitet diskuteres gjennom en analyse av informantenes holdninger til feminisme som begrep og innhold, samt gjennom å se på hva som utgjør en feministisk identitet. Videre diskuterer jeg om dette er en identitet informantene identifiserer seg med eller tar avstand fra.

5.2.1 Holdninger til feminisme som begrep

Etterfulgt av den innledende dialogen i intervjuet, hvor informantene fortalte om seg selv og sine fremtidsplaner, stilte jeg dem spørsmålet: ”Hva tenker du på når du hører ordet feminisme”? Svarene varierte fra likestilling, og det positive og negative rundt dette, til kampen for like rettigheter. En av informantene tenkte på begrepet som en anerkjennelse av de forskjellene som finnes i samfunnet, og ønsket om å endre på disse. To av informantene tenkte på kampen for like rettigheter, mens en av informantene opplever at det er et helt vanlig begrep og at det ikke har noen ”sjokkfaktor”. To av informantene hadde ikke noe forhold til begrepet, mens tre av informantene hadde et negativt forhold til begrepet. Emilie (IF) hadde følgende å si:

Jeg har uheldigvis et ganske negativt forhold til det ordet fordi at det blir så veldig fokus på at det er kvinnen som skal opphøyes på en måte, mer enn at det skal likestilles på en måte. Så jeg får litt sånn... Det er ikke mitt yndlingsord, i hvert fall, så akkurat det er jeg ikke så veldig glad i, rett og slett. (Emilie (IF))

Hun fortsatte;

...men jeg er jo for likestilling. Så jeg liker jo at det er folk som kjemper for at kvinner skal bli likestilt med menn i Norge, for selv om vi har det så godt, så er det jo mye urettferdighet i arbeidslivet og i det hele tatt, men akkurat det at det kalles feminisme det har jeg aldri skjønt egentlig, så det synes jeg er litt vanskelig. (Emilie (IF))

Emilie (IF) har et negativt forhold til begrepet feminisme fordi hun har en opplevelse av at begrepet inneholder en forståelse av at kvinnen er viktigere enn mannen. For henne inneholder begrepet feminisme at kvinnen, og fremhevelse av kvinnen, er viktigere enn at kvinner og menn skal likestilles. De av informantene som ikke anser seg selv for å være feminister har et litt anstrengt forholdt til begrepet feminisme. De begrunner dette med at de anser feminisme som noe ”ekstremt”, et ord mange av dem benytter, men også at ”kvinnen

skal komme foran alle”. Det vil si at for dem er feminisme noe mer enn kampen for likestilling, som de alle anser som viktig, men at kvinnen skal settes over mannen.

Frida (F), som er feminist, sier følgende;

Jeg tenker kampen for like rettigheter, det er det jeg tenker. Ordet feminisme har nå, i hvert fall på nettet, blitt svartmalt. For de har gjort feminisme om til ”feminazi”, og de vrir det om til kvinnesjovinisme. Så vanligvis når jeg møter noen, så sier jeg ikke ”Hei, jeg heter Frida og er feminist”, fordi det er så svartmalt. Jeg tenker heller at jeg sier, det er vanlig å si nå, at jeg er ”equalist”, og vil ha like rettigheter. For det er mange som ikke skjønner at det feministene vil er å få det likestilt gjennom å heve kvinnens rettigheter. De tror at de [feminister] vil ha det likestilt med å minske mennens rettigheter. (Frida (F))

Frida (F) anser seg selv for å være feminist, men beskriver i sitatet hvordan hun opplever at feminismen er svartmalt. Hun bekrefter at hun opplever og møter på den holdningen som Emilie (IF) uttrykker i sitatet over. Informantene som anser seg selv som feministene opplever at det ligger noen negative assosiasjoner i begrepet feminisme. Samtlige av feministene mener at begrepet er viktig og at det bør benyttes, men opplever at de må forklare andre hva de legger i begrepet før de opplever forståelse og aksept. De bruker mange av de samme beskrivelsene som de som ikke er feministene som for eksempel ”ekstremt”, ”bh-brennende” og ”70-talls feminisme”.

Samtlige informanter har en relativt sammenfallende opplevelse av at feminisme som begrep innehar negative assosiasjoner. Samtlige av de som anser seg som feministene mener at begrepet er viktig, men anerkjenner også at det innehar visse negative assosiasjoner for andre. De forteller om opplevelser de har hatt med andre når de har fortalt at de er feministene, og om kraftige reaksjoner fra omgivelsene. For de som ikke er feministene er det nettopp disse negative assosiasjonene som vektlegges, og fremstår som avgjørende for deres stillingstaken. Dette kan tolkes i lys av Goffmans (1963) stigma. På samme måte som en person eller en identitet kan stigmatiseres, kan også et begrep stigmatiseres. At feminisme som begrep er stigmatisert gjennom å inneha en rekke negative assosiasjoner betyr videre at et individ som identifiserer seg som feminist kan oppleve stigmatisering av egen identitet.

5.2.2 Holdninger til feminisme som innhold

Samtlige informanter skiller klart mellom feminisme og likestilling. Likevel bruker informantene som anser seg som feminister en annen begrunnelse når de skiller mellom feminisme og likestilling enn de som ikke anser seg som feminister.

Emilie (IF) forklarer hvordan hennes mor var hjemme med henne som barn og sier;

Emilie (IF): ... og det synes jeg er litt trist at det har blitt sett så ned på at ei kvinne faktisk kan være hjemme med barn og ikke trenger fast jobb. Og det er kanskje en annen grunn til at jeg er litt mot feminisme, fordi jeg kanskje får litt det inntrykket at alle som kaller seg feminist, de mener at alle kvinner skal ut i arbeidslivet, og hvis du ikke er i arbeidslivet så har du feilet, liksom.

Intervjuer: Føler du at feminismen ikke har rom for valg?

Emilie (IF): Ja, litt sånn, det er litt trangt på en måte, det skal være, du skal være sterk kvinne, og du skal gjøre det, og du skal si din mening, men du får ikke lov til å velge om du vil være hjemme eller ikke.

Emilie (IF) beskriver hvordan hun opplever at feminismen er trang, i den forstand at det er regler for hvordan man er en god kvinne eller en god feminist. For dem som ikke anser seg selv som feminister oppleves feminismen som trang i den grad at valgfriheten innskrenkes gjennom for eksempel at det ikke er rom for å velge å leve etter et tradisjonelt kjønnsrollemønster. Med dette mener jeg at informantene opplever at dersom en kvinne for eksempel velger å for eksempel være hjemmeverende husmor med barn, så motarbeider hun feminismens budskap og kamp. Informantene opplever som følge av dette at feminismen er med på å innskrenke deres frie handlingsrom. Kvinner som gjør kjønn på en måte som virker forsterkende på de etablerte kjønnskategoriene stigmatiseres følgelig av feminismen, og dette oppleves som innskrenkning av det frie handlingsrom (West og Zimmerman, 1987).

Feminismen deltar i så måte i maktens disiplinering av individet (Butler, 1993). De som ikke anser seg som feminister skiller mellom likestilling og feminisme, og det fremstår som om dette skillet faktisk gjør det enklere for dem å ta avstand fra feminismen. De opplever at det er en forskjell mellom kjønnene, og at en del av denne forskjellen rammer kvinner i stor grad. De anser likevel feminisme for å være mer opptatt av å fremheve kvinnen enn av likestilling. Likestilling, eller det å være for likestilling, fritar dem fra å måtte ta stilling til feminisme eller å identifisere seg med feminisme og for dem inneholder feminismen noe mer enn kampen for likestilling. De opplever at feminismen går for langt i å fremheve kvinnen og at den ikke

anerkjenner at det er biologiske forskjeller mellom kjønnene. De uttrykker også bekymring for hvordan de oppfatter at feminisme innebærer visse regler man må forholde seg til.

For feministene inneholder feminisme mer enn det kampen for likestilling eller likestillingsaktivisme inneholder på en positiv måte. Den inneholder også en anerkjennelse og forståelse for at det er grunnleggende sosial forskjell mellom kjønnene, og at tiltak må gjøres mot et spesifikt kjønn for å endre dette. De opplever også at feminismen kan bidra til å styrke jenters selvfølelse og den positive følelsen av å være jente eller kvinne. Videre anser de det som viktig at feminismen tar inn over seg, og kjemper for, at mennesker som er født som et biologisk kjønn skal kunne identifisere seg som et annet sosialt kjønn, og at feminismen også kjemper for menn og menns rettigheter. Feministene opplever følgelig tvert i mot at feminismen bidrar til å utvide det frie handlingsrom gjennom å inkludere og kjempe for like rettigheter for alle individer (West og Zimmermann, 1987).

5.2.3 Holdninger til den feministiske identitet

I det følgende ser jeg på hvordan informantene oppfatter feministisk identitet, og hva en feministisk identitet er for dem.

Informantene gir mange forskjellige svar på hva en feminist er, avhengig av om de selv er feminist eller ikke. For dem som anser seg som feminister er det viktig å påpeke at man kan være hvem man vil, og likevel være feminist. Frida (F) svarer følgende på spørsmålet da hun ble spurt om hva det vil si for henne å være feminist:

Nei, man kan være hvem man vil og være feminist. Man kan være mann og være feminist. Jeg kjenner mange mannlige feminister. Jeg skal ikke si at man må være sånn og sånn for å være feminist, men det handler liksom om den troen om at menn og kvinner er det samme på absolutt alle områder utenom det biologiske. (Frida (F))

Fridas svar på dette spørsmålet sammenfaller med det svarene jeg får fra de andre feministene. Når jeg spør videre om opplevelser eller holdninger de møter som feminister, fremkommer det at de opplever at det ligger visse holdninger og forventinger til en som er feminist. Det viser seg også ved at de ikke bare opplever det fra andre, men at de tenker det selv. Frida (F) hadde tidligere i intervjuet beskrevet hvordan hun var forsiktig med å si at hun er feminist når hun møter nye mennesker. Etter at hun hadde svart på hva det vil si å være feminist, spurte jeg henne om hvorfor hun er forsiktig med å si dette, og fikk følgende svar:

Ja, jeg tenker jo at om jeg sier at jeg er feminist, så kommer de sikkert til å tenke at jeg kommer til å være høylytt og ta plass og at jeg skal sette meg høyere enn mannen i samtalen for at jeg er kvinne. Jeg gjør jo ikke det, selvfølgelig. (Frida (F))

Mona (F) beskriver hvordan hun opplever at det finnes holdninger og forventninger til en feministisk identitet:

Intervjuer: Hva vil det si for deg å være feminist?

Mona (F): Jeg tror, jeg personlig som feminist er ikke opptatt av å følge bestemte gjøremål, altså, jeg vet ikke hvordan jeg skal forklare det, men noen mener jo at feminister skal opptre sånn og sånn, de skal følge opp feminismeaspektet i hver del av hverdagen.

Intervjuer: Hvordan da?

Mona (F): Nei, noen mener at man ikke skal sminke seg. Noen mener at man ikke skal kunne kjøpe for eksempel blad om mote, skjønnhet og diverse ting for at det er sånne type ting som setter jenter i en "sminkebås".

Intervjuer: "Er dette folk som du omgås eller har møtt på?"

Mona (F): Nei, egentlig ikke. Jeg tror egentlig at det bare er en slags...at man tenker det, at man tror at man må gjøre det sånn....

Mona (F) beskriver hvordan denne holdningen, som hun først antar at kommer fra utsiden – fra andre, egentlig er en holdning hun har internalisert som en objektiv sannhet (Berger og Luckmann, 1966). Hun forteller hvordan "noen" mener at man ikke skal gjøre visse ting om man er feminist, men på spørsmål om hvem "noen" er, vet hun ikke helt. Hun har internalisert disse holdningene som en sannhet og opplever at det er regler som styrer hennes handlinger fra utsiden, men hun kan ikke identifisere hvem det er som styrer. Feminismen som institusjon innehar følgelig en form for skjult disiplinering av individet. Dette samsvarer med Butlers (1990) kritikk av den klassiske feministiske teori, hvor hun hevder at feminismen selv deltar i maktens disiplinering av definisjonen "kvinne". Feminismen slik den oppleves av informanten her, deltar i maktens disiplinering av den kvinnelige identitet eller den feministiske identitet, og setter regler for hvordan en feministisk kvinne skal handle.

Selv om den feministiske gruppen informanter først sier at man kan være hvordan man vil, og at alle kan være feminister, endrer dette svaret seg etter hvert som de begynner å beskrive hvilke forventinger det er til det å være feminist. Fatima (F) beskriver dette godt når hun sier;

Jeg føler at det er forventet at man skal oppføre seg på en spesiell måte. Når jeg sier at jeg er feminist, så forventer alle at jeg skal være veldig sånn, mannehater og veldig ekstrem og alt sånn der...

Man forventer ekstreme holdninger. Og det er litt som i verden, det finnes så mange muslimer, men det er alltid sånn, de få ekstreme som blir sett og hørt. Samme med den her feministbølgen, det finnes så mange kvinner som bare vil ha et normalt og likestilt liv, men så har du den der skikkelig ekstreme mannehaterne som er fjeset for det her. Og det er litt forvirrende for folk som er litt skeptisk. (Fatima (F))

Kine, som er feminist, svarer først at det å være feminist er en selvfølge og en identitetsmarkør. Hun har et veldig bevisst forhold til feminisme, og sier at det er en viktig del av hennes identitet. Litt senere beskriver hun likevel hvordan hun opplever at det ligger visse forventinger og fordommer i det å være en feminist;

Ja, altså, det er jo alt fra at, jeg tror kanskje at man forbinder det med den her "ikke barber seg – bh-brennende – 70-tallsfeminismen", selv om jeg tror det er mer og mer i ferd med å gå bort. Det jeg i større grad opplever er egentlig at de ikke helt har et forhold til begrepet da, ofte har de et sett med fordommer som jeg ikke helt har klart å plassere. For eksempel det at jeg liker å gå med sminke og sånn, er veldig vanskelig for mange å forstå helt i starten, virker det som. Eller det at jeg er så normal som jeg egentlig er (ler), er det veldig mange som synes er rart, for de har et så rart forhold til hva en feminist er, også blir de veldig overrasket da. (Kine (F))

På spørsmål om hva det vil si å være en feminist svarer Emilie (IF), som ikke anser seg som feminist, følgende;

...jeg oppfatter at det er en egen stil, det blir veldig ofte sånn at det nesten er en egen klesstil også, ikke bare måten man oppfører seg på. (Emilie (IF))

Det fremkommer at både feministene og de som ikke er feminister opplever at det ligger noen forventinger til det å være feminist og at disse forventningene i stor grad er internalisert som objektive sannheter (Berger og Luckmann, 1966). Holdningene og tankene arter seg forskjellig mellom feministene og ikke-feministene. Ikke så mye i innhold, men i feministenes

ønske om at disse holdningene ikke var der, og behov for å innlede svarene sine med å si at de ikke eksisterer. Det er først på oppfølgingsspørsmål, eller senere i intervjuene, at disse holdningene trer frem hos dem som er feminister, og ikke på direkte spørsmålet om hva det vil si å være feminist. De som ikke anser seg som feminister svarer mer direkte på spørsmålet, uten å gå veien om å si at man kan være hvordan man vil. Dette kan være fordi de ikke anser seg selv som feminister, og følgelig ikke har behov for å forsvare en feministisk identitet.

5.2.4 Holdninger til feminist som egen subjektposisjon

I det følgende vil jeg se på hvordan feminist som subjektposisjon oppleves for informantene, samt om det er en posisjon de identifiserer seg med eller tar avstand fra. Subjektposisjon forstår jeg som en posisjon individer inntar og som produseres gjennom interpellasjon og differensiering (Hall, 1996). Subjektposisjon er ikke *en* konkret fast posisjon, men mange forskjellige subjektposisjoner som er i stadig endring.

På direkte spørsmål om de anser seg selv som feminister, svarte i underkant av halvparten (fire av ni) at de anser seg selv for å være feminist. En anser seg selv for å kanskje være feminist, men ikke ”ekstremfeminist”, mens fire av informantene ikke anser seg selv for å være feminister.

5.2.4.1 Jeg er en feminist

Fire av informantene anser seg selv som feminister. For dem handler det å være feminist om at de har tatt inn over seg at det ikke er full likestilling mellom kjønnene og om kampen for like rettigheter. Det er også viktig for dem at like rettigheter skal oppnås gjennom å heve kvinnens rettigheter, ikke gjennom å minske mannens rettigheter.

For Kine (F) jobber aktivt med feminisme i politikken, og sier;

Jeg har selv venninner som ikke vil kalle seg feminist, men som nok vil være enig med meg i mange ting jeg legger i feminismen. Men at, jeg vet ikke, kanskje det er litt egoistisk av meg, men jeg synes det er viktig å bevare begrepet. Det er jo mange innen organisasjonen som sier at kanskje vi mister medlemmer eller potensielle medlemmer med å kalle oss det, kanskje vi skal kalle oss likestillingsaktivister. Men jeg mener at det er forskjell på å kalle seg feminist og likestillingsaktivist, fordi at når du sier at du er feminist har du en forståelse av at det er grunnleggende forskjell og at noen tiltak må gjøres med et bestemt kjønn for å gjøre noe med det. (Kine (F))

Halls (1996) subjektiviseringsprosess vektlegger maktforholdet mellom interpellasjon og differensiering, og hvordan individets identitet eller subjektposisjon skapes mellom det individet identifiserer seg med og det det tar avstand fra. Med utgangspunkt i dette fremgår det et behov for å danne en annen kategori å tilhøre, som følge av at de tar avstand fra feminisme som identitet. For informantene som er feminister har interpellasjon gjennom feminismens institusjonalisering bidratt til deres posisjon som feminist.

Fatima (F) beskriver hvordan hun har trodd at alle kvinner er feminister:

Jeg trodde alle kvinner var feminister, det har jeg alltid trodd, at kvinner vil ha det samme som menn, at de skal være equals, men så viser det seg at det ikke er sånn.
(Fatima (F))

Det fremgår at informanten tar utgangspunkt i at alle kvinner er feminister, og følgelig blir overrasket over at det er noen som ikke er det. I boken *Gender Trouble* (1990), kritiserer Butler den klassiske feministiske teori for å bygge på kategorien ”kvinne” som en helhetlig kategori. Hun hevder at problemet med kategorien ”kvinne” er at det forutsetter likhet mellom alle som inkluderes i denne.

For Butler (1993) er det et viktig poeng at identitetskategorier må utfordres da disse kategoriene er effekter av diskurser og diskurser impliserer alltid et maktforhold, et hierarki og en marginaliseringsprosess. Identitetskategorien feminist innehar, som vi har vært inne på, en stigmatisering, og følgelig stigmatiseres feminist som subjektposisjon. Ut fra intervjuene kan man se hvordan diskursen rundt feminisme som begrep, innhold og identitet har blitt stigmatisert gjennom begreper som ”feminazi” og ”bh-brennende – 70-talls feminisme”. Identitetskategorien feminist er følgelig en kategori som et individ nøye må vurdere konsekvensen av å innta.

Så hvordan har disse unge kvinnene tatt en avgjørelse om å innta en subjektposisjon de opplever som stigmatisert? Jeg spurte samtlige informanter om feminisme var et tema i hjemmet i oppveksten. Ingen av informantene hadde opplevd at det ble snakket om hjemme. Først i ungdommen, eller tidlig voksen alder, ble feminisme et tema blant venner eller gjennom politisk aktivitet. Om vi følger Lugones (1990) ”Verdensreise”-strategi, og forsøker å se på hvilket mangfold av identitetsdeler som bygger kvinner som forskjellige, kan man anta at den politiske institusjonelle identitetsdelen er den som i størst grad har vært avgjørende for deres feministiske identitet. Dette støtter funn i Aronsons undersøkelse ”*Feminist or Postfeminist*” (2003). Hun finner også at det å innta subjektposisjonen ”feminist” er et direkte

resultat av institusjonaliseringen av feminismen innen forskning og politikk. Med institusjonalisering viser hun til hvordan feminisme er institusjonalisert som egne fagretninger på universitet. Institusjonalisering kan også finne sted gjennom politiske organisasjoner. Samtlige av informantene som anser seg som feminist i denne undersøkelsen har blitt introdusert for feminismen gjennom den politiske institusjonen, for eksempel gjennom ungdomspartier som Sosialistisk Ungdom (SU) eller gjennom utdanningsinstitusjoner.

5.2.4.2 Jeg er litt feminist

Bare en av informantene inntok en ”på gjerdet” posisjon. Denne informanten var tydelig opptatt av likestilling og spørsmål som omhandlet dette, men var i likhet med de som inntok subjektposisjonen ”ikke feminist” skeptisk til det hun omtaler som ekstremfeminisme.

Intervjuer: Anser du deg selv for å være en feminist?

Lise (LF): Ikke sånn ekstremist-feminist, men jeg er jo opptatt av det for det handler jo veldig mye om det jeg har lyst til å bli, og jeg har alltid hatt mine egne meninger siden jeg var liten.

Hun kom frem til at hun er ”litt” feminist. Ut over dette sammenfaller hennes holdninger til feminisme i stor grad med holdningene blant dem som beskriver seg som ikke feminister.

5.2.4.3 Jeg er ikke en feminist

Fire av informantene anser seg selv for å ikke være feminister. De som distanserer seg selv fra feminisme, omfavner likevel mange av de feministiske ideologiene. Emilie (IF) forklarer hvordan hun tenker:

Intervjuer: Anser du deg selv for å være feminist?

Emilie (IF): Nei, jeg gjør ikke det, men det har nok antagelig med den litt negative holdningen jeg har til ordet feminisme. Jeg er, jeg bruker å svare at jeg er for likestilling, jeg er for like rettigheter og muligheter. Men jeg er ikke for den tanken om at det skal være like mange menn og kvinner for eksempel i arbeidslivet, fordi det er ikke sikkert at den ene eller den andre er like god.

Intervjuer: Så å være for likestilling og å være feminist er to forskjellige ting?

Emilie (IF): Ja, litt sånn, særlig fordi at i nyhetene så blir det ofte fremstilt sånn at tallene snakker; ”her ser vi at det er bare to kvinner per ti menn i dette yrket”. Men jeg tror ofte at det har mer med at kanskje det var en mann som passet bedre til

stillingen, for nå for tiden så er det jo rimelig likt. Har man kvalifikasjonene så har man kvalifikasjonene.

Det fremgår i intervjuene med de som ikke anser seg selv som feminister at det er feminisme som begrep og innhold de i hovedsak tar avstand fra, og ikke spørsmål som er direkte relatert til likestilling. Dette støtter funn i Aronsons (2003) undersøkelse, hvor hun finner at de som ikke anser seg selv som feminister støtter mange av prinsippene i den feministiske ideologi. Hun finner at informantene i undersøkelsen distanserer seg fra feminisme som et resultat av negative antagelser om feminisme som for eksempel det å være lesbisk og det å distansere seg fra menn. I denne studien ytret ingen av informantene noe negativt om det å være lesbisk eller satte noen likhetstegn mellom det å være feminist og lesbisk, så på dette området skiller informantene i denne studien seg fra funn i Aronsons undersøkelse. Når det gjelder det å distansere seg fra menn, er det en av årsakene til at informantene i denne studien tar avstand fra feminisme¹¹.

Jeg finner likevel at det er to hovedårsaker som trer frem når det skal forklares hva som er avgjørende for informantenes distanse til feminisme som subjektposisjon; institusjonalisering av feminisme og kunnskap om feminisme. Disse henger sammen ved at kunnskap om feminisme i stor grad avhenger av institusjonaliseringen av feminisme. I tillegg til å spørre informantene om feminisme var et samtaleemne i hjemmet (hvilket samtlige svarte nei, på), spurte jeg dem om de har lært om feminisme i undervisningen på skolen (videregående skole). Her kom det frem at de har hatt lite undervisning om feminisme konkret, og de gangene det ble nevnt inngikk det under andre tema, som for eksempel stemmerett eller lignende. Ingen av de informantene som tar avstand fra feminisme som subjektposisjon er politisk aktiv, eller har studert kjønnsstudier eller samfunnsvitenskapelige retninger på universitet eller høgskole. Dette viser at institusjonaliseringen av feminisme kan ha hatt stor betydning for hvordan informantene posisjonerer seg. Informanter som ikke har bli introdusert for feminisme gjennom en institusjon som for eksempel politikk eller høyere utdanning, ser ut til å basere sin stillingstaken i stor grad på diskursen om feminisme slik den fremstod i den andre bølgen, heller enn slik den er nå, i den tredje bølgen.

5.2.5 Jeg er ikke feminist, men er glad noen er det

Denne delen er viet til de informantene som ikke anser seg selv for å være feminister, og som følgelig ikke identifiserer seg med en feministisk subjektposisjon. Som nevnt tar de avstand

---

¹¹ Dette redegjøres mer inngående for i kapittel 5.3.3

fra en feministisk identitet, men sympatiserer likevel i stor grad med en del av innholdet i feminismen. Spesielt det som omhandler kamp for likestilling mellom kjønnene. Emilie (IF) forklarer sine tanker rundt dette på spørsmål om hun tror det er behov for feminisme i fremtiden:

Jeg tror vi trenger folk, kanskje vi trenger folk som er litt ekstrem, som står veldig hardt på og skal ha alle opp og frem, for hvis ikke så hadde vi ikke kommet noen vei. For øyeblikket trenger vi kanskje at det heter feminisme, men jeg håper det går den veien at det er likestilling, ikke sant, at det ikke er forskjell på menn og kvinner i den sammenhengen. (Emilie (IF))

Aronson (2003) kategoriserte i sin undersøkelse de som ikke er feminister, men som støtter den feministiske saken som "fence-sitters". De sitter på gjerdet og er avventende. Min opplevelse av disse informantene er ikke at de sitter på gjerdet, men heller at de har tatt et valg om at de på bakgrunn av sin forståelse av feminisme ikke kan innta en subjektposisjon som feminist. De kan likevel være opptatt av likestilling. Underveis i intervjuene fremkom det at på tross av at de ikke anser seg selv som feminister, er de glad for at noen gjør det. Informantene har en forståelse av at det fortsatt er behov for endring og er glad for at noen påtar seg å kjempe for den endringen, men føler ikke at de selv kan innta en identitet som feminist for å bidra. Tre av informantene som ikke er feminister uttrykker at det ligger et ansvar i det å være feminist, og at begrepet kanskje sitter litt "løst" hos mange.

Inger (IF) uttrykker seg slik:

Jeg synes jo at hvis man aktivt går ut og kaller seg selv feminist, så burde man følge opp med det man synes er rett da. For eksempel å aktivt delta i for eksempel politiske grupper som er for at kvinner skal få mer rettigheter. (Inger (IF))

De opplever at det å innta en subjektposisjon som feminist medfører et ansvar for å kjempe for feministiske saker. De opplever at mange sier at de er feminister, uten å leve opp til det, og følgelig mener de at begrepet sitter litt for "løst" hos mange. Dette er også en av årsakene til at disse informantene ikke opplever at de kan innta en subjektposisjon som feminist.

5.2.6 Oppsummering – Det personlige

Når det gjelder holdninger til feminisme som begrep har informantene som ikke anser seg selv om feminister et litt anstrengt forhold til begrepet. Dette baserer de i stor grad på at de opplever feminismen som ekstrem og at kvinnen skal settes over mannen. Informantene som

er feminister mener at begrepet er viktig, men de bekrefter at det er stigmatisert og at de opplever og møter de holdningene som ikke-feministene presenterer.

Feminisme som innhold arter seg forskjellig for de informantene som anser seg som feminister og de som ikke gjør det. Samtlige informanter skiller mellom feminisme og likestilling og opplever at det ligger mer i feminisme enn bare likestilling. Dette ”mer” er for feministene noe positivt, mens det for de som ikke er feminister er negativt. De som ikke anser seg som feminister opplever at det i feminismen finnes regler som begrenser kvinners handlingsrom, samt at feminismen går for langt i å fremheve kvinnen i tillegg til at den ikke tar hensyn til biologiske forskjeller mellom kjønnene. For feministene er det viktig at feminismen bidrar med å styrke jenter selvfølelse og at den kjemper for utvidelse av kategorier som omhandler kjønn og seksualitet.

Holdninger til den feministiske identitet avslører at informantene som ikke er feminister baserer seg på stereotypier som henger igjen fra den andre feministiske bølgen. Feministene mener at man kan være hvordan man vil og fortsatt være en feminist, men avslører etter hvert at også de opplever at den feministiske identitet er stigmatisert og at det ligger visse forventninger til hvordan en feminist skal være og handle.

Når det gjelder holdninger til feminist som egen subjektposisjon fremgår det at institusjonaliseringen av feminismen er en avgjørende faktor for informantenes stillingstaken. De som ikke anser seg selv som feminister omfavner likevel mange av de feministiske ideologiene og anser at det er et behov for at noen fortsatt kjemper for like rettigheter for kvinner og menn.

5.3 Det politiske

Politikk kan defineres både vidt og snevert (Østerud, 2007). En snever definisjon avgrenser politikk til det som omhandler offentlig beslutningsaktivitet og de rammene som leder individers og grupperes handlinger frem til offentlige vedtak. En vid definisjon sier at politikk er alle sosiale forhold som innebærer makt, styre og autoritet. Denne definisjonen utvider politikken til det som foregår innen næringslivet, smågrupper, familier og parforhold, og det er denne definisjonen jeg forholder meg til i denne studien. I dette kapitlet analyseres hvordan informantene forstår ”det politiske” i form av deres opplevelse av likestilling, kjønnsdiskriminering og mannens rolle innen feminisme.

5.3.1 Opplevelse av likestilling mellom kjønn

På spørsmål om kvinner og menn er likestilt i Norge i dag, var det stor enighet blant informantene om at det kan se slik ut fra utsiden og at det i utgangspunktet er likestilling i Norge. De er også i stor grad enige i at det likevel er en del områder hvor kvinner og menn ikke er likestilt. De som er i skolesituasjon merker ikke store kjønnsforskjeller i skolen, men er bekymret for fremtiden og yrkeslivet. Informantene uttrykker bekymring over at arbeidsmarkedet er preget av stor kjønnssegregering, og at denne rammer både horisontalt ved at det er færre kvinner i ledelse, men også vertikalt gjennom at arbeidsmarkedet er inndelt i typiske kvinne- og manns bransjer eller næringer (Teigen, 2006b).

Lise (LF) svarer at kvinner og menn egentlig er likestilt, men ikke på alle felt. Hun forteller:

...menn blir kanskje sett på som mer businessfolk enn jenter når det kommer til å være ledere for selskap, og det er ikke så mange kvinnelige... Det har jo blitt mye bedre, for det var jo helt grusomt før, men det burde jo ikke være noen forskjell egentlig, vi lever jo i 2015 nå, men det har jo bare blitt sånn, egentlig. (Lise (LF))

De er likevel opptatt av at det står bra til i Norge med likestillingen i forhold til resten av verden. Kine (F) svarer følgende på spørsmålet om menn og kvinner er likestilt i Norge:

Nei, men det betyr ikke at jeg ikke er jævlig fornøyd med å bo i Norge og ikke et annet sted og jeg er kjempeglad for at Norge er så likestilt på papiret som det er, det er jeg virkelig. Men man kan bli litt sliten av å være så jævlig takknemlig også, for det er i praksis så mange forskjeller, både i arbeidslivet i lønnsforskjeller og slikt, men også bare, som kanskje er noe av det viktigste for meg, som de kulturelle og sosiale forskjellene som jo åpenbart er der om man bare begynner å se seg om... (Kine (F))

Kine (F) beskriver her hvordan hun er klar over at Norge er kommet langt når det gjelder likestilling og at hun er glad for at hun bor i Norge. Samtidig uttrykker hun at hun er lei av å være så takknemlig, da hun opplever at det i praksis fortsatt er mange områder hvor kvinner og menn ikke er likestilt. Samtlige informanter svarer at det tilsynelatende er stor grad av likestilling i Norge, men de opplever at det i realiteten er en del områder hvor likestillingen ikke er kommet i mål. Herunder nevner de at det er for få kvinnelige ledere og at det er stor grad av kjønnssegregering i arbeidslivet. Denne kjønnssegregeringen mener de slår negativt ut både for menn og kvinner. Når det gjelder kjønnssegregeringen i arbeidsmarkedet, er feministene i hovedsak opptatt av at kjønntypiske yrker fører til en innskrenkning i individers valgmuligheter og til stigmatisering av individer som velger utradisjonelt (Solheim,

2005). Teigen (2006a, s. 8) viser til at et kjønnssegregert arbeidsmarked også berører sentrale spørsmål om rettferdighet siden segregering er koblet sammen med prosesser som skaper ulikhet i lønn, status og utviklingsmuligheter. Et kjønnssegregert arbeidsmarked er et klassisk eksempel på hvordan vi gjør kjønn, og bidrar med å opprettholde, reprodusere og legitimerer institusjonelle arrangementer som er basert på kjønnskategorier (West og Zimmermann, 1987, s. 146). Doing Gender-teorien beskriver hvordan vi som individer, og ikke de institusjonelle arrangementene, må stå til rette om kjønn ikke gjøres korrekt, og det er denne individuelle innskrenkningen i valgmuligheter informantene reagerer på og er opptatt av. Å velge utradisjonelt eller å velge yrker som ”tilhører” en annen kjønnskategori enn den kjønnskategorien individet identifiserer seg med rammer individet. Informantene er opptatt av at dette gjelder både menn og kvinner og at menn som vil være for eksempel frisører må få lov til det uten at noen skal reagere på det. Statistikk som omhandler endringer i segregeringsmønstre fra 1991-1999 viser at kjønnssegregeringen reduseres, og at denne reduksjonen i hovedsak skyldes at kvinner skifter fra kvinnedominerte til mannsdominerte stillinger (Teigen, 2006b). Menns mobilitet i arbeidslivet har derimot forsterkende effekt på kjønnssegregeringen ved at de skifter oftere fra kvinnedominerte stillinger til mannsdominerte stillinger. Dette kan bety at det er mer stigmatiserende for en mann å velge utradisjonelt enn det er for kvinner, og at dette fører til en innskrenkning av valgmuligheter i arbeidsmarkedet som rammer menn i stor grad. Det er slik informantene opplever det, og det er dette de uttrykker bekymring for på mannens vegne.

Informantene som ikke er feminister, uttrykker i større grad enn feministene at de mener at kjønnssegregeringen i arbeidsmarkedet er en naturlig følge av forskjell i interesser og fysikk. Inger (IF) forteller hvordan hun tror mye er styrt av interesser:

Men jeg ser jo det der med at det er veldig få kvinnelige sjefer i forskjellige jobber som i kontorjobber og generelt. Og det er veldig få kvinnelige mekanikere og få kvinner som jobber på båt for eksempel. Men så kommer det igjen til det her med interesser da. Og hvis kvinner heller har lyst til å være sykepleiere og frisører, og få mindre lønn, så er det jo, da skal man jo ha lov til å jobbe som det man vil. (Inger (IF))

Emilie (IF) beskriver hvordan hun går rundt med en tanke om at hun ikke kan bli for eksempel ingeniør eller arkitekt. På spørsmål om hvor hun tror denne innstillingen kommer fra svarer hun:

Det er nok en blanding av min personlige oppfatning, hvordan jeg selv kjenner at jeg klarer å jobbe og selvfølgelig historisk sett. Det er menn som har hatt de jobbene og det er de som har klart det. Ja, også har vi jo andre fysiske forutsetninger, rett og slett. Og det vil jeg ikke legge skjul på. Tunge bærejobber er ikke noe for kvinner. Kvinnekroppen er ikke laget for det, kroppen er laget for å bære en unge i ni måneder, men ikke for å bære tømmer hele tiden. Og det tenker jeg også, det er helt greit. Det har jeg ikke noe i mot. (Emilie (IF))

I den offentlige debatten om det kjønnsdelte arbeidslivet, trekkes ofte kjønnsstradisjonalismen i unges utdanningsvalg frem som årsak til kjønnssegregeringen i sektorer og yrker i arbeidslivet (Teigen, 2006b). Dette viser seg å være overdrevet, og kjønnssegregeringen er avtagende innen høyere utdanning. I videregående opplæring er derimot kjønnssegregeringen vedvarende (ibid.).

Lise (LF) driver med musikk og forteller om en del av sine opplevelser i musikkbransjen. Hun sier:

...Når du kommer og skal jobbe med en låt, eller kontrakt, så er det alltid menn som sitter og styrer rundt deg, det er alltid menn som er de her låtskriverne eller produsentene, det er alltid menn som spiller til deg, det er alltid det, det er bare menn. Også er det noen få jenter inni det her, men de har liksom ikke de..., de er enten stylist, de er liksom de her som henger på...

Man blir fortalt at man skal gjøre det, ha den hårfrisuren og alt det der... De skal mer få det til å bli et produkt enn den artisten man selv skal være... Men gutter føler jeg mer, de kan bare være seg selv hele veien, og folk respekterer det, men om det hadde vært ei jente så hadde det vært; "du må gjøre litt mer av det eller det". Sånn føler jeg det. (Lise (LF))

Lise (LF) er fortsatt elev på videregående skole, så hennes opplevelse av kjønnssegregering er basert på hennes erfaringer i musikkmiljøet. Hun opplever at det er menn som styrer og bestemmer, og at jentenes rolle har med skjønnhet og utsende å gjøre. Hun forteller i tillegg om hvordan hun har inntrykk av at jenter blir objektivisert som artister på en annen måte enn gutter. Hun opplever at guttene får være seg selv og at de som følge av det oppnår respekt, mens jentene blir rådet til å være noe annet og følgelig mister den respekten. Den typen makt Lise (LF) opplever her, kan man sammenligne med den type disiplinerende makt Bartky (1988) hevder ble utøvd av ektemenn og fedre. Denne typen makt har avtatt, men vi ser her at

Lise opplever at det er menn som styrer hvordan hun og de andre jentene skal se ut, samtidig som de ikke utøver den samme type makt over guttene som driver med musikk.

Underkastelsen av denne typen disiplinerende makt er i følge Bartky (1988) en form for lydighet til patriarkatet. Lise (LF) opplever at hun som artist mister respekt som følge av det, og at hun ikke får være den artisten hun ønsker å være.

5.3.2 Opplevelse av kjønnsdiskriminering og forskjellsbehandling

Har disse unge kvinnene opplevd kjønnsdiskriminering og forskjellsbehandling basert på kjønn? I løpet av intervjuet spør jeg dem aldri direkte om de har opplevd kjønnsdiskriminering, men jeg spør om de noen gang har opplevd en situasjon hvor kjønn hadde noe å si for utfallet, positivt eller negativt. For øvrig kommer ulike former for opplevd diskriminering, eller diskriminering som de ser, frem i løpet av intervjuet. Ingen av informantene omtaler sine opplevelser som kjønnsdiskriminering. Fatima (F) forteller om opplevelser av forskjellsbehandling fra skolen:

...jeg vet ikke om du opplevde det når du var yngre, men jeg opplevde mange ganger når lærerne trengte hjelp til å bære noe inn og ut av klasserommet, så sånn; "kan jeg få hjelp av to-tre sterke gutter", det der konstant, det er så irriterende. "Hei, jeg løfter 100 kilo i markløft, hvorfor er det ingen som spør meg om hjelp"? Det der det er sånne småting som man ser hele tiden. (Fatima (F))

Opplevelsene informantene nevner kan relateres direkte til Bjerrum Nielsens (1988) beskrivelse av kjønnssoialiseringprosessen. De har opplevd hvordan bare guttene ble bedt av læreren å bære pulter eller rigge utstyr til forestillinger, og hvordan de må "le med" når noen tar dem på rumpa for å unngå å være den som ikke er med på spøken eller å bli oppfattet som "hun sinte".

Mange av informantene tar opp hvordan reglene er forskjellig for gutter og jenter når det kommer til sex. Fatima (F) beskriver hvordan hun forsøker å snakke med kompisene sine, og hvordan dette for henne er en viktig del av det å være feminist:

De har den der tankegangen at en gutt som får seg masse jenter, det er fint, men ei jente som er med masse gutter, det er en uting. Så når jeg er sammen med dem forsøker jeg å gi dem en tanke om at det ikke er sånn. På akkurat samme måte som du er "the man" er hun også "the woman". (Fatima (F))

Dette er i tråd med Buviks (2001) komparative studie av feminisme gjennom to generasjoner, hvor hun fant at de unge feministene var mer opptatt av holdningsendringer enn av strukturelle endringer. Informantene (uavhengig av om de er feminist eller ikke) er opptatt av seksuell frigjøring for kvinner og uttrykker bekymring for det de kaller ”slutshaming”. Med dette viser de til hvordan spillereglene for jenter og gutter arter seg forskjellig med tanke på å ha sex med flere forskjellige partnere. Menn som har sex med mange partnere blir sett på som tøffe og kule, mens en jente som gjør det samme blir stigmatisert som en hore eller skitten. Dette viser at de samme handlingene som gjør en gutt til en helt, stigmatiserer jenten. Fatimas (F) forsøk på å snakke med guttene om dette er et forsøk på ”empowering” av kvinners seksualitet (Lamb og Peterson, 2011).

Internett er en viktig arena for informantene og en av informantene beskriver hvordan jenter objektiveres på internett av både gutter og jenter. Lise (LF) forteller følgende:

Det er blitt sånn med jenter, når de legger seg går de jo ikke inn [på instagram] og ser på gutter, de ser på jenter, hvordan ser hun ut, ikke sant? Mens guttene de ser jo på jentene, de ligger jo ikke å ser på gutteprofiler, ikke som jeg tror i alle fall. Men jenter er veldig opptatt av jenter og hva de gjør. Guttene får bare være litt i fred. (Lise (LF))

Foucaults begrep panoptisk makt beskriver hvordan viten om observasjon medfører at individet disiplinerer seg selv (Bartky, 1988). Informantene beskriver hvordan de opplever at dette rammer jenter i stor grad. Dette er i tråd med Bartkys (1988) beskrivelser av hvordan kvinnen blir gjort til et objekt, en kropp som er designet for å tilfredsstille, og hun bidrar selv til selv-overvåking gjennom disiplineringsteknikker for regulering av kroppens utseende. For feministene er dette en del av innholdet i feminisme. For de som ikke er feminist er det en anerkjennelse av at dette er noe de ønsker at skal endres samtidig som de uttrykker en litt oppgitt holdning av typen ”det har vel bare blitt sånn” eller ”det er vel slik det alltid har vært”.

Kine (F) forteller om hvordan hun synes kampen mot voldtekt er den aller viktigste:

...jeg vil si at voldtekt er noe av det aller, aller viktigste vi kan få bukt med. Og det gjelder jo i andre deler av verden også. Men i Norge er det i alle fall slik at en av ti kvinner har opplevd voldtekt eller voldtektsforsøk. Det er sinnsykt mye og det er kjempealvorlig. (Kine (F))

Flere av informantene er opptatt av voldtekt, og Mona (F) forteller at hun har gått på selvforsvarskurs. Fatima (F) opplever denne frykten gjennom sine foreldre. Hun forteller

hvordan de anser det som farlig om hun går ut klokken ti om kvelden, mens de ikke reagerer om broren hennes drar ut for å trene klokka tolv på natta. Også på dette området beskriver informantene hvordan de opplever at reglene for gutter og jenter er forskjellige. De må passes på og passe seg slik at de ikke blir voldtatt. De opplever at det følger restriksjoner for hvor sent på kvelden de kan gå ut alene og at disse ikke gjelder for gutter.

Kine (F) forteller her om hvordan det oppleves at hun mest trolig er kvotert inn i stillingen sin.

Det synes jeg er skikkelig kjipt å tenke på. Ja, altså, det tenker jeg at er litt sånn, det må være greit å si selv om man en feminist. Man ønsker jo ikke det... man har jo lyst til å konkurrere likt, men når ting ikke er likt, når kvinner hele tiden spiller fotball med handicap mens guttene hele tiden har åpent mål, så er det ikke likt, og det er derfor man trenger det. Og jeg skjønner det rasjonelt sett, og det er viktig for meg rasjonelt sett, men personlig skulle jeg ønske at vi slapp. (Kine (F))

Kine (F) opplever en ambivalens i forhold til denne forskjellsbehandlingen. Hun anser kvotering for å være et viktig virkemiddel i kampen mot kjønnsforskjeller i arbeidslivet, men opplever likevel at det føles ubehagelig å bli kvotert inn selv.

5.3.3 Mannen – motstander eller partner?

Teigen (2006) tar opp hvordan debatt som problematiserer unge menn som kjønnssystemets nye tapere, er en ny type tematisering i likestillingsdebatten. Hun stiller spørsmålsteget ved hvilken betydning en slik endring i den offentlige likestillingsdebatten har for oppslutningen om likestillingen. I følge Teigen svarer stadig færre unge menn at de mener likestillingen bør føres videre, mens stadig flere unge kvinner mener at likestillingen bør føres videre. Dette kan tolkes dit at likestilling i tydeligere grad er blitt et tema for kjønnskonflikt. Hun forstår de økende kjønnsforskjellene i syn på likestilling som et uttrykk for at likestillingsdiskursen er satt under press, og at likestillingsdiskursen har gått fra å være et motstandsløst felt med tilsynelatende full konsensus, til at nye forståelser og oppfatninger om likestillingssituasjonen nå har fått større legitimitet (ibid.). Connell (2011) på sin side hever at menn er kjønnssystemets nye tapere. Hun hevder at forsøket på å inkludere menn i kjønnslikestilling har blitt møtt med skepsis fra feministisk hold. Dette er ikke en holdning jeg finner blant informantene i denne studien. Snarere tvert i mot er det bred enighet blant samtlige på tvers av feminist/ikke-feminist dikotomien om at mannen ikke er en fiende eller motstander.

Randi (IF) forteller hvordan hun opplever dette:

Det er jo viktig med grupper som kjemper for likestilling, men jeg føler nå at det begynner å gjelde for menn også. For det er veldig mye fokus på damer, for det er dem som har vært ”minst”, skulle jeg til å si. Menn har jo vært ”høyest” i lang tid, men det begynner vel kanskje å bli på tide å kjempe for menn også. Nå kan jeg jo bare nevne det som jeg selv har opplevd, men for eksempel når man får unger, så er jo ikke pappaen noe verdt, sånn i forhold til hva man har rett til. (Randi (IF))

Informantene er spesielt opptatt av menn når det kommer til voldtekt, og at det oppleves som vanskelig for menn å anmelde voldtekt. Frida (F) forteller om hvordan menn blir sett ned på og ledd av om de anmelder en voldtekt. Hun utdyper;

Jeg føler at det er mange som glemmer det. Når man prater om voldtekt så er det alltid hun som er offeret, men det skjer, og det må komme frem at det skjer. (Frida (F))

For de som ikke er feminister fremstår dette som enda en årsak til hvorfor de tar avstand fra feminisme. Emilie (IF) uttrykker en slik bekymring når hun sier;

...jeg vil bare ikke at det skal gå så langt at de trenger noe for mannfolk også, at de trenger å løftes opp igjen. (Emilie (IF))

Bekymring for undertrykkelse av menn kom opp som tema hos flere av informantene.

Samtidig ser vi at bakgrunnen for hvorfor de er opptatt av mannen artet seg forskjellig blant dem som er feminister og dem som ikke er det. For feministene, for eksempel Frida (F), fremstår det som om det bunnar i at de er opptatt av likestilling for alle. I tillegg er det et ønske om å inkludere mannen i feminismen, og på den måten fjerne seg fra de stereotypiske holdningene mange legger i feminismen, som ”mannehatere” og ”kvinnen over mannen”. FN introduserte i september 2014 kampanjen ”HeForShe” (Forente Nasjoner, 2016), som søker å involvere menn mer i kampen for likestilling. Det kan virke som om mannen, og mannes rolle innen kampen for kjønnslikestilling, er et område hvor informantene tydelig viser at de tilhører en postfeministisk tidsalder, og tar avstand fra feminisme slik den artet seg i den andre bølgen. De informantene som ikke anser seg selv som feminister, eksempelvis Emilie (IF), er ikke opptatt av mannen fordi de ønsker at mannen skal ta del i kampen for kjønnslikestilling, men heller et ønske om å distansere seg fra feminisme slik de oppfatter den. De er opptatt av at det ikke bare er kvinnen som skal være i fokus, og at kvinnen ikke er

viktigere enn mannen. Videre er de bekymret for at likestillingen skal gå for langt, og at mannen skal bli undertrykt.

Både de informantene som anser seg som feminister og de som ikke anser seg som feminister differensierer seg fra andrebølge-feminismen gjennom å tydelig gi uttrykk for at de ikke anser mannen som en motstander i spørsmål som omhandler likestilling.

5.3.4 Oppsummering – Det politiske

Når det gjelder informantenes opplevelse av likestilling mellom kjønnene er det stor enighet om at det ser slik ut fra utsiden, men at det likevel ikke er slik i realiteten. De er opptatt av at det er stor kjønnssegregering i arbeidslivet og uttrykker bekymring for hvordan dette vil påvirke dem i fremtiden. Informantene som ikke er feminister uttrykker i større grad aksept for kjønnssegregering, da de opplever at den er et resultat av forskjellige interesser og biologiske forutsetninger.

Opplevd kjønnsdiskriminering og forskjellsbehandling arter seg forskjellig for informantene, men de har alle opplevd dette større eller mindre grad. Informantene er opptatt av hvordan reglene for jenter og gutter er forskjellig når det gjelder seksuelle aktivitet og frihet i forhold til utseende. De er også opptatt av hvordan gutter og jenter behandles forskjellig i forhold til fysisk styrke og at de som jenter i større grad må passes på eller passe seg for å ikke bli voldtatt.

Når det gjelder mannen er dette et tema hvor samtlige informanter tydelig distanserer seg fra feministene i den andre bølgen. De som anser seg som feminister er opptatt av at mannen må inkluderes i kampen for likestilling. Ikke-feministene opplever at feminismen har mannen som fiende og uttrykker bekymring for at det skal ende med at mannen blir undertrykt. Dette er en av årsakene til at de tar avstand fra feminisme.

5.4 Det personlige er politisk

Som vi har vært inne på, opplever informantene at feminismen er stigmatisert både som begrep og innhold, men også at det fortsatt er behov for å kjempe for likestilling. Dette kapittelet tar for seg hvordan feminismen ser ut i dag, hva informantene fremhever som positivt, hvordan feminismen kan åpnes opp for nye grupper, samt hvordan de ser for seg feminismen fremover.

Som den brede ideologien den er, har feminismen historisk sett inkludert en variasjon av motsigende perspektiver (Lamb og Peterson, 2011). Denne dikotomiseringen har omhandlet

blant annet kjønnsforskjell versus kjønnslikhet, det biologiske versus det sosialkonstruktivistiske, men også dikotomier rundt kvinners seksualitet. Rubin og Nemeroff (2001) stiller spørsmål ved om feminismen i den tredje bølgen har utviklet seg til noe latterlig, eller om de unge feministene faktisk oppnår å ta det neste steget i kampen? De hevder at de unge feministens kamp for å gjøre det ”personlige politisk” er basert på et personlig forsøk på å omstrukturere selvkritikken om til selvrespekt, og at dette i stor grad gjøres gjennom kroppen. Seksualisering av kvinnekroppen kan oppfattes som objektivisering av kvinnekroppen på den ene siden og som ”empowerment” (styrking) på den andre (Lamb og Peterson, 2011). Denne dikotomien er tema i det første underkapittelet.

5.4.1 ”Stjernefeminisme” – objektivisering eller ”empowerment”?

I løpet av intervjuet spør jeg informantene om de har noen idoler, eller noen de ser opp til. Siden temaet i undersøkelsen er feminisme, var det naturlig at de ønsket å nevne noen som er feministisk relevant. Jeg spesifiserte derfor for dem at disse personene ikke behøvede å ha noe med feminisme å gjøre. Likevel, gitt temaet, nevnte mange av informantene feministiske personligheter som de ser opp til. Seks av informantene nevnte ”stjerner” innen film og musikk. Noen eksempler var Nicki Minaj, Emma Watson og Beyonce. I følge informantene representerer disse en ny type feminisme for de unge kvinnene, en feminisme jeg har valgt å kalle ”stjernefeminisme”.

Lise (LF) beskriver hvordan hun opplever Beyonce:

Jeg ser opp til Beyonce, Beyonce er veldig, hun tror jeg alle liker, hun liker alle guttene også. Hun er feministisk. Jeg føler at hun er ekte. ”All the single ladies”, hun synger om jenter i alle sangene sine. Hun føler jeg på en måte har blitt, hun er jo en av de største i hele verden og hun er jo en av de mest respekterte. (Lise (LF))

Frida (F) forteller om hvordan hun ser opp til Emma Watson:

Jeg er veldig, ikke akkurat stolt, men veldig... Jeg ser opp til Emma Watson og det hun gjør akkurat nå som talerør for kvinners rettigheter. Hun er den store i denne generasjonen. (Frida (F))

Informantene er opptatt av at det er *måten* disse ”stjernefeministene” bruker sin rolle på som er imponerende. De er stjerner som spiller på sin seksualitet og sin kvinnelighet i sine yrker, og følgelig har de et overfladisk image som omhandler deres utsende og deres kropp. Stjernefeministene kritiseres også i stor grad for måten de gjør feminisme på. Beyonce og

Nikki Minaj kritiseres for hvordan de seksualiserer og objektiverer kvinnekroppen (Hadjigeorgiou, 2016; Akpotohwo, 2015). Emma Watson blir angrepet for blant annet å reklamere for krem som skal bleke huden. Disse stjernene objektiveres som vakre kvinner, hvor utseende og kropp er i fokus. Objektiveringsteori hevder at kvinners kropp blir sett på som objekter som kan bli evaluert av andre, og videre at denne objektivering kan føre til selv-objektivering når kvinner begynner å se sin egen kropp som objekter (Peterson, Grippo og Tantleff-Dunn, 2008). Men det er ikke slik mine informanter oppfatter disse stjernene og deres opptreden. Når de ser opp til dem er det fordi de opplever at disse ”stjernefeministene” kjemper for kvinners rettigheter og krever likestilling og seksuell ”empowerment” av kvinner. De ser opp til måten de snur fokus fra at de er objekter som skal sees på fra utsiden, til å vise at de er smarte og sterke kvinner som benytter sin stjernestatus til å vise at kvinner ikke er uintelligent eller et objekt, selv om de spiller på sin kvinnelighet og sitt utseende i karrieren. Feminismen, og feminist som subjektposisjon har vi tidligere vært inne på at informantene opplever som stigmatisert og basert på stereotyper. Når Butler (1993) beskriver viktigheten av at kjønnskategorier utfordres, er det ikke nødvendigvis slik at en kjønnskategori utfordres gjennom at en kvinne handler maskulint eller at en mann gjør feminine handlinger. Feminismen oppleves av informantene som ”trang”. De har en opplevelse av at det er regler innen feminismen som styrer hvordan man er en god feminist, og disse reglene sier blant annet at man ikke skal være opptatt av utseende, sminke og skjønnhet. De unge kvinnene i undersøkelsen opplever at ”stjernefeministene”, gjennom sine handlinger, utfordrer kategorien kvinne og feminist. De har selv bestemt seg for å spille på sin seksualitet, men at dette ikke er noe som gjør dem svak eller til et objekt. Sharon Lamb, Kelly Graling og Emily E Wheeler undersøker i artikkelen ””Pole-ized” discourse: An analysis of responses to Miley Cyrus’s Teen Choice Awards pole dance” (2013) hvordan seksualisering og selv-seksualisering av stadig yngre kvinner arter seg. De beskriver hvordan objektivering av kvinner har startet med handlinger for å tilfredsstille menn, men at mannen nå er mer fraværende som tema for denne type seksualisering. Det mannlige ”blikk” er blitt internalisert som en objektiv virkelighet, uavhengig av om det er der eller ikke, og følgelig kan det stilles spørsmålsteget med hvem som har makt og hvilken type makt det omhandler. Kvinner begynner å se selv-objektivering som en måte å tilfredsstille seg selv (ibid.).

Det er likevel viktig å være bevisst at disse opptredenene ikke finner sted i et vakuum, men er påvirket av det patriarkalske samfunnet. Så spørsmålet er fortsatt om deres opptredener er en

måte å styrke kvinner og å overføre makt over egen kropp og seksualitet tilbake til kvinner? Eller er det en objektivisering av kvinner som er orientert mot at kvinnen skal være et seksuelt objekt for andre? Informantene svarer at for dem er det disse stjernene bidrar med utelukkende positivt. De ser opp til dem og måten de benytter sin stjernestatus på for å styrke kvinners selvfølelse og sette feminisme på dagsordenen. Kine (F) beskriver hvordan hun mener at det er med på å gjøre feminisme til et videre begrep.

...du har en helt ny bølge av popstjerner og liksom idoler for ungdommer, som går aktivt ut og kaller seg feminist. Og det er en interseksjonell feminismedebatt mellom Nicki Minaj og Taylor Swift. Det har jo åpenbart fått en annen rolle enn fra den tiden jeg fikk min feministiske oppvåkning, som ikke er så lenge siden. Og det foregår feminismedebatter overalt, så jeg har kanskje et inntrykk av at det begynner å bli et videre begrep selv om mange kanskje har fordommer mot det. (Kine (F))

Et mulig svar på spørsmålet kan være at objektivisering og ”empowerment” eksisterer side om side. Kan det være at hvorvidt disse stjernene bedriver objektivisering eller ”empowerment” avgjøres av subjektet som tar stilling til dem?

Fatima (F) sier følgende når hun blir spurt om hun har noen idoler, eller noen hun ser opp til:

...den nye hollywood-bølgen, jeg ser ikke opp til dem, men de prøver å allmenn-gjøre begrepet feminisme. Emma Watson, hun snakker om feminisme, og alle de skuespillerne som folk ser opp til, for de spiller, folk ser på dem og har et spesielt bilde av dem, og de spiller sexy roller og folk tror at de bare er nikkedukker, men så kommer de med utsagn som at de vil ha equal rights. Og da er det nesten som om feminismen går mainstream, og det synes jeg er så godt. Det ser jeg opp til, at de velger å vanlig-gjøre den, at de bruker den innflytelsen de har, det synes jeg er veldig fint. (Fatima (F))

Fatimas (F) fortelling kan analyseres med utgangspunkt i Berger og Luckmanns (1966) teori om hvordan menneskers virkelighet konstrueres gjennom internalisering. Samfunnet eksisterer som en subjektiv og objektiv virkelighet og denne virkeligheten er sammensatt av eksterialisering, is og internalisering i en dialektisk prosess (ibid.). Å leve i et samfunn betyr derfor å ta del i dets dialektikk (ibid., s. 135). Men informantens subjektive forståelse trenger ikke å samsvare med den subjektive intensjonen som lå bak handlingen. For at forståelsen skal samsvare forutsetter det en intersubjektivitet (Berger og Luckmann, 1966). Denne intersubjektiviteten mellom ”stjernefeministenes” subjektive handling og informantens

subjektive forståelse av handlingen samsvarer om de forstår hverandres definisjoner av felles situasjoner. For at en slik felles definisjon av situasjonen skal finne sted, er informasjon viktig. I følge Giddens (1991) er selvet i moderniteten et refleksivt prosjekt hvor individet selv må definere sine valgmuligheter og alternativer når det gjelder personlig og sosial forandring. Følgelig innebærer det refleksive prosjektet at individet, basert på ny informasjon, konstant må evaluere og reevaluere nye presentasjoner av sosial eksistens. Det vil si at for at de unge kvinnene i undersøkelsen skal re-evaluere for eksempel, en seksuell type dans eller skuespill fra å utgjøre en objektivisering av kvinnen til at det er ”empowerment” av kvinnen, må de refleksivt evaluere ny informasjon. Om vi tar et slikt perspektiv, vil det si at for informantene i denne undersøkelsen, bidrar ”stjernefeministene” med ”empowerment” i den grad at det er slik informantene oppfatter og internaliserer handlingen. En vesentlig faktor for deres opplevelse av ”empowerment” er at stjernene uttaler at de er feminister, og at de bruker sin seksualitet aktivt i sitt feministiske budskap. De unge kvinnene i undersøkelsen har evaluert kvinnelige seksualitet gjennom tilegnet informasjon fra ”stjernefeministene”, og funnet at de representerer noe positivt for dem som kvinner og for feminismen.

”Empowerment” kan være et resultat, og det er tydelig at det er slik de unge kvinnene i undersøkelsen oppfatter stjernenes handlinger. Det er likevel slik at en subjektiv opplevelse av ”empowerment” ikke behøver å være den eneste indikatoren på hvor vidt en jente eller kvinne faktisk har makt (Lamb og Peterson, 2011). Seksuelle handlinger som subjektivt oppleves som ”empowering”, kan reprodusere kulturelle og institusjonelle restriksjoner på kvinners seksualitet. Rosalind Gills (2008) analyse av unge kvinners representasjon i reklamer, og hvordan denne har endret seg fra at de fremstilles som seksuelt svake og underdanige til at de nå fremstilles som aktive, uavhengige og seksuelt mektige, er i tråd med dette skiftet innen hvordan kvinner i underholdningsbransjen fremstilles. Gill uttrykker bekymring for hvordan dette kan være en rekonstruksjon av maktens styring av kvinner. Feminister tenderer mot å sette pris på seksuell ”empowerment” av kvinner, og informantene i denne undersøkelsen viser gjennom sin forståelse av ”stjernefeministenes” handlinger at de setter pris på måten disse bidrar (Lamb og Peterson, 2011).

5.4.2 *Doing and Undoing Feminisme – Sophie Elise og ”stjernefeministene”*

I samme del av intervjuet som jeg stiller spørsmål om idoler, spør jeg informantene om de leser blogger. Allerede i første intervju ble bloggen til Sophie Elise¹² bragt opp og dette gjentok seg også i neste intervju. Syv av informantene diskuterer og omtaler bloggeren Sophie Elise.

Doing Gender-teorien vektlegger hvordan vi i stedet for å være et kjønn gjør kjønn, og videre hvordan vi gjennom sosial interaksjon produserer og reproducerer kjønnskategorier i samfunnet (West og Zimmermann, 1987). Butler (2004) introduserte begrepet Undoing Gender, som en motreaksjon på at det ble hevdet at man alltid gjør kjønn, og for å flytte fokus over på at kjønn også kan ”ugjøres”. Jeg støtter meg til Butler og tar utgangspunkt i at endring er mulig. Følgelig kan kjønnskategorier både forsterkes og løses opp, gjøres og ”ugjøres”. Risman (2009) konkretiserer og foreslår at et kriterium for å identifisere om kjønn ”ugjøres” kan være når essensen i den binære distinksjonen mellom mennesker basert på kjønnskategorier utfordres. Dette perspektivet ønsker jeg å overføre til feminisme, og da spesifikt hvordan man *gjør og ”ugjør” feminisme – Doing and Undoing Feminism*.

Sophie Elise fremstår for informantene, som vanskelig å forstå helt. De er usikre på hva de skal mene om henne og de er også usikre på hva hun egentlig mener, bakgrunnen for handlingene hennes og det hun skriver på bloggen sin. På den ene siden har bloggen et voldsomt fokus på utseende, skjønnhetsoperasjoner, klær, sminke og design. På den andre siden skriver hun innlegg om regnskog, rasisme og feminisme som informantene liker og omfavner. Lise (LF) beskriver sin opplevelse av Sophie Elise slik:

Sophie Elise, hun har to sider. Den rosa dukkejenta, den siden hvor alle tror at hun er dum og hun tar operasjoner fra hun var 16 år, og det er jo galskap. Men så har hun en del innlegg av og til som bare er kjempebra, hvor hun kjemper for feminisme og regnskog. Men så har du det stempelet man får når man tar restylane og silikon...
(Lise (LF))

Informantene uttrykker en ambivalens i forhold til de motstridende signalene hun sender ut, men kommer alle frem til at det hun gjør er positivt. Så hva er det hun gjør? Hva er det informantene ser og finner relevant? Fatima (F) beskriver hvordan hun forstår dette:

---

¹² Sophie Elises blogg ligger på andre plass på blogglisten over Norges mest leste blogger (pr. 19.04.2016). Bloggen omhandler livet til Sophie Elise Isachsen fra Harstad. Hun er 21 år og bloggen er hennes karriere.

Jeg tror greia er at hun virker så spesiell, at hun representerer et nytt fjes. Man har liksom gjort seg en tanke på forhånd når man tenker på en feminist, damer som ser litt sånn mandig ut og ikke tenker så mye på hvordan de ser ut. Så når hun kommer og hun er så opptatt av utseendet sitt, men samtidig også ytrer sterke meninger, så blir man litt forvirret. "Later du som nå?" Man har liksom dannet seg et bilde på forhånd, og jeg tror det er litt sånn. Folk er kritisk til henne, men jeg tror hun kommer til å gjøre godt i forhold til at hun kommer til å påvirke den yngre generasjonen og det er veldig godt. (Fatima (F))

Sophie Elise fremstår ikke som en tradisjonell feminist. Informantene beskriver den feministiske identitet som "ikke-barbere seg", "maskuline klær" og "bh-brennende". Selv om de uttrykker at de vet at dette kan være basert på stereotyper, er det fortsatt internalisert som en objektiv virkelighet. En feminists handlinger er også basert på restriksjoner med tanke på hva man kan gjøre og ikke gjøre, og det nevnes av informantene at man ikke bør kjøpe magasiner om mote og skjønnhet eller være opptatt av sminke. Sophie Elise kvalifiserer følgelig ikke for en feministisk identitet, men uttrykker heller i stor grad en kontrasterende ytterlighet som står i kontrast til en feministisk identitet. Informantenes opplever at hun bidrar til å løse opp i kategorien feminist. Hun "ugjør" den feministiske subjektposisjon gjennom å distansere seg så tydelig fra den stereotypiske feministiske subjektposisjon. Blant informantene, både feministene og de som ikke er feminister, er det konsensus om at feminismen er stigmatisert, og følgelig kan det tolkes dit at det å "ugjøre" feminisme er en måte å åpne opp og endre den feministiske kategorien.

Å løse opp i identitetskategorier er ikke en enkel prosess. I følge Butler (1993) er identitetskategorier alltid hierarkiske og disiplinerende, og når et individ ikke gjør en kategori korrekt, slik som med Sophie Elise, er det individet som må stå til rette for det. Ikke de institusjonelle arrangementene (West og Zimmermann, 1987). Følgelig må Sophie Elise selv stå ansvarlig for at hun ikke gjør feminisme korrekt. Kine (F) uttrykker hvordan hun opplever dette:

Jeg skjønner ikke at det går an, jeg skjønner ikke at hun får det til. Hvis det er noen i den offentlige debatten jeg ser opp til så er det Sophie Elise. Jeg synes hun har fått så ufortjent mye dritt, og jeg er bare imponert over at det går an (Kine (F)).

Emile (IF) følger i samme spor når hun sier:

Mye rart man kan si om henne. Jeg synes hun er en veldig sterk person og hun har mange fine saker. Hun har hatt mye kritikk og mange som sier ganske mange stygge ting. Og jeg kan jo være enig i at noen av de valgene hun tar, kanskje ikke er de beste, men hun har veldig fine meninger... Hun har både den at "nå skal jeg kle meg pent" og sånn, og den at "nå må vi huske å tenke på andre". Og det er kanskje en ting når vi snakker om feminisme, at det har vært mange fordommer mot at hvis du kler deg fint og sminker deg, så gjør du det for å skjule at du egentlig ikke er så smart. Så når du gjør det på den måten så blir det sett veldig ned på at du har begge delene. (Emilie (IF))

Emilie (IF) understreker at hun ikke er enig i alle valgene Sophie Elise gjør, men hun forsøker å se bort fra dette og høre på hva hun sier. Dette forteller meg at hun påvirkes av den holdningen at dersom noen er opptatt av utseendet, så skal de ikke mene noe. Samtidig er det dette hun finner imponerende. Hun trekker feminisme inn som en årsak til denne holdningen når hun sier "og det er kanskje en ting når vi snakker om feminisme". For denne informanten er det feminismen som setter reglene for hvordan en kvinne skal være, og det å være opptatt av utseende er ikke i tråd med hvordan en kvinne er en god feminist.

Kan Sophie Elise og "Stjernefeministene" løse opp identitetskategorien feminist, og følgelig være med å gjøre feminismen mer åpen og tilgjengelig for alle typer mennesker? Og er det kanskje flere årsaker til at informantene liker det Sophie Elise gjør? Tredjebølgefeminister har generelt blitt kritisert for å være opptatt av utseende og seksualisering av kvinnekroppen. Artikler som omhandler "stjernefeministene" viser at de i stor grad kritiseres for måten de gjør feminisme. Kan det være nettopp denne friheten informantene søker? De ønsker ikke en feminisme som forteller dem hva de kan og ikke kan gjøre. Heller ikke en feminisme som dømmer eller er trang hvor det finnes et sett med klart definerte regler for handlingsrom, hvordan man skal se ut og hva det innebærer å være en korrekt feminist. En slik feminisme finner ikke bare de unge kvinnene det vanskelig å identifisere seg med, men det er også en feminisme som er med på å bygge opp under en følelse av å ikke være bra nok. Kine (F) beskriver hvordan hun opplever det:

Ja, jeg er jo et produkt av min generasjon, definitivt. Jeg har jobbet og studert og hatt politiske verv på samme tid, samtidig som jeg skulle trene og se bra ut og være bra. Og det føles kanskje enda litt kjipere å kjenne på dette med å være misfornøyd med

kroppen sin og med utseendet sitt når man liksom skal være en sånn uttalt ambassadør for feminisme. (Kine (F))

Butler (1993) har kritisert feminismen for å ha tatt utgangspunkt i at kvinner er en helhetlig kategori. For informantene fremstår det som at feminismen har tatt utgangspunkt i at denne kvinnekategorien ikke skal være kvinnelig. Mona (F) forklarer hvordan ”stjernefeminismen” bidrar til å endre dette;

...det begynner å skje noe nytt med de yngre kvinnene og hvordan de ser på feminisme i forhold til den eldre generasjonen. For eksempel føler jeg at mange unge kvinner ser på feminisme som en måte å være seg selv og styrke sin egen selvfølelse av å være jente. Og det er jo også sånn som kjendiser gjør, som Nicki Minaj og Beyonce. Og mange unge jenter relaterer seg til den feminismen de prøver å sette på dagsordenen. Og det er jo slik at jenter må få lov til å være jenter. Jenter må få ha sine interesser og ikke bli nedgradert på grunn av at de liker sminke, klær og sko og ville være fin og kul. (Mona (F))

Så kan man si at individer som Sophie Elise eller ”stjernefeministene” ”ugjør” feminisme? Eller er det faktisk slik at de *gjør feminisme*? Om vi følger West og Zimmerman (1987) kan man ikke unngå å gjøre kjønn. Gjelder det samme når vi benytter teorien på feminisme? Når man handler som feminist, kan man da unngå å gjøre feminisme? Jeg vil videre foreslå at måten Sophie Elise og ”stjernefeministene” gjør feminisme på kvalifiserer i henhold til Rismans (2009) kriterium for å identifisere om man ”ugjør” kjønn. Man ”ugjør” feminisme når essensen en kategori er basert på utfordres. Sophie Elise og ”stjernefeministene” utfordrer den tradisjonelle essensen til kategorien feminisme. De må selv stå personlig ansvarlig for sine handlinger, men jeg vil hevde at deres handlinger også er med på å løse opp identitetskategorier, spesifikt identitetskategorien *feminist*.

5.4.3 Feminister eller postfeminister? - Hva sier informantene?

Så langt har vi sett at informantenes opplevelse av feminisme i stor grad er preget av stereotypier basert på andrebølgefeminismens aktivisme og innhold. Videre har informantene en opplevelse av at en feministisk identitet, uavhengig av om de identifiserer seg med den eller ikke, er stigmatisert og en identitet de må forsvare. Det er relativt stor enighet blant informantene om at det fortsatt er behov for kamp for likestilling og endring.

Mot slutten av intervjuet spurte jeg informantene om det er noe med tanke på kjønnslikestilling de kunne tenke seg å endre eller skulle ønske var annerledes. Informantene gav mange forskjellige svar på dette spørsmålet, og mange svar går også igjen. Her fant jeg ikke et tydelig skille mellom de som anser seg som feminist og de som ikke anser seg som feminist. Seks av informantene er opptatt av at de ønsker holdningsendring og rolleendring. De ønsker at kvinner skal bli tatt mer seriøst og at omsorgsrollen ikke bare skal være forbeholdt kvinnen. Tre av informantene er opptatt av egen holdning og ønsker å endre denne, samt at kvinner skal styrkes. De er opptatt av arbeidslivet, og ønsker at det skal bli flere kvinnelige ledere, like lønnsforhold og lik deltagelse i arbeidslivet. De fokuserer også på at kvinner i andre deler av verden skal få like muligheter og bli mer likestilt. Voldtekt er et tema som går igjen hos flere av informantene, og de er opptatt av hvordan det rammer både kvinner og menn. Samtidig er de opprørt over restriksjonene den overhengende trusselen om voldtekt påfører dem som kvinner.

Den feministiske kampen som informantene beskriver bærer i stor grad preg av at de distanserer seg fra den tradisjonelle feministiske kampen slik den utspant seg i den andre bølgen. Postfeminisme er en beskrivende betegnelse på hvordan informantene som er feministe opplever dagens feministiske fokus og kamp. Postfeminisme er også beskrivende for hvordan informantene som ikke er feministe skulle ønske at feminismen er, men det er ikke slik de opplever den. Som tittelen på dette kapittelet indikerer, stiller jeg spørsmål ved om informantene gjennom sine handlinger og holdninger "ugjør" tradisjonell feminisme, mens de *gjør* postfeminisme slik den defineres av Genz og Brabon (2009) og Lotz (2003) (West og Zimmerman, 1987).

5.4.3.1 En tredje bølge? – men ingen vinnere!

I innledningen siterte jeg Harriet Holter, hvor hun hevder at det i fremtiden vil være vanskeligere å være feminist da diskrimineringen vil være mer skjult, strukturell og vanskelig å påvise (Ås, 2009). Kine (F) gir en innføring i hvordan hun opplever dette gjennom en diskusjon om hvor vidt vi befinner oss i en tredje feministisk bølge eller ikke.

Jeg har egentlig vært helt overbevist om at vi var i en (tredje bølge), helt inntil nylig, da jeg diskuterte med ei ung jente og jeg sa; "Men se deg rundt, vi har en ny måte å snakke om feminisme på, og vi har alle disse popstjernene og det er fett å være feminist. Det har det jo ikke vært før. Og det skjer jo ting og vi har sosiale media og alt det". Og hun sa; "Ok, men i alle bølgene har det vært nødt til å være vist til

konkrete vinnere saker. I den første bølgen fikk man stemmerett og i den andre bølgen fikk man p-pille og lov til å ta abort. Hva har vi å vise til? Vi peker på problemer. Vi har blitt jævlig flinke til å peke på problemer". (Kine (F))

Kine (F) jobber aktivt feministisk politisk. Sitatet viser at hun er usikker på om vi faktisk er inne i en tredje feministisk bølge eller ikke. Dette baserer hun på at den feministiske kampen i dag ikke oppnår noen konkrete resultater. Det er ingen legale rettigheter som må kjempes frem. Skjult, strukturell diskriminering er en form for makt. Er dette en form for makt som utøves over individet eller subjektet av andre, eller er dette en form for makt vi utøver over oss selv? Foucault hevder at for å forstå hvordan makt utøves over subjektet, må man undersøke maktforhold gjennom former for motstand og forsøk på å løse opp disse forholdene (Faubion, 1994). Et eksempel på en slik motstand finner vi i opposisjonen mot maktforskjellen mellom kvinner og menn. Foucault (ibid.) beskriver hva som kjennetegner motstanden mot maktforhold over subjektet. Det første kjennetegnet på opposisjonen er at den ikke er begrenset til ett enkelt land, men er transnasjonal, hvor målet for motstanden er den effekten makten har. Videre er motstanden direkte ved at individer ikke søker å angripe en hovedmotstander som styrer på toppen, men heller kritiserer tilfeller av makt som er nærmest dem. Motstanden som utøves forventes ikke å løse individenes problemer i overskuelig fremtid, som gjennom en revolusjon eller lignende, og fremstår mer som en anarkistisk motstand. Hovedmålet med motstanden er ikke å angripe maktinstitusjoner, grupper eller eliter, men heller å angripe teknikker og former for makt. Dette er den type makt som gjør seg gjeldende i individers hverdagsliv. Jeg tolker det slik at det er denne type skjult og strukturell makt og diskriminering Holter (1970) viser til. Som sitatet fra Kine (F) beskriver, oppleves dette som en utfordring for disse unge feministene. De kjemper en kamp mot teknikker og former for makt, ikke mot en bestemt hovedmotstander eller maktinstitusjon (Faubion, 1994). Kine (F) sier i sitatet "Vi har blitt jævlig flink til å peke på problemer". Kanskje er det nettopp en slik type aktivisme som er nødvendig når diskrimineringen er skult strukturell og vanskelig å påvise?

5.4.3.2 Internettaktivisme

Feminisme og kamp for likestilling er transnasjonal i den forstand at internett bidrar til at feministisk aktivisme er enkelt tilgjengelig på tvers av landegrenser. Internettaktivisme ble nevnt av flere informanter som en type aktivisme de ser for seg vil øke i fremtiden. Det følgende sitatet kommer fra Fatima (F) som har minoritetsbakgrunn.

Feminisme vokser også på grunn av "Keyboard-warriors", for det er mange kvinner som endelig tør å snakke, de har tryggheten av å være anonym bak et tastatur og de finner støttespillere i andre kvinner. Det er en "New Age" type feminisme som jeg digger og som jeg helt sikkert ikke hadde hatt tilgang til før. For hvordan kunne jeg nådd ut til andre feminister for tjue år siden? Jeg vet ikke. Da måtte jeg vært kjempeaktiv og oppsøkt dem, mens nå så er de liksom der, de er på skjermen min, og de hjelper meg, og de utvikler mitt syn på verden, mer enn jeg er klar over. (Fatima (F))

Fatima (F) beskriver videre hvordan hun tror at unge kvinner ikke vil organisere seg og aksjonere på samme måte som de tidligere feministene:

Jeg tror den er mindre organisert, og jeg tror folk er litt redd for å samle seg. Det virker så voldsomt når man blir mange, på samme måte som du tenker når innvandrere samler seg, "Å nei, nå kommer de, nå angriper de", det er farlig. Samme med kvinner, det er litt sånn... (Fatima (F))

Frida (F) beskriver en tilsvarende tro på fremtiden:

Jeg tipper det kommer til å bli mer type sånn internettaktivisme. Det ser vi jo mye i dag. Det skal mye til for at ungdommene tar til gaten for noe som helst. Men det kommer til å være sure innlegg på Facebook og blogger. (Frida (F))

For Fatima (F) og Frida (F) er internett en viktig faktor for at feministiske nettverk skal bygges og være tilgjengelige. Fatima opplever at det ville vært vanskelig for henne å finne likesinnede uten internett. Dette betyr at landegrenser blir utvisket og nettverk kan bygges på tvers av nasjonalitet, men også at terskelen for å drive aktivisme blir lavere som følge av at kvinnene anonymiseres. For Foucault er dette et av kjennetegnene på motstand, at kampen mot styring av individualisering ikke er knyttet til ett enkelt land. Han hevder likevel at kampen kan utvikle seg mer i enkelte land enn andre (Faubion, 1994). Dette transnasjonale felleskapet opplever disse unge kvinnene i større grad enn feministene i første og andre bølge. "Stjernefeministene" går på tvers av landegrenser, og internett bidrar i stor grad med å viske ut grensene. Informantene understreker at det skal mye til for at ungdommer tar til gaten for å aksjonere. De distanserer seg følgelig fra andrebølgefeministens demonstrasjonstog. Fatima (F) sammenligner feministisk aktivisme med innvandrere som samler seg i gaten. Det blir noe skummelt og skremmende som man ønsker å distansere seg fra. Internettaktivisme oppleves som en måte å aksjonere på uten å virke truende, samtidig som det tillater anonymitet for den

som aksjonerer. I følge Beck (1997) resulterer individualiseringen i at gruppetilhørigheten mister sin relevans. Dette er et viktig poeng når vi ser på informantenes beskrivelse av hvordan feministisk aktivisme er i dag, og hvordan de ser den for seg i fremtiden. Den nære gruppetilhørigheten er ikke viktig for dem og deres forhold til feminisme. Feminismen er individuell i den grad at det ikke finnes en formell og organisert feministisk bevegelse som er viktig for de unge kvinnene. De går ikke på feministiske møter eller i demonstrasjonstog, men aktiverer og finner feministisk inspirasjon gjennom internett. Dette funnet er i tråd med Buviks (2001) studie som viste at feministene fra 70-tallet hadde tradisjonelt opptrådt mer kollektivt, mens de yngre feministene var mer opptatt av individuell tilknytning til feminismen og anså ikke at den feministiske kampen trenger å være en kollektiv kamp.

5.4.3.3 Ingen hovedfiende

For informantene, både de som anser seg som feminister og de som ikke gjør det, er det viktig å poengtere at det er ingen hovedfiende de kjemper *mot*. De er i opposisjon mot det de opplever som angrep mot menn fra den tradisjonelle feminismen. For disse unge kvinnene er det viktig å tydeliggjøre at mannen ikke er under angrep, og at kvinner ikke skal styrkes gjennom at mannens posisjon skal svekkes. Viktigheten av en felles kamp for likestilling på tvers av kjønn fremkommer også tydelig gjennom FNs "HeForShe" kampanje, hvor målet er at menn også skal inkluderes i feminisme og likestilling, samt at det skal fokuseres på menns rettigheter og områder som diskriminerer menn. Kine (F) beskriver hvordan det er viktig for henne at menn inkluderes i feminismen:

Vi er veldig flink til å skryte av gutter som sier at de er feminister. Jeg mener, det er jo like åpenbart at gutter skal være feminister som at jenter skal være det. Men jeg synes jo at det er veldig trist, fordi det er jo en felles ting, og jeg tror jo at om man hadde satt seg ned, og i stedet for å bruke begrepet [feminist], bare hadde satt opp problemstillingen og sagt "synes du det er et problem at kvinner kun tjener 86% av det menn gjør i Norge?". "Synes du det er urettferdig at så mange kvinner bare jobber deltid"? Synes du det er urettferdig at du må gå med voldtektalarm eller får advarsel fra VG eller Dagbladet om at du ikke må gå alene eller med headsett fordi du må være forsiktig med å ikke bli voldtatt"? Da tror jeg de aller fleste ville kunne si, ja shit, det her synes jeg er kjipt, det er jeg enig i. Og i mine øyne så er du feminist da. Målet er jo, det er jo selvsagt for meg, at målet aldri har vært å utslette moen menn,

eller tjene mer enn dem, eller ta over verden. Målet er jo bare at det skal være likt på papiret, men også faktisk likt, og det er det ikke i dag, mener jeg. (Kine (F))

Kine (F) beskriver her hvordan hun blir stolt av gutter som sier de er feminister og at hun anser det som en selvfølge og helt naturlig at menn er feminister. Hun beskriver hvordan hun opplever at det er begrepet feminist som er hinderet for at de anser seg som feminister og ikke innholdet i feminismen. For en mann kan det å innta en subjektposisjon som feminist være et enda større skritt enn for en kvinne. Subjektposisjonen feminist er bygget på differensiering fra det maskuline med kvinnen som kjønnsidentitetskategori (Hall, 1987; Butler, 1993). Interpellasjon, hvor individet kalles til sin plass, vil følgelig ikke "kalle" en mann inn i subjektposisjonen feminist. Når Kine (F) beskriver hvordan hun synes dette er trist, baserer hun det på at hun tror de fleste (både menn og kvinner) vil være enig med henne i innholdet i feminismen, og at de vil ønske at individer skal være likestilt.

5.4.3.4 Motstand mot styring av individualisering

Hvem eller hva er det som styrer individualiseringen? Her kommer vi tilbake til punktet "ingen hovedfiende". "Den disiplinerende makt som i økende grad er ladet med produksjon av den korrekte kroppslige femininitet utøves og spres anonymt; ingen individer har formell makt til å håndheve den, den er tiltrodd alle og ingen spesielt". (Bartky, 1988, s. 80, egen oversettelse). I dagens samfunn, hvor sosiale media har en så stor betydning og innflytelse, utvides det panoptiske blikk (ibid.) Med det panoptiske blikk refererer Foucault til hvordan viten om ytre observasjon fører til at individer påtar seg oppgaven med å disiplinere seg selv og sine egne handlinger. Informantene opplever det panoptiske blikk gjennom at de føler at kvinner er mer opptatt av å se på hverandre enn av å se på gutter på internett. De vurderer hverandre og seg selv. Kine (F) uttrykker hvordan hun som aktiv feminist, skulle ønske hun var mindre opptatt av utseende og kropp, men hun greier ikke.

Vi har tidligere i analysen vært inne på at de unge kvinnene anser en feministisk identitet som et eget type utseende eller stil som i stor grad tar avstand fra tradisjonelle kvinnelige feminiteter. Dette tar informantene avstand fra og de ytrer ønske om å kunne være som de vil ved å for eksempel kunne sminke seg og fremstå kvinnelig. Informantens positive holdning til "stjernefeministene" og Sophie Elise, går på tvers av feminist/ ikke-feminist dikotomien som er gjennomgående i denne studien. Det vil si at både feministene og ikke-feministene opplever at måten disse individene gjør feminisme på er noe positivt. Dette kan tolkes som en liten del av kampen mot styring av individualisme i den grad at de ikke ønsker faste regler for

hvordan feminister skal se ut. Her ser jeg en selvmotsigelse hos informantene. De applauderer og ser opp til måten ”stjernefeministene” og Sophie-Elise styrker kvinner gjennom kroppslige og seksuelle handlinger. Samtidig skulle de ønske at fokuset på kropp og utseende var mindre. Lamb, Peterson (2011) og Gills (2008) advarer alle mot at seksuelle handlinger som subjektivt oppleves som ”empowering” kan reprodusere kulturelle og institusjonelle restriksjoner på kvinners seksualitet og hvordan dette kan være en rekonstruksjon av maktens styring av kvinner. Denne selvmotsigelsen som fremkommer fra informantene kan tyde på at dette er et resultat som de opplever på kroppen i sin hverdagsverden. De ønsker frihet til å være kvinnelig og at kvinneligheten skal være positiv, samtidig som de opplever det voldsomme fokuset på kropp og utseende som noe negativt.

5.4.4 Oppsummering – Det personlige er politisk

Informantene opplever at måten ”stjernefeministene” gjør feminisme på gjennom å spille på sin seksualitet og kvinnelige styrke er ”empowering” av kvinner. De ser opp til måten de snur sitt image fra å være et objekt til å bli smarte og sterke kvinner som spiller på sin seksualitet i karrieren.

Sophie Elise fremstår for informantene som en kontradiksjon. De opplever at hun utfordrer kategorien feminist gjennom å være så tydelig opptatt av mote og skjønnhet, men samtidig opptatt av feminisme og styrking av kvinner. Informantene opplever at hun også utfordrer deres internaliserte holdninger til hva en feminist er, samtidig som de er tydelig på at de synes hun er tøff som står i det og tåler all kritikken hun blir utsatt for. Sophie Elise og ”stjernefeministene”, ”ugjør” feminisme gjennom at de utfordrer identitetskategorien feminist, og opplever samtidig at det er de som selv må stå personlig til ansvar for sine handlinger.

Informantene, på tvers av dualiteten feminist/ ikke-feminist, gjør postfeministiske handlinger og innehar postfeministiske holdninger. Deres feministiske kamp baserer seg på internettaktivisme og ”keyboard-warriors”. I tillegg er de veldig tydelige på at det ikke finnes en bestemt hovedfiende, og at spesielt mannen ikke er en motstander i kampen for likestilling. Informantene uttrykker en selvmotsigelse ved at de ønsker frihet til å spille på egen kvinnelighet og applauderer ”stjernefeministen” og Sophie-Elise for måten de styrker kvinner på, samtidig som de ønsker at fokuset på jenters kropp og utseende var mindre.

6 Sammenfatning og konklusjon

Målet med denne studien har vært å undersøke hva feminisme er for unge kvinner i Norge i dag, og hvordan de forholder seg som subjekter i forhold til en feministisk identitet. Gjennom analysen av de empiriske dataene har jeg undersøkt hvordan informantene forholder seg til feminisme, og hva feminisme er for dem. I dette kapitlet vil jeg konkludere funnene i analysen opp mot de tre forskningsspørsmålene.

6.1 Det personlige – Hvilken plass har feminisme i forhold til unge kvinners selvoppfatning eller identitetskonstruksjon?

Studien viste at begrepet feminisme oppleves som stigmatisert av samtlige informanter, men også at opplevelsen av stigmatiseringen arter seg forskjellig for informantene ut fra skillelinjen feminist/ ikke-feminist.

Informantene som ikke anser seg selv som feminister uttrykker at de føler at feminismen som begrep er stigmatisert. De baserer denne holdningen på at de opplever feminismen som ekstrem, og at kvinnen er viktigere enn, og skal settes over, mannen mer enn at de skal likestilles. De uttrykker videre at feminismen oppleves som trang og at den setter begrensninger på kvinners handlingsfrihet. Deres standpunkt er i stor grad basert på stereotypier av feminismen slik den utspant seg i den andre bølgen, og følgelig er feminist som subjektposisjon ikke en posisjon de identifiserer seg med. De omfavner likevel mange av de feministiske ideologiene.

Informantene som anser seg selv som feminister opplever at feminismen er stigmatisert gjennom deres møter med andre. Når de likevel velger å innta en subjektposisjon som feminist, er det på bakgrunn av den kunnskapen de har om sosiale forskjeller mellom kjønn i samfunnet. Kunnskap de har tilegnet seg enten gjennom høyere utdanning eller gjennom politisk arbeid. De baserer sin posisjonering på at de opplever at den feminismen de tar del i, og identifiserer seg med, er en annen feminisme enn den som utspant seg i den andre bølgen. Den feminismen de er en del av kan karakteriseres som postfeminisme, som i stor grad er kritisk til tidligere feministisk aktivitet.

Feminismens institusjonalisering fremstår som avgjørende for å innta en feministisk subjektposisjon. Informantene som ikke har blitt introdusert for feminismen gjennom institusjoner, som høyrere utdanning eller politiske organisasjoner, baserer sin informasjon om feminismen på medias fremstilling, og følgelig på stereotypier som for eksempel ”bh-brennende” og mannehatende ekstremister. Informantene som har blitt introdusert for

feminismen gjennom institusjoner opplever at feminismen er noe annet i dag enn det den var i den andre bølgen. Jeg er av den oppfatning at de informantene som ikke anser seg selv som feminister baserer det på manglende informasjon om feminismen slik den arter seg i dag, da det fremgår tydelig fra intervjuene at de i stor grad sympatiserer med feminismen slik den faktisk arter seg i den tredje bølgen, samt slik feministene i undersøkelsen beskriver at de opplever den. Deres stillingstaken som ikke-feminister er følgelig basert på at de og feministene i undersøkelsen ikke har en felles definisjon av situasjonen (Berger og Luckmann, 1966). Her vil jeg understreke at det å innta en subjektposisjon som feminist baseres på mer enn hvilken informasjon man innehar, men det at informantene ikke har en felles definisjon av situasjonen kan være en medvirkende årsak til deres stillingstaken.

6.2 Det politiske – Hvordan posisjonerer unge kvinner seg som subjekter i forhold til spørsmål som er sentrale i feminismen?

Når det gjelder spørsmål som er sentrale i feminismen, som likestilling, seksuell frigjøring, likebehandling og kamp mot seksuelle overgrep, viser empirien at både feministene og ikke-feministene i undersøkelsen er opptatt av disse spørsmålene. Informantene uttrykker også i stor grad bekymring for de samme tingene, uavhengig av feminist/ ikke-feminist dikotomien.

De unge kvinnelige informantene i undersøkelsen er enig om at det fortsatt er områder hvor menn og kvinner i Norge i dag ikke er likestilt, og uttrykker bekymring for hvordan arbeidslivet vil arte seg for dem. De opplever at det tilsynelatende er stor grad av likestilling i arbeidslivet, men er bekymret for hvordan kjønnsstypiske yrker medfører en innskrenking i individers valgmuligheter, og da i hovedsak menns valgmuligheter. Informantene uttrykker at de er bekymret for hvordan kvinner blir holdt nede i den vertikale kjønnssegregeringen, mens menn i hovedsak rammes av den horisontale kjønnssegregeringen. Dette baserer de på at de opplever at det er mer stigmatiserende for en mann å velge kjønns-utypiske yrker enn det er for kvinner. Informantene som ikke anser seg selv for å være feminister, uttrykker i større grad enn feministene at kjønnssegregeringen i arbeidslivet er et naturlig resultat av biologiske forskjeller mellom kjønnene.

Informantene opplever at det er forskjell på hvordan gutter og jenter blir behandlet, for eksempel i skolesammenheng og når det gjelder fysisk styrke. De hevder at det gjelder forskjellige regler for gutter og jenter når det kommer til seksuell aktivitet og utfoldelse. Jenter stigmatiseres som følge av høy seksuell aktivitet, i motsetning til gutter som oppnår

høyere status som følge av det samme. For feministene er et forsøk på å endre disse holdningene en viktig del av deres feministiske kamp.

Mannen, og hans plass i kampen for likestilling, er et område hvor informantene tydelig distanserer seg fra andrebølgefeminisme. Feministene i studien er opptatt av at mannen er en partner i kampen for likestilling, og at det er like naturlig at menn er feminister som at kvinner er det. For de som ikke er feminister er dette et område som er avgjørende for deres distansering til feminismen. De anser at feminismen ikke er opptatt av mannens rettigheter og at mannen anses som en fiende. For dem er det viktig at likestillingen ikke skal gå så langt at menn behøver å hjelpes opp igjen, og at mannen ender opp som undertrykt. Her må vi være oppmerksom på at informantene som tar avstand til feminisme gjør det på bakgrunn av en forståelse av feminismen som er basert på den andre bølgen, og ikke feminismen slik den forstås av de informantene som er feminister.

6.3 Det personlige er politisk – Hvordan forholder unge kvinner seg til dagens feminisme og behovet for feminisme i fremtiden?

Postfeminisme er et kritisk engasjement mot tidligere feministiske bølger (Brooks, 1997), og er per definisjon selvmotsigende og simultant feministisk og antifeministisk, samt et mer individualisert prosjekt hvor aktivismestrategien er rekonstruert (Projansky, 2007). Som min empiri bekrefter, kan postfeminismen også representere et skifte i forståelsen av forholdet mellom menn og kvinner. Denne karakteristikken av postfeminisme er beskrivende for hvordan de unge kvinnene i undersøkelsen forholder seg til feminisme og behovet for denne, uavhengig av om de identifiserer seg med en feministisk subjektposisjon eller ikke. Det som skiller informantenes stillingstaken i forhold til en feministisk eller ikke-feministisk subjektposisjon, avhenger i stor grad av deres kunnskap og forståelse av hva feminisme er i dag. Ikke av deres holdninger til spørsmål som er sentrale i feminismen. Dette trådte tydelig frem da informantene fortalte om idoler som de ser opp til, og som jeg eksemplifiserer gjennom ”stjernefeministene” og bloggeren Sophie Elise. Informantene beskriver her, uavhengig av feminist/ ikke-feminist dikotomien, hvordan de opplever at disse stjernene benytter sin status for å fremme feministiske saker. Det er her verdt å merke seg at det ikke bare er det at de benytter sin status for å sette fokus kvinners rettigheter og ”empowerment” de anser som viktig. Vel så viktig er det for dem at stjernene som utfører disse feministiske handlingene og uttrykker feministiske meninger, gjør det på tross av at de har et image som spiller på kvinnelighet, et vakkert ytre og seksualitet. De løser opp i den stereotypiske feministiske subjektposisjonen, og angriper følgelig kategoriseringen av hvem som kan være

en feminist. De unge kvinnene i undersøkelsen ønsker at feminismen tillater valgfrihet til å være kvinnelige om de vil det, til å inkludere menn og å drive individualistisk aktivisme på microskalnivå. Måten informantene gjør feminisme står i kontrast til hvordan tradisjonell andrebølgefeminisme gjøres, og samsvarer i større grad med hvordan postfeminisme gjøres.

For å oppsummere kan man si at Foucaults definisjon av fellestrekk ved motstanden mot makt over subjektet kan benyttes for å analysere de unge kvinnes beskrivelse av feminisme og likestillingskamp i dag og i fremtiden (Faubion, 1994). Motstanden som utøves i tredjebølgefeminismen, både av informantene som anser seg som feminister og de som ikke gjør det, kjennetegnes av at den er transnasjonal gjennom internett. De tror feminismen vil være mindre organisert og i større grad preget av internettaktivisme, online diskusjonsforum og "keyboard-warriors". Dette er i tråd med Sandovals teori om "differensiell samvittighet" (1991). Feminister i den tredje bølgen endrer konstruksjonen av den sosiale bevegelsen og aktivismetaktikken i henhold til situasjonen de befinner seg i. De uttrykker også at de tror kampen for likestilling vil ha (og har) et anarkistisk og individualistisk preg (Faubion, 1994). Den har ingen hovedfiende, og det er ingen av informantene som ser en umiddelbar løsning på spørsmål som omhandler likestilling. De tror det vil ta tid. Troen på viktigheten av at "noen" gjør noe er felles for både feministene og de som ikke er feminister. Motstanden mot styring av individualisering fremkommer fra informantene gjennom hvordan de opplever skjønnhetspress, men også hvordan de ønsker frihet til å være opptatt av det. Her finner vi en selvmotsigelse som jeg opplever at de unge kvinnene ser, men opplever som en motsetning de ikke kan gjøre noe med. De slites mellom internalisert kunnskap om hvordan den disiplinerende makt produserer den korrekte kroppslige feminitet, og mellom å ønske frihet til å omfavne feminiteten (Berger og Luckmann, 1966). De ønsker subjektiv og objektiv frihet til å være feminine jenter eller kvinner, uten at det skal ha noen betydning for deres posisjon som likeverdige individer eller som feminister.

6.4 Konklusjon, relevans og videre forskning på feltet

Denne studien viser at alder er en viktig dimensjon ved forskning på feminisme, en dimensjon som i stor grad oversees i interseksjonelle studier hvor kjønn, klasse og etnisitet vektlegges. Jeg er av den oppfatning at de unge informantene i studien har bidratt med perspektiver som ikke ville fremkommet om studien hadde forholdt seg til kvinner i en annen aldersgruppe. Da tenker jeg spesielt på "stjernefeministene" og Sophie Elise, som ser ut til å være generasjonsspesifikke funn.

Videre var teoriutvikling en målsetting i studien. Jeg har vist at West og Zimmermanns (1987) Doing Gender teori, samt Butler (2004) og Rismans (2009) Undoing Gender teorier, kan implementeres også på andre identitetskategorier enn kjønn. I denne studien viste disse teoriene seg som gode analytiske verktøy for hvordan feminisme som identitet og innhold kan gjøres og ”ugjøres”, eksemplifisert gjennom handlingene til ”stjernefeministene” og Sophie Elise. Om disse faktisk gjør feminisme eller ”ugjør” feminisme kan diskuteres. West og Zimmerman (1987) vil i henhold til sin teori hevde at de fortsatt gjør feminisme. Jeg har valgt å støtte meg til Butler (2004) og Risman (2009) og hevde at de ”ugjør” den tradisjonelle feminismen. Følgelig endrer og løser de opp feminismens innhold og den feministiske identitetskategorien, men gjennom å ”ugjøre” feminisme gjør de postfeminisme. Jeg vil argumentere for at det fortsatt er behov for kamp for likestilling. Ikke bare likestilling av kjønn, men likestilling av mennesker, med alle sine forskjeller. Det er behov for å utfordre identitetskategorier, og det er behov for å utvide dem. Jeg støtter meg her til Butlers (2004) refleksjoner rundt spørsmålet om hva som maksimerer individers muligheter for et levelig liv, og hva som minimerer mulighetene for et uutholdelig liv. Denne refleksjonen er av Butler myntet på identitetskategorier som omhandler seksuelle legninger, seksualiteter og debatt rundt biologisk og sosialt kjønn, men om vi implementerer refleksjonen på feminist som identitetskategori finner vi at en utvidelse av identitetskategorien feminist kan tenkes å utvide feminismens nedslagsfelt og rekruttering av unge individer til bevegelsen.

Det er sosiologisk viktig å studere endringer i samfunnet og hvordan disse påvirker individet (Giddens, 2006). Denne studien viser hvordan endringer i samfunnet med tanke på utvikling av teknologier, individualisering, globalisering og ikke minst nye forventninger til den unge generasjonen i forhold til kropp og seksualitet påvirker innholdet i feminismen, men også behovet for feminisme. Dette påvirker igjen informantenes opplevelse av feminisme, og av det å være kvinne og kvinnelig. Kanskje enda viktigere viser studien at endringer i feminismens innhold og aktivisme, som har pågått siden 1980-tallet, enda ikke er internalisert hos alle informantene. Dette er et funn som sier noe om viktigheten av feminismens institusjonalisering for rekruttering og bevisstgjøring, samt at stigmatiseringen av feminismen i den andre bølgen viser seg å fortsatt påvirke feminismen i den tredje bølgen.

Studien hadde et eksplorativt utgangspunkt hvor målet var å undersøke og skaffe kunnskap om hvordan unge kvinner forholder seg til feminisme. Videre studier av kvantitativ karakter vil kunne avdekke om funn i denne studien viser seg å være representativ på populasjonen ut over informantene i studien. Det kan også være interessant og fruktbart å undersøke mer

inngående hvordan feminisme gjøres og ”ugjøres” på andre områder enn i forhold til kropp og utseende, som har vært hovedfokus ved implementering av disse teoriene i denne studien.

Litteraturliste

Aakvaag, Gunnar C. (2006). *Individualisering – en Sosiologisk Modell*. Sosiologisk tidsskrift. (4), s. 326 – 350.

Allan, Kenneth (2013). *Contemporary Social and Sociological Theory. Visualizing Social Worlds*. 3. utg. California. SAGE Publications.

Aronson, Pamela (2003). *Feminists or "Postfeminists"? Young women's Attitudes toward Feminism and Gender Relations*. Gender & Society. 17 (6), s. 903-922.

Bartky, Sandra Lee (1988). Foucault, Femininity and the Modernization of Patriarchal Power. I: Diamond, Irene og Quinby, Lee. red. *Feminism and Foucault*. Boston. Northeastern University Press, s. 61-86.

Beauvoir, Simone de (2011). *The Second Sex*. New York. Random House Inc.

Beck, Ulrich (1997). *The Reinvention of Politics. Rethinking Modernity in the Global Social Order*. Cambridge. Polity Press.

Berger, Peter L. og Luckmann, Thomas (1966). *Den samfunnsskapede virkelighet*. 5. utg. Bergen. Fagbokforlaget.

Bjerrum Nielsen, Harriet (1988). *Historien om Jenter og Gutter. Kjønnssosialisering i et Utviklingspsykologisk Perspektiv*. Oslo. Universitetsforlaget.

Blaikie, Norman (2010). *Designing Social research*. 2. utg. Cambridge. Polity Press.

Blom, Ida (1995). *Fra det moderne til det postmoderne subjekt. En historikers refleksjoner*. *Nytt Norsk Tidsskrift*. 12 (2), s. 137-145.

Butler, Judith (1990). *Gender Trouble*. New York. Routledge.

Butler, Judith (1993). *Bodies That Matter*. London. Routledge.

Butler, Judith (2004). *Undoing Gender*. New York. Routledge.

Buvik, Kristin (2001). *Feminisme gjennom to generasjoner: en sosial bevegelse i endring*. Mastergradsavhandling. Universitetet i Oslo.

Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. Cambridge. Polity Press.

- Crenshaw, Kimberlé (1994). *Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against woman of color*. I: Martha A. Fineman og Roxanne Mykitiuk. red. *The Public Nature of Private Violence: The Discovery of Domestic Abuse*. New York. Routledge.
- Dalen, Monica (2011). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Derrida, J. (1981). *Positions*. Chicago. University of Chicago Press.
- Descartes, R (1968). *Discourse on Method and other Writings*. Penguin.
- Drake, Jennifer (1997). *Review Essay: Third Way Feminsm*. *Feminist Studies*. 23 (1), s. 97-108.
- Dybvig, Dagfinn Døhl og Dybvig, Magne (2003). *Det tenkende mennesket. Filosofi- og Vitenskapshistorie med Vitenskapsteori*. Trondheim. Tapir Akademiske Forlag.
- Essevold, Johanna og Eldén, Sara (2012). *The Sociology of Gender i Introduction to Sociology*. I: Aakvaag, Gunnar C, Jacobsen, Michael Hviid og Johansson, Thomas. Essex. red. *Scandinavian Sensibilities*. Pearson Education Limited, s. 216-236.
- Faubion, James D. red. (1994). *Michel Foucault, Power*. New York. The New Press.
- Fluge, Synnøve (2011). *Litt likestilling – litt frihet. En kvalitativ studie av unge studenters holdninger til likestilling, kjønn og feminisme*. Mastergradsavhandling. Universitetet i Bergen.
- Foucault, Michel (1982). *The Subject and Power*. *Critical Inquiry*, 8 (4), s. 777-795.
- Foucault, Michel (1994). *Overvåkning og Straff*. Oslo. Gyldendal.
- Friedman, Marilyn (1991). *Reclaiming The Sex/Gender Distinction*. *Noûs*, 25 (2), s. 200-201.
- Frye, Marilyn (1983). *The Politics of Reality: Essays in Feminist Theory*. Trumansburg, NY. The Crossing Press.
- Genz, Stephanie (2006). *Third Way/ve. The politics of postfeminism*. *Feminist Theory*, 7 (3), s. 333 – 353.
- Genz, Stephanie og Brabon, Benjamin A. (2009). *Postfeminism: Cultural Texts and Theories*. Edinburgh. Edinburgh University Press Ltd.
- Giddens, Anthony (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford California. Stanford University Press.

- Giddens, Anthony (1992). *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Stanford California. Stanford University Press.
- Giddens, Anthony (2006). *Sociology*. 5. utg. Cambridge. Polity Press.
- Gilbert, N. (2008). *Research, theory and method*. I: N. Gilbert red. *Researching Social Life*. 3. utg. London. Sage. S. 21-40.
- Gilje, Nils og Grimen, Harald (1993). *Samfunnsvitenskapens Forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapens vitenskapsfilosofi*. Oslo. Universitetsforlaget AS.
- Gill, Rosalind (2008). *Empowerment/Sexism: Figuring Female Sexual Agency in Contemporary Advertising*. *Feminism and Psychology*, 18 (1), s. 35-60.
- Goffman, Erving (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City. Doubleday.
- Goffman, Erving (1963). *Stigma*. New York. Touchstone.
- Goffman, Erving (1977). *The Arrangement Between the Sexes*. *Theory and Society* 4. s. 301-31).
- Gunew, Sneja. red. (2013). *Feminist Knowledge (RLE Feminist Theory): Critique and Construct*. Oxon. Routledge.
- Habermas, Jürgen (1984). *The Theory of Communicative Action. vol. 1, Reason and the Rationalization of Society*. Cambridge. Polity.
- Hall, Stuart (1996). *Introduction: Who Needs Identity?* I: Hall, Stuart og Paul du Gay. red. *Questions of Cultural Identity*. London. SAGE Publications, s. 15-30.
- Haraway, Donna (1988). *Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective*. *Feminist Studies*, 14 (3). s. 575-599.
- Harding, Sandra (1987). *Feminism and Methodology*. Bloomington og Indianapolis. Indiana University Press.
- Harding, Sandra (1993). *Rethinking standpoint epistemology: What is "Strong Objectivity"?* I: Alcoff, Linda og Potter Elizabeth. red. *Feminist Epistemologies*. Routledge, s. 49-82.
- Harste, Gorm og Mortensen, Nils (2013). *Sociale samhandlingsteorier*. I: Andersen, Heine og Kaspersen, Lars Bo. red. *Klassisk og moderne samfundsteori*. Hans Reitzels Forlag, s. 217-250.

- Heinskou, Marie Bruvik (2013). *Køn og samfund*. I: Andersen, Heine og Kaspersen, Lars Bo. red. *Klassisk og moderne samfundsteori*. Hans Reitzels Forlag, s. 727-750.
- Hirst, P. (1979). *On Law and Ideology*. Basingstoke. Macmillan.
- Holst, Cathrine (2009). *Hva er Feminisme*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Holter, Harriet (1970). *Sex Roles and Social Structure*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Holter, Harriet (1980). *Kvinnoforskning. Historisk utveckling och aktuella motsättningar*. *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*. 1 (1), s 12-19.
- Hooks, Bell (2000). *Feminist Theory: From Margin to Center*. Cambridge, MA. South End Press.
- Hume, David (1978). *A Treatise of Human Nature*. Oxford. Clarendon Press.
- Jacobsen, Dag Ingvar (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser. Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand. Høyskoleforlaget AS.
- Johannessen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Christoffersen (2010). *Introduksjon til Samfunnsvitenskapelig Metode*. 4. utg. Oslo. Abstrakt forlag AS.
- Kemp, Sandra og Squires, Judith (1997). *Feminisms*. Oxford. Oxford University Press.
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. 2. utg. Oslo. Gyldendal Akademiske.
- Laclau, E. (1990). *New Reflections on the Revolution of Our Time*. London. Verso.
- Lamb, Sharon, Graling, Kelly og Wheeler, Emily E. (2013). *"Pole-arized" discourse: An analysis of responses to Miley Cyrus's Teen Choice Awards pole dance*. *Feminism and Psychology*, 23 (2), s. 163-183.
- Lamb, Sharon og Peterson, Zoë D. (2011). *Adolescent Girls' Sexual Empowerment: Two Feminists Explore the Concept* i *Feminist Forum*. 66: 11 s. 703-712.
- Levin, Irene og Trost, Jan (2005). *Hverdagsliv og samhandling med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv*. Bergen. Fagbokforlaget.
- Lotherington, Anne Therese, Turid Markussen. red. (1999). *Kritisk kunnskapspraksis. Bidrag til feministisk vitenskapsteori*. Oslo. Spartacus Forlag.

Lotz, Amanda D. (2003). *Communicating Third-Wave Feminism and New Social Movements: Challenges for the Next Century of Feminist Endeavor*. *Women and Language*. 26 (1), s. 2-9.

Lykke, Nina (2003). *Interseksjonalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen*. *Kvinnovetenskaplig Tidsskrift*. 3 (1), s. 7-17.

Løken, K. H. (2007). *Lave stemmer skal også høres: Hvordan lykkes med reell brukermedvirkning på psykisk helse-feltet?*. I: O. P. Askheim & B. Starrin. red. *Empowerment i teori og praksis*. Oslo. Gyldendal Norsk Forlag AS, s. 140-151.

Mead, George Herbert (1934). *Mind, Self and Society*. Chicago. University of Chicago Press.

Miles, Matthew B., A. Michael Huberman og Johnny Saldaña (2014). *Qualitative Data Analysis. A Methods Sourcebook*. 3. utg. Thousand Oaks. SAGE.

Miller, Jodi og Glassner, Barry (2011). *The "Inside" and the "Outside": Finding Realities in Interviews*. I: Silverman, David. red. *Qualitative Research*. 3. utg. London. SAGE.

Moore, Henrietta L. (1994). *A Passion for Differende. Essays in Anthropology and Gender*. Cambridge, London. Polity Press.

Projansky, Sarah (2007). *Mass Magazine Cover Girls: Some Reflections on Postfeminist Girls and Postfeminism's Daughters*. I: Tasker, Yvonne og Negra, Diane. red. *Interrogating Postfeminism: Gender and the Politics of Popular Culture*. Durham, NC og London. Duke University Press, s. 40-72.

Risman, Barbara J. (2009). *From Doing to Undoing: Gender as We Know It*. *Gender and Society*. 23 (1), s. 81-84.

Rubin, Lisa og Nemeroff, Carol (2001). *Feminism's Third Wave: Surfing to Oblivion*. *Women & Therapy*. 23 (2), s. 91-104.

Sandoval, C. (1991). *U.S. third world feminism: The theory and method of oppositional consciousness in the postmodern world*. *Genders*, 10, s. 1-24.

Silverman, David (2000). *Doing Qualitative Research – A Practical Handbook*. London. Sage.

- Smith, Dorothy E. (1987). *Womens Perspective as a Radical Critique of Sociology*. I: Harding Sandra. red. *Feminism and Methodology*. Bloomington and Indianapolis. Indiana University Press, s. 84-96.
- Smith, Dorothy E. (1989). *Sociological Theory: Methods of Writing Patriarchy*. I: Wallace, Ruth A. red. *Feminism and Sociological Theory*. Boston. Northeastern University Press, s. 34-64.
- Schneir, Miriam. red. (1994). *Feminism In Our Time: The Essential Writings, World War II to the Present*. New York. Vintage Books.
- Skugge, Linda Norrman, Olsen Belinda og Zilg, Brita (1999). *Fittstim*. Egmont.
- Spradley, J. P. (1979). *The Ethnographic Interview*. New York. Holt, Rinehart and Winston.
- Teigen, Mari (2006a). *Det kjønnsdelte arbeidslivet – En kunnskapsoversikt*. Institutt for Samfunnsforskning. Oslo. Universitetet i Oslo.
- Teigen, Mari (2006b). *Holdning til likestilling – nye polariseringstendenser*. *Sosiologisk tidsskrift*. 14 (3), s. 254-275.
- Tjora, Aksel (2012). *Kvalitative Forskningsmetoder i Praksis*. Oslo. Gyldendal Akademisk.
- Wallace Ruth A. og Wolf, Allison (2005). *Contemporary Sociological Theory – Expanding the Classical Tradition*. 6. utg. Upper Saddle River, New Jersey. Pearson Education.
- West, Candace og Zimmerman, Don H. (1987). *Doing Gender*. *Gender and Society*, 1 (2), s. 125-151.
- West, Candace og Zimmerman, Don H. (2009). *Accounting for Doing Gender* i *Gender and Society*, 23 (1), s. 112-122.
- Wicox, W. Bradford og Steven L. Nock (2006). *What`s love got to do with it? Equality, equity, commitment and women`s marital quality*. *Social Forces*, 84 (13), s. 21-45.
- Young, I. M. (1994). *Gender as seriality: Thinking about women as a social collective*. *Signs*, 19, s. 713-738.
- Østerud, Øyvind (2007). *Statsvitenskap. Innføring i politisk analyse*. 4. utg. Oslo. Universitetsforlaget.

Zeilinger, Julie (2012). *A LITTLE F'D UP. Why Feminism is not a dirty word*. Berkeley California. Seal Press.

Avisartikler Internett

Aglen, Tone Sophie (2015). *Feminismens triste døtre*. Adresseavisen, 7. mars 2015. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.adressa.no/pluss/article10720668.ece> [Lest 7. mars 2015].

Akpotohwo, Onyekachi (2015). *Is Nicki Minaj a Feminist?* [Internett] Tilgjengelig fra: http://www.huffingtonpost.com/women-in-science-wisci-girls-steam-camp/is-nicki-minaj-a-feminist_b_8209620.html [Lest: 10. mars 2016].

Bovim, Gunnar (2015). *Norge er på 27. plass i Europa på likestilling i akademia*. Aftenposten, 16. juni 2015. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Norge-er-pa-27-plass-i-Europa-pa-likestilling-i-akademia-8060510.html> [Lest 12. februar 2016].

Suvatne, Steinar Solås (2016). *Vil ha slutt på bare mann og kvinne: Venstre vil innføre et tredje kjønn i Norge*. VG, 14. april 2016. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.dagbladet.no/2016/04/14/nyheter/politikk/innenriks/likestilling/hen/43863835/> [Lest 14. april 2016].

Internettkilder

Christiansen, Marit Eline Lervik (2014). *Foreløpige funn: Norge forbigått av USA på kjønnsbalanse i ledelse*. Institutt for samfunnsforskning, 23. mai 2014. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.samfunnsforskning.no/Aktuelt/Nyhetsarkiv/Foreloepige-funn-Norge-forbigaatt-av-USA-paa-kjoennsbalanse-i-ledelse> [Lest 12. februar 2016].

Den Norske Kirke (2016). *Historisk vedtak om kirkelig vigsel for likekjønnede par*. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/aktuelt/historisk-vedtak-om-kirkelig-vigsel-for-likekjoennede-par/> [Lest 14. april 2016].

Forente Nasjoner, HeForShe. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.heforshe.org/en/our-mission> [Lest 15. mars 2016].

Hadjigeorgiou, Natalia (2016). *Annie Lennox calls Beyonce "Feminist Lite" And Why We Should All Support Each Other* [Internett] Tilgjengelig fra: <http://bust.com/feminism/13274-annie-lennox-calls-beyonce-feminist-lite-and-why-we-should-all-support-each-other.html> [Lest: 10. mars 2016].

Isachsen, Sophie Elise. Blogg. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://sophieelise.blogg.no/> [Lest: Tidsrommet november 2015 – mai 2016].

Peterson, Rachel D., Grippo, Karen P. og Tantleff-Dunn, Stacey (2008). *Empowerment and Powerlessness: A Closer Look at the Relationship Between Feminism, Body Image and Eating Disturbance. Sex Roles*. [Internett] 58:639–648 DOI 10.1007/s11199-007-9377-z [Lest 25.04.2016].

Statistisk sentralbyrå (2016). Nøkkeltall for likestilling. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/befolkning/nokkeltall/likestilling> [Lest 13. februar 2016].

World Economic Forum Global (2014). *Gender Gap Report*. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/rankings/> [Lest 12. januar 2016].

Ås, Berit (2009). Lynkurs i feminisme med professor Berit Ås. [Internett] Tilgjengelig fra: kvinnesak.no/nkfc/core/wp-content/uploads/2010/05/Berit_Aas.doc [Lest juni 2015].

Vedlegg A: Intervjuguide

Intervjuguide - Semistrukturert dybdeintervju

(For egen del som påminnelse om hva jeg søker svar på).

Hovedspørsmål: Hva er feminisme for dagens unge kvinner?

Delspørsmål:

- 1. Hvilken plass har feminisme i forhold til unge kvinners selvoppfatning eller identitetskonstruksjon?*
- 2. Hvordan posisjonerer unge kvinner seg som subjekter i forhold til spørsmål som er sentrale i feminismen? (Er det selve begrepet, de politiske spørsmålene etc. som er avgjørende for deres stillingtagen?)*
- 3. Hvordan forholder unge kvinner seg til dagens feminisme og behovet for feminisme i fremtiden? (Er feminisme noe de identifiserer seg med, anser som viktig, tar avstand fra, opplever som avleggs etc.).*

Innledning:

Forklar hensikten med intervjuet. Ønsker å forske på hvordan unge kvinner mellom 18 og 25 år forholder seg til feminisme.

Anonymitet: Om forskningssubjektet godtar lydopptak, vil ingen andre vil få lytte til opptaket. Samtlige deltagere vil anonymiseres i publikasjonen. Deltagere vil få mulighet for gjennomlesning (medlemskontroll) for å sikre anonymitet og bekrefte min forståelse av deres meninger og opplevelser. Deltagere kan når som helst trekke seg uten å oppgi grunn.

Signere skjema.

Oppvarmingsspørsmål:

- Hvor gammel er du?*
- Har du barn?*

- Litt eldre respondent: sivil status?
- Yngre respondent: Bor du hjemme med familien din eller for deg selv, sammen med kjæreste, eller annet?
- Hvilket yrke eller hvilken karriere har du eller ser du for deg at du ønsker?
- Hvilken utdanning tar du/ ønsker du å ta?
- Kan du fortelle litt om deg selv og dagliglivet ditt?
  - o Interesser
  - o Vanlige gjøremål
  - o Venner
  - o Hva er viktig?
- Er politikk et tema hjemme hos dere, var det ett tema i oppveksten din?
- Er du politisk aktiv?
- Hvilke yrker har dine foreldre?
- Kan du fortelle litt om oppveksten din?

Refleksjonsspørsmål (Grand Tour Questions):

- Hva tenker du på når du hører ordet feminisme?
- Kan du nevne noe som du kan om feminisme eller noen rettigheter som er oppnådd for kvinner som følge av feministiske gruppers kamp?
- Føler du at menn og kvinner i Norge i dag er likestilte?
- Er feminisme viktig i dagens samfunn i Norge?
- Enn i verden for øvrig, er feminisme viktig?

- Hva vil det si å være feminist? Må man opptre på en spesiell måte eller ha spesielle verdier?
- Er feministiske verdier som lik rett til utdanning, karriere eller seksuell frigjøring viktige temaer for deg?
- Hva er det som er viktig for deg (venner, utdanning, karriere, idrett/fritidsaktiviteter, klær, musikk etc).
- Hvem er dine idoler som du ser opp til?
- Leser du blogger?
  - o I så fall hvilke?
  - o Hva handler de om?

- Føler du at det er forventinger til deg fra venner, familie eller andre som du føler du må leve opp til?
- Hva vil det si for deg å lykkes?
- Anser du deg selv for å være feminist?

- Hva føler/mener du om feminisme?
- Er feminisme et tema du snakker om sammen med venner eller familie?
  - o I så fall, hva snakker dere om da?
- Hvordan ser du for deg eller ønsker du at din fremtid skal være? (Familie, barn, karriere etc).
- Hvilke utfordringer mener du kvinner står overfor i fremtiden (om noen)?
- Er det behov for feminisme i fremtiden i Norge og hvordan tror du i så fall at den feminismen bør være?
- Har du noen gang opplevd en situasjon hvor kjønn hadde noe å si for utfallet?
  - o Det kan være deg selv eller andre
  - o Positiv eller negativ opplevelse
- Er det noe du med tanke på kjønnslikestilling du kunne tenkt deg til å endre, og i så fall hva?

Helt til slutt; er det noe annet du vil fortelle om?

Tusen takk!

Vedlegg B: Samtykkeskjema

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Feminismens døtre”

En kvalitativ studie av unge kvinners forhold til feminisme.

Bakgrunn og formål

Dette er et mastergradsprosjekt i sosiologi ved Nord Universitet.

Formålet med prosjektet er å avdekke unge kvinners forhold til feminisme som begrep, politisk spørsmål og identitetskonstruksjon. Det skal også undersøkes hvordan unge kvinner ser på feminismens betydning/viktighet i samfunnet nå og i fremtiden. Hovedspørsmålet er: ”Hva er feminisme for dagens unge kvinner?”.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Datainnsamling vil foregå gjennom intervju. Spørsmålene vil omhandle tanker, meninger og følelser rundt temaet feminisme. Underveis i studien kan det være ønskelig at deltagere gjennomgår og responderer på undersøkerens forståelse av deres opplevelse.

Om deltager godtar det, vil intervju tas opp på lydband. Lydbandet vil deretter bli nedtegnet skriftlig. Lydbånd vil slettes etter transkribering.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det vil kun være Ann-Torill Tørrisplass (student) og Yan Zhao (veileder) som har tilgang til personopplysninger. Alle personopplysninger vil lagres konfidensielt og samtlige deltagere vil anonymiseres i oppgaven. Dokumenter som for eksempel intervju, vil lagres på privat datamaskin og slettes når studien er avsluttet.

Samtlige deltagere vil anonymiseres i publikasjonen.

Prosjektet skal etter planen avsluttes våren 2016.

Samtlige dokumenter i saken med unntak av selve mastergradsoppgaven vil da slettes.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Ann-Torill Tørrisplass på tlf: 99 000 851, eller e-post: anntorill@gmail.com. Om ønskelig kan veileder ved Universitetet i Nordland Yan Zhao kontaktes på tlf: 755 17 438, eller e-post: yan.zhao@uin.no.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Intervjuet kan tas opp på lydband:

Ja:

Nei:

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg C: Godkjenning NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Yan Zhao
Fakultet for samfunnsvitenskap Universitetet i Nordland
Mørkvedtråkket 30
8049 BODØ

Vår dato: 06.11.2015

Vår ref: 44910 / 3 / LB

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 28.09.2015. Meldingen gjelder prosjektet:

44910	<i>Feminismens Døtre - En kvalitativ studie av unge kvinners forhold til feminisme</i>
Behandlingsansvarlig	Universitetet i Nordland, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Yan Zhao
Student	Ann-Torill Torrissplass

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 05.05.2016, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Lene Christine M. Brandt

Kontaktperson: Lene Christine M. Brandt tlf: 55 58 89 26

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrr.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Ann-Torill Tørrisplass anntorill@gmail.com

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 44910

Det er opplyst at utvalget rekrutteres gjennom lærer eller øvrig personell på videregående skole og studentforening og oppslag på universitetet, og interesserte informanter blir bedt om å ta kontakt direkte med student. Dersom det rekrutteres gjennom snøballmetoden og via personer som allerede inngår i prosjektet, anbefaler vi at vedkommende som videreformidler forespørsel ber interesserte kontakte student direkte, eller eventuelt få vedkommende sin tillatelse til at student kan ta kontakt.

Utvalget informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet, såfremt delsetningen "(...) og samtlige deltakere vil anonymiseres" presiseres slik at det går frem at "(...) og samtlige deltakere vil anonymiseres i oppgaven". Vi ber videre om at setningen "Dokumenter vil også her være anonymisert" tas bort, da det er tilstrekkelig å informere om at deltakerne er anonyme i oppgaven.

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger Universitetet i Nordland sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc/mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Forventet prosjektslutt er 05.05.2016. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres ved at alle dokumenter (inkl. lydopptak og transkripsjoner) i prosjektet (med unntak av selve masteroppgaven) slettes.